

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 55 – περίοδος Β | Ιανουάριος/Φεβρουάριος 2006

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

22 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»

31 «Η μετάβαση της Αθήνας»

33 **Ν.Π. Καζέρος**, «Παράκτια γεγονότα και ο υβριδικός ρόλος του αρχιτέκτονα»

35 **Μ. Θεοδώρου**, «Είναι δυνατή μια αρχιτεκτονική επανάσταση σήμερα;»

37 **Τ. Μπίρης**, «Το “φοβικό σύνδρομο του παράθυρου”»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Αστικά κενά

[Επιμέλεια: Δ. Πολυχρονόπουλος, Χ. Χάρη]

56 **Δ. Πολυχρονόπουλος**, «“Αστικά κενά” - Το κενό ως τόπος»

59 **Τ. Παπαδοπούλου**, «Η κενή “εστία”»

62 **Ζ. Κοτιώνης**, «Το μεταβολιζόμενο σώμα στο χρονικό κενό»

64 **Γ. Ποζουκίδου, Ε. Σοπέογλου, Β. Τσιούμα**, «Αστικά κενά: Παραδείγματα και εμπειρίες από τις αμερικάνικες πόλεις»

68 **Κ. Μωραΐτης** «Σημειώσεις για το αστικό κενό: Προτάσεις για επεμβάσεις μικρο-τοπίων»

71 **Ε. Τζιφτζιλάκη**, «Ο κενός χώρος του εκ-τοπισμού...»

74 **Χ. Χάρη**, «Αστικά κενά και γυμνή ζωή»

77 «Γουδί: Μια σημαντική ευκαιρία για την πόλη»

79 **Θ. Παγώνης**, «Ο Ελαιώνας σε τροχιά μεταμόρφωσης υπό την επίδραση νέων δυναμικών»

81 «Αστικά κενά εν δράσει»

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Ε Σ

Β Ι Β Λ Ι Ο Π Α Ρ Ο Υ Σ Ι Α Σ Η

Ε Ι Δ Η Σ Ε Ι Σ

Εξώφυλλο: Αθήνα, Μεταξουργείο
φωτ. Δ. Πολυχρονόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενετσιάνου
Αριάδνη Βοζάνη
Μιχάλης Δωρής
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Αναστασία Πεπέ
Κυριάκος Πιπίνης
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Νίκος Σιαπκίδης
Μάρω Σίνου
Χαρίκλεια Χάρη
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος
[Αμερική]
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης
[Βαρκελώνη]
Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]
Μανώλης Ντούρλιας [Παρίσι]
Γ. Προκάκης, Α. Κаланτιδης
[Βερολίνο]

Υπεύθυνος από Δ.Σ.:
Γιώργος Νικολάου
Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσε-ων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του.

Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό.

Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περίληψη του άρθρου του.

Τα κείμενα πρέπει να είναι αποθηκευμένα σε δισκέτα και να συνοδεύονται από **PRINT-OUT** και φωτογραφικό υλικό, για άρθρα αφιερωμάτων η έκτασή τους πρέπει να κυμαίνεται από 1000-1200 λέξεις (συμπεριλαμβανομένων των παραπο-μπών ή των σημειώσεων), για άρθρα επικαίρων 700 λέξεις και για επιστολές 400 λέξεις.

Είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω επεξεργασία από την Σ.Ε. το υλικό να αποστέλλεται μόνο στην Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των βιβλίων για βιβλιοπαρουσίαση.

Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφά-νισή του από όλους τους συναδέλφους.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 55 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146/ fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

‘ARCHITEKTONES’
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 55, Cycle B, January/February 2006
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146/ fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Αντιπρόεδρος: Γιώργος Νικολάου

Γεν. Γραμματέας: Γιώργος Διαμαντόπουλος

Ταμίας: Αλέξανδρος Βράκας

Ειδ. Γραμματέας: Αργύρης Δημητριάδης

Μέλη: Σαράντος Βενιζέλος

Πόλυ Γεωργακοπούλου

Μαρία Κουρμπανά

Κώστας Μπαρδάκης

Κώστας Μπελιμπασάκης

Θανάσης Μπούμης

Παντελής Νικολακόπουλος

Ουρανία Οικονόμου

Θανάσης Παππάς

Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Παναγιώτης Γεωργακόπουλος

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ
Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Ρ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9235 487-9
fax: 210 9222 743

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Βιργινία Παυλίδου
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ

Λάμπης Δορλής

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Βάνα Διαμαντοπούλου,

Αρετή Κατή, Μέλπω Παπαδοπούλου,

Χρυσούλα Μουσουράκη

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Νίκη Δανιηλίδου

DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Αφοι Αθ. Τσακίρη ΑΕ

Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570

ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

«Το μεγάλο στοίχημα των πόλεων μας παίζεται στις «περιοχές διαταραχής», στους «ενδιάμεσους χώρους», στα περιρρέοντα «αστικά κενά», στις «υποβαθμισμένες ζώνες». Αυτό το «τοπίο» θα έπρεπε να βρίσκεται στο επίκεντρο δημοτικών αρχών και αρμοδίων φορέων, που οφείλουν επιτέλους να δεσμευτούν σε ευρηματικά και τολμηρά σχεδιαστικά προγράμματα» (Γ. Σημαιοφορίδης, *Διελεύσεις*). Αν και η πολιτεία απέχει από μια ουσιαστική προσέγγιση αυτών των χώρων και μετατοπίζει συχνά την ευθύνη για την αξιοποίηση και την ενσωμάτωσή τους όλο και περισσότερο σε ιδιωτικούς φορείς (Γουδί, Ελληνικό, Ψυρρής κ.ά.), «τα αστικά κενά» έχουν βρεθεί στο επίκεντρο των σύγχρονων ερευνητικών αναζητήσεων όλο και περισσότερων αρχιτεκτόνων, εικαστικών, κινηματογραφιστών και ομάδων που μελετούν «αφηγηματικά, εικονογραφικά» τις νέες σχέσεις αυτών των χώρων μέσα στη μητρόπολη.

Στηρίξτε την έκδοση του περιοδικού μας

R Εξοφλείστε τις συνδρομές σας στον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

R Εγγραφείτε στον Σύλλογο

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Η ανταπόκρισή σας ήταν πολύ μικρή, στην επείγουσα πρόσκληση που σας απευθύναμε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, για εξόφληση των συνδρομών σας στο Σύλλογο, έτσι ώστε να στηρίξετε μ' αυτόν τον τρόπο την απρόσκοπτη έκδοση και αποστολή του περιοδικού «Αρχιτέκτονες», το οποίο, μετά τις τεράστιες αυξήσεις των ταχυδρομικών τελών αποστολής (από 3.000,00 € το τεύχος, σε 14.000,00 € !!!) αδυνατούμε πλέον να αποστείλουμε.

Σας καλούμε ν' ανταποκριθείτε στο κάλεσμα μας, καταβάλλοντας στο λογαριασμό του Συλλόγου στην Εθνική Τράπεζα το ποσό των 20,00 €, για ετήσια συνδρομή ή 30,00 € για εγγραφή και συνδρομή, ούτως ώστε να μπορέσουμε απρόσκοπτα να συνεχίσουμε την έκδοση και την αποστολή του περιοδικού «Αρχιτέκτονες» σ' όλους εσάς που θα ανταποκριθείτε.

Καταθέστε την συνδρομή σας στον Λογαριασμό 146/480197-02 της Εθνικής Τράπεζας δηλώνοντας απαραίτητα το ονοματεπώνυμό σας ώστε να πιστωθεί η συνδρομή σας.

Για το Διοικητικό Συμβούλιο

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
Π. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Γ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σας επισυνάπτουμε σ' αυτό το τεύχος ένα «απόκομμα» προσωπικής υπενθύμισης, το οποίο εφόσον το αφαιρέσετε από το περιοδικό, μπορείτε να το έχετε μαζί σας, ώστε με τις άλλες σας συναλλαγές στην Εθνική Τράπεζα, να θυμηθείτε να εξοφλήσετε τη συνδρομή σας στο Σύλλογο.

ΟΝΟΜΑ:

ΕΠΩΝΥΜΟ:

ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ:

ΑΡΙΘΜΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ: 146/480197-02 της Εθνικής Τράπεζας

ΠΡΟΣ: ΣΑΔΑΣ – ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

ΠΟΣΟ: 20,00 ή 30,00 €

Η «πλατεία» της έκθεσης «Η Πολυτεχνική Σχολή και η Πόλη – Οι φοιτητές σχεδιάζουν την πόλη»

Προς τον Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. κ. Γεώργιο Σουφλιά	
Θέμα: α) Πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων για την παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος β) Τροποποιήσεις – προτάσεις του ΣΑΔΑΣ- Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων επί του σχεδίου νόμου: «Έκδοση οικοδομικών αδειών, έλεγχος των ανεγειρομένων οικοδομών, τροποποιήσεις των διατάξεων περί κτηματολογίου και άλλες διατάξεις»	
Κύριε Υπουργέ	
Σας αποστέλλουμε δύο κείμενα:	
1) Το πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων για την παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος, όπου καταγράφονται οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ποιοτική αναβάθμιση των παραγομένων μελετών και έργων και κατά συνέπεια του δομημένου περιβάλλοντος.	
2) Τις προτάσεις μας και τις τροποποιήσεις που προτείνουμε, παρεμβαίνοντας στο σχέδιο νόμου που ανακοινώσατε. Επειδή το σχετικό νομοσχέδιο αποτελεί για τον κλάδο μας, ένα πολύ σοβαρό «εργαλείο» για τη δουλειά μας και για την παραγωγή αρχιτεκτονικής στο δομημένο περιβάλλον, παρακαλούμε να λάβετε σοβαρά υπόψη σας τις απόψεις μας, οι οποίες αποτελούν κατάθεση της εμπειρίας μας και της μελέτης του νομοσχεδίου. Ιδιαίτερα πιστεύουμε ότι τα άρθρα που αφορούν τη δομή και λειτουργία των πολεοδομικών γραφείων, αλλά και οι προτάσεις σας για αλλαγή των δεδομένων που αφορούν τους ημιυπαίθριους χώρους, χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή. Αποτελούν για τους αρχιτέκτονες, τη βασική προϋπόθεση για την εύρυθμη παραγωγή μελετών και για την αναβάθμιση της αρχιτεκτονικής ποιότητας στο δομημένο περιβάλλον.	
Ζητάμε άμεσα συνάντηση μαζί σας.	
Προς τον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ κ. Γεώργιο Σουφλιά	
Θέμα: Πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων στην παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος	
Το σημερινό δομημένο περιβάλλον στην πατρίδα μας εκφράζει την «ήττα της Αρχιτεκτονικής», την ήττα των ανθρωπίνων αξιών, του οράματος της ποιότητας ζωής. Η σημερινή Ελληνική πόλη είναι απάνθρωπη και αβίωτη από την κυκλοφοριακή ασφυξία, την ρύπανση, την οικιστική παραμόρφωση, την αυθαιρεσία και την αισθητική υποβάθμιση. Η δραματική και απaráδεκτη κατάσταση που επικρατεί στις πολεοδομικές υπηρεσίες, αποτελεί μέρος του συμπλέγματος των προβλημάτων που επικρατούν σε όλη την αλυσίδα παραγωγής έργου. Η ανεπάρκεια της Διοίκησης, οι πολύπλοκες διαδικασίες, η πολυνομία, η απαξίωση των μελετών και η ανυπαρξία της έννοιας της ποιότητας, έχουν οδηγήσει στη σημερινή απίστευτη κατάσταση. Μέχρι σήμερα στον τομέα της παραγωγής των έργων, είχαμε μόνο ανεξέλεγκτη οικονομική μεγέθυνση και ποσοτική συσσώρευση. Η σύγχρονη Ελληνική κοινωνία δεν έμαθε να έχει απαιτήσεις ποιότητας στην παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος, δεν έχει απαιτήσεις από την Αρχιτεκτονική. Υπ’ αυτή την έννοια η σύγχρονη Ελληνική κοινωνία έχει σχέση με την Αρχιτεκτονική, το μέγεθος και η ποιότητα της οποίας κρίνεται φυσικά από τα αποτελέσματα στο χώρο.	
Το πρόβλημά μας είναι ότι η πολιτεία αρνείται μέχρι σήμερα να χρησιμοποιήσει σωστά το γνωστικό αντικείμενο των Ελλήνων Τεχνικών Επιστημόνων. Αρνείται να αξιοποιήσει το ρόλο και το νόημα που έχει για το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής η Αρχιτεκτονική. Αρνείται πεισματικά και για μας αυτό είναι πάρα πολύ σοβαρό και η πορεία λαθεμένη.	

Και το χειρότερο, φαίνεται ότι και οι πολίτες προσπαθώντας να επιβιώσουν σ’ αυτές τις συνθήκες έχουν αρχίσει να συμβιβάζονται με αυτή τη σύγχρονη βαρβαρότητα. Είμαστε χωρίς θεσμικό πλαίσιο που να καθορίζει τους κανόνες συμμετοχής και συνεργασίας των τεχνικών επιστημόνων και επαγγελματιών στην παραγωγή των έργων. Πλήρης αδυναμία της πολιτείας.

Σήμερα όσο ποτέ είναι αναγκαία η εξυγίανση της όλης διαδικασίας. Απαιτούνται απλές - καθαρές - λιτές διαδικασίες, χωρίς περιπλοκές και ασάφειες. Προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει τώρα να καθοριστούν τελεσίδικα και απαρχής, οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες όλων των τεχνικών επαγγελμάτων με σαφήνεια και πληρότητα. Το πρώτο ζητούμενο σ’ αυτή την κατεύθυνση και απαραίτητη προϋπόθεση για την παραγωγή ποιοτικά αναβαθμισμένου τελικού προϊόντος στη δόμηση είναι η δημιουργία ολοκληρωμένων μελετών, τόσο από πλευράς πληρότητας όσο και ποιότητας. Τα πολεοδομικά γραφεία αποτελούν τον αδύναμο κρίκο της αλυσίδας. Δεν αρκεί όμως η εξυγίανση σ’ αυτά για να λύσει το πρόβλημα. Εφ’ όσον το υπόλοιπο σύμπλεγμα παραγωγής παραμένει ως έχει, η όλη επικείμενη ρηση θα είναι σίγουρα αναποτελεσματική και αποτυχημένη.

Κατά συνέπεια η ποιοτική ανασυγκρότηση αντιμετωπίζεται με συνολική μεταρρύθμιση που επανατοποθετεί και επαναπροσδιορίζει ρόλους, μέσα και προϋποθέσεις, μια μεταρρύθμιση σε δύο επίπεδα, το θεσμικό και το διοικητικό.

ΘΕΣΜΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Η πληρότητα και η ποιότητα των μελετών αποτελούν τον καθοριστικό παράγοντα για την γρήγορη και σωστή ολοκλήρωση ενός έργου. Ερευνώντας σοβαρά την πορεία των κατασκευών, θα διαπιστώσουμε ότι όλες οι κακοδαιμονίες και τα προβλήματα ξεκινούν από ελλειπείς ή πλημμελώς και ασαφώς υλοποιημένες μελέτες που επιτρέπουν αυθαίρετες ερμηνείες των κατασκευαστών.

Οι προτάσεις που παραθέτουμε στη συνέχεια πιστεύουμε ότι αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση μιας επιτυχημένης θεσμικής μεταρρύθμισης στη διαδικασία παραγωγής μελετών.

A. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η πολυνομία, τα εκατοντάδες προεδρικά διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις, οι άπειρες ερμηνευτικές εγκύκλιοι, έχουν δημιουργήσει ένα ατελείωτο φαύλο κύκλο, που επιτρέπει τις παρερμηνείες και οδηγεί σε νομιμοφανείς παρανομίες, που εντείνουν τη διαπλοκή και την απίστευτη ταλαιπωρία μελετητών και πολιτών.

Απαιτείται:

1. Η κωδικοποίηση και το ξεκαθάρισμα των νομοθετικών δεδομένων και όρων δόμησης για την υλοποίηση μελετών χωρίς περιπλοκές και ασάφειες.
2. Η δημιουργία μόνιμου ειδικού φορέα για το σκοπό αυτό, ο οποίος θα παρακολουθεί, θα μελετά και θα κωδικοποιεί τα δεδομένα και τους κανόνες παραγωγής μελετών σε συνάρτηση με τις επιπτώσεις και την αποτελεσματικότητα και θα προτείνει τις δέουσες λύσεις στην πολιτική ηγεσία.

B. ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΝΑΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Τεχνικοί επιστήμονες

Υπό την μορφή της «Λευκής Βίβλου» η Ευρωπαϊκή Ένωση διατύπωσε ένα πλαίσιο προτάσεων που αφορούν το ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον για ένα καλύτερο αύριο. Με μία σειρά κοινοτικές οδηγίες καθόρισε και την συμμετοχή των τεχνικών επιστημόνων στην παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος και κυρίως με την οδηγία Κ.Ο. 85/384 καθόρισε τους όρους και τις προϋποθέσεις για την άσκηση της Αρχιτεκτονικής.

Στην υπόλοιπη Ευρώπη, τα προβλήματα της συντεταγμένης συμμετοχής των τεχνικών επαγγελμάτων έχουν λυθεί προ πολλού με βάση το γνωστικό αντικείμενο που εκπορεύεται από τα προγράμματα σπουδών και κατά συνέπεια η εφαρμογή της Κ.Ο. 85/384 ήταν δεδομένη πριν την εφαρμογή της.

Στην Ελλάδα τι ισχύει;
«Στην έννοια της άσκησης του επαγγέλματος του Πολιτικού Μηχανικού νοείται συνυπάρχουσα η εξάσκηση του επαγγέλματος του Αρχιτέκτονα... περιορισμέ-νης εις καθαρά αρχιτεκτονικές και οικοδομικές εργασίες...»
N. 4663/3ο (ΦΕΚ 149/Α/ο9.ο5.193ο) Πρόεδρος Δημοκρατίας Αλεξ. Ζαΐμης.

Από το 193ο φτάσαμε στο 1993! όπου εκδίδεται το Π.Δ. 1ο7/93 και γίνεται η ενσωμάτωση στο Εθνικό Δίκαιο (με καθυστέρηση εξ 6 χρόνων) της Κ.Ο. 85/384 της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά ταύτα όμως και παρά την σύμφωνη γνώμη όλων των κορμάτων και την κοινή απόφαση των δύο μεγάλων φορέων του συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών και του συλλόγου Αρχιτεκτόνων από τις 12.ο3.1985 εξα-κολουθεί μέχρι σήμερα να κυριαρχεί ένα άπιστευτο χάος στις υπευθυνότητες και στη συντεταγμένη μορφή των τεχνικών επαγγελμάτων οριζόντια (Πολιτικοί Μηχανικοί - Αρχιτέκτονες - Τοπογράφοι κλπ.) και κάθετα (Αρχιτέκτονες - Πολι-τικοί Μηχανικοί - Τοπογράφοι - Δομικοί Μηχανικοί - Συντηρητές κλπ.) στην παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος.

Η πολιτεία πρέπει τώρα να καθορίσει τις αρμοδιότητες των τεχνικών επιστημό-νων στην εκπόνηση των μελετών με βάση το γνωστικό τους αντικείμενο και κυρίως να εφαρμόσει το Π.Δ. 1ο7/93 στην πράξη.

Αναφορικά με τις οικοδομικές εργασίες που εκεί το πρόβλημα είναι εμφανές και μεγάλο και ενόψει της αλλαγής στην έκδοση αδειών πρέπει να επανακαθο-ριστούν οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες των μελετητών που υπογράφουν.

Γ. ΣΥΝΤΑΞΗ ΜΕΛΕΤΩΝ

Η μελέτη του τεχνικού έργου είναι αντικείμενο διεπιστημονικής συνεργασίας των απαραίτητων ειδικοτήτων. Οι Αρχιτέκτονες με επίπονες και μακροχρόνιες προσπάθειες επιδίωξαν την ορθή οργάνωση του μελετητικού δυναμικού με στόχο όσο δυνατόν καλύτερα αποτελέσματα στην παραγωγή των μελετών.

Για την Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων, η μέχρι τώρα διαδικασία παραγωγής μελετών, πρέπει να δώσει τη θέση της σ’ ένα νέο σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο, ώστε να αντιμετωπίζει με επάρκεια, αξιοκρατία και διαφάνεια την παραγωγή μελετών.

Η σύνταξη της μελέτης πρέπει να ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες με κωδι-κοποίηση των προδιαγραφών πληρότητας και ποιότητας. Εφαρμογή αυτών των κανόνων με αυστηρότητα και καθιέρωση ευθυνών σε περίπτωση αποκλίσεων από τις προδιαγραφές και τους πραγματικούς προϋπολογισμούς.

Στα ιδιωτικά έργα πρέπει να υπάρξει συνολική μεταρρύθμιση με συγκεκριμένα μέτρα, με επίλυση χρόνιων προβλημάτων και ανάδειξη της ποιότητας και πλη-ρότητας των μελετών και των κατασκευών. Διαφωνούμε με την επιβολή υπο-χρεωτικής ασφάλισης των μελετών, που δεν λύνει αλλά μεταθέτει το πρό-βλημα και επιβαρύνει δυσβάσταχτα το κόστος τους.

Και εδώ η μελέτη του τεχνικού έργου είναι αντικείμενο διεπιστημονικής συνερ-γασίας των απαραίτητων ειδικοτήτων. Προτείνουμε και εδώ να καθιερωθεί η έννοια της μελετητικής ομάδας όπως αυτή εννοείται και στις μελέτες του δημό-σιου τομέα.

Συγκεκριμένα:

- Κωδικοποίηση - Ξεκαθάρισμα των προδιαγραφών πληρότητας και ποιότητας των μελετών.
- Νέα ποιότητα παρεχομένων υπηρεσιών στον τομέα της αρχιτεκτονικής για τα ιδιωτικά έργα.
α) Στελέχωση των πολεοδομικών γραφείων με διπλωματούχους μηχανικούς όλων των ειδικοτήτων και αναπροσαρμογή των αμοιβών τους.
β) Αναβάθμιση της κτιριακής υποδομής και του εξοπλισμού των πολεοδομικών γραφείων. Ανάπτυξη και εγκατάσταση κατάλληλης μηχανοργάνωσης (ηλεκτρο-νικής μορφής), για καταγραφή, διαχείριση και παρακολούθηση των μελετών. Δημιουργία βάσης δεδομένων.
- Καθορισμός αρμοδιοτήτων και ευθυνών (αστικές - ποινικές - επαγγελματι-κές) Μηχανικών - εργολάβων - ιδιοκτητών - Μηχανικών Εφαρμογής.

- Θέσπιση μπρώου κατασκευαστών ιδιωτικών έργων.
- Σύγχρονη Αρχαιοθέτηση (Ηλεκτρονική και Κλασική) που εξασφαλίζει την ασφάλεια των μελετών. Πιθανόν διπλή αρχειοθέτηση (σε δύο αρχές).
- Αποσαφήνιση διοικητικής ιεραρχίας και κάλυψη επί της ουσίας των ευθυνών των προϊσταμένων.

Δ. ΑΜΟΙΒΕΣ

Οι σημερινές μας αμοιβές είναι το 2 έως 3 % του πραγματικού κόστους κατα-σκευής ενός απλού κτιριακού έργου. Αυτή είναι η εικόνα της τραγικής υποβάθ-μισης των Μηχανικών, ενός από τους πλέον παραγωγικούς κλάδους της χώρας.

Την ίδια στιγμή ο Ευρωπαϊός Αρχιτέκτονας, ελεύθερος επαγγελματίας αμείβε-ται με το 15 % του πραγματικού κόστους και χρειάζεται 2 έως 3 μελέτες και επι-βλέψεις το χρόνο για να επιβιώνει και είναι σίγουρο ότι προλαβαίνει να τις παρακολουθεί σωστά και ολοκληρωμένα.

Στην Ελλάδα ένας ελεύθερος επαγγελματίας Αρχιτέκτονας Μηχανικός, πρέπει να μελετήσει και να εκδώσει τουλάχιστον 15 μικρομεσαίες άδειες το χρόνο για να επιβιώσει!!! Αυτό βασικά είναι αδύνατον, με δεδομένο ότι έχει μειωθεί αισθητά η ποσότητα των μελετών. Επιπλέον δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη και ολοκληρωμένη εργασία, η μελέτη και η επίβλεψη δεκαπέντε έργων ταυτό-χρονα!!!

Αυτή είναι και η βασική αιτία των περισσότερων προβλημάτων, παραλείψεων και πλημμελούς παρακολούθησης.

Σας καλούμε να αντιμετωπίσετε το πρόβλημα των αμοιβών άμεσα σ’ αυτό το νομοσχέδιο και είμαστε πεπεισμένοι ότι η αναπροσαρμογή τους σε ποσοστό 1ο% επί του πραγματικού κόστους, όπως αυτό προσδιορίζεται στο Κώδικα Προ-εκτιμώμενων Αμοιβών Μελετών Δημοσίου, μαζί με την αναβάθμιση των πολεο-δομικών γραφείων, θα αποτελέσει την καλύτερη παρέμβαση, για την εξυ-γίανση του χώρου μελέτη – επίβλεψη ιδιωτικών έργων.

Ε. ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (Ε.Σ.Χ.Σ.Α.Α.) – ΑΝΩΤΑΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (Α.Π.Α.Σ.)

Με πολύ κόπο θεσμοθετήθηκαν και συγκροτήθηκαν δύο γνωμοδοτικά – επιτε-λικά όργανα, απαραίτητα «εργαλεία» για την ποιοτική αναβάθμιση της αρχιτε-κτονικής, της πολεοδομίας και της χωροταξίας στη χώρα μας, απαραίτητοι σύμ-βουλοι της πολιτείας και θεσμοί που έδιναν μια νέα προοπτική, στη συνεργασία κράτους, φορέων προστασίας περιβάλλοντος και δυνάμεων της παραγωγής.

Δυστυχώς αυτή τη στιγμή είναι παντελώς ανενεργά και οποιαδήποτε θεσμική πρωτοβουλία που αφορά τη χωροταξία, την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική, δεν μπορεί να υλοποιηθεί σε πλαίσιο εύρυθμης και νομότυπης διαδικασίας.

Ζητάμε την άμεση συγκρότηση και ενεργοποίηση των ανωτέρω οργάνων και την υπηρεσιακή τους υποστήριξη.

Ζ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Για την εφαρμογή του προτεινόμενου σχεδίου μεταρρύθμισης επισημαίνουμε ότι αυτό θα έχει ελλπίδα επιτυχίας μόνο εφ’ όσον εφαρμοσθεί συστηματικά και συγκεκριμένα για κάθε ενότητα κατευθύνσεων και όχι αποσπασματικά.

Θέλουμε να επισημάνουμε ότι, για την επιτυχία ενός σχεδίου μεταρρύθμισης απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί το ξεκαθάρισμα των αρμοδιοτήτων: ποιοι υπογράφουν και τι υπογράφουν.

Διαφορετικά είναι δεδομένη η αποτυχία κάθε αποσπασματικής προσπάθειας για την ποιοτική αναβάθμιση του δομημένου περιβάλλοντος.

Προς τον Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.
κ. Γεώργιο Σουφλιά

Θέμα: Τροποποιήσεις – προτάσεις του ΣΑΔΑΣ - Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων επί του σχεδίου νόμου: «Έκδοση οικοδομικών αδειών, έλεγχος των ανεγειρομένων οικοδομών, τροποποιήσεις των διατάξεων περί κτηματολογίου και άλλες διατάξεις»

ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ
«Έκδοση οικοδομικών αδειών, έλεγχος των ανεγειρομένων οικοδομών, τρο-ποποιήσεις των διατάξεων περί κτηματολογίου και άλλες διατάξεις»
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α
ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΑΔΕΙΕΣ
Άρθρο 1
Έννοια οικοδομικής άδειας – Αρμοδιότητα για τη χορήγησή της

1. Οικοδομική άδεια είναι η διοικητική πράξη της αρμόδιας αρχής με την οποία επιτρέπεται η εκτέλεση των οικοδομικών εργασιών που προβλέπονται στις μελέτες που τη συνοδεύουν, σε οικόπεδο ή γήπεδο. Η οικοδομική άδεια για την ανέγερση νέας οικοδομής ή προσθήκης σε υφιστά-μενη οικοδομή αφορά και περιλαμβάνει όλες τις εργασίες που καθιστούν το κτίριο άρτιο και λειτουργικό, όπως ιδίως την κατασκευή περιτοιχίσεων, ή περι-φράξεων, βόθρων, υπόγειων δεξαμενών νερού, εκσκαφών και ειχλώσεων. Απαιτείται η έκδοση ιδιαίτερης οικοδομικής άδειας όταν οι ως άνω εργασίες εκτελούνται αυτοτελώς, ή προκειμένου περί κοπής δέντρου, εφόσον απαιτεί-ται από τις κείμενες διατάξεις.

(Προστίθεται)

2.«Οικοδομικό έργο» είναι κάθε κατασκευή ή ανέγερση ή επέκταση ή συντή-ρηση ή κατεδάφιση ή μετατροπή ή επισκευή, από πέτρα, σκυρόδεμα, σίδηρο, γυαλί, ξύλο, πλινθοδομή ή άλλο υλικό, που προσδιορίζει ή περικλείει χώρο χρησιμοποιούμενο για διαμονή ή εργασία, αναψυχή ή δημόσια χρήση ή παρα-γωγή, όπως ειδικότερα καθορίζεται στις διατάξεις του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού (ΓΟΚ). Το «οικοδομικό έργο» περιλαμβάνει και τα συναφή προς αυτό χωματοουργικά έργα, κατασκευές τοίχων αντιστήριξης, περιφράξεις, δια-μόρφωση περιβάλλοντος χώρου και όλες τις εγκαταστάσεις εξυπηρέτησης.

3.«Κύριος του έργου» είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για λογαριασμό του οποίου κατασκευάζεται το έργο.

4. «Μελετητής Μηχανικός» είναι ο διπλωματούχος μηχανικός ή ομάδα διπλω-ματώνων μηχανικών, που αναλαμβάνει την εκπόνηση της μελέτης ενός οικοδομι-κού έργου, κατά τον τομέα των εργασιών της επιστημονικής του ειδικότητας.

5.«Επιβλέπων Μηχανικός» είναι ο διπλωματούχος μηχανικός ή ομάδα διπλω-ματώνων μηχανικών, που αναλαμβάνει από τον κύριο του έργου, την επίβλεψη της εφαρμογής της μελέτης του οικοδομικού έργου, κατά τον τομέα της επι-στημονικής του ειδικότητας.

6.«Μελετητική ομάδα»

Η μελέτη κάθε «οικοδομικού έργου» είναι αντικείμενο διεπιστημονικής συνερ-γασίας των απαραίτητων ειδικοτήτων, που αναλαμβάνουν τη συνολική εκπό-νηση της μελέτης του, κατά τα πρότυπα των μελετών του δημοσίου τομέα.

Οι απαιτούμενες ειδικότητες ανά κατηγορία έργου που απαιτούνται για την εκπόνηση της μελέτης, αποτελούν τη «μελετητική ομάδα». Αυτές καθορίζο-νται με υπουργική απόφαση ή Π.Δ. μετά την δημοσίευση του παρόντος νόμου. Η «μελετητική ομάδα» μπορεί να συγκροτείται για την ανάληψη κάποιου έργου ή να είναι μόνιμη σε εταιρική μορφή.

7.«Συντονιστής Μηχανικός» είναι ο αρχιτέκτονας-μηχανικός που αναλαμβάνει τον συντονισμό, της μελετητικής ομάδας ενός οικοδομικού έργου ή ο αρχιτέ-κτονας-μηχανικός που αναλαμβάνει το συντονισμό, της ομάδας επίβλεψης για την εφαρμογή της μελέτης του οικοδομικού έργου.

8. Αρμόδιες για τη χορήγηση των οικοδομικών αδειών είναι οι Πολεοδομικές Υπηρεσίες των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ η Β΄ Βαθμού κατά περί-πτωση. ~~Σε περίπτωση ειδικών κατηγοριών έργων, που ορίζονται από ειδικές διατάξεις, αρμόδιες για τη χορήγηση των οικοδομικών αδειών είναι οι αρμό-διες υπηρεσίες των Υπουργείων ή άλλων φορέων του δημόσιου τομέα. *(διαγρά-φεται)*~~

ΑΡΘΡΟ 2 Αίτηση για έκδοση αδειας - Δικαιολογητικά που συνυποβάλλονται

- α) Για τη χορήγηση της οικοδομικής άδειας υποβάλλεται αίτηση του ενδιαφε-ρομένου στην οποία ενσωματώνονται σε ενιαίο τεύχος έντυπα με τις δηλώσεις αναθέσεων–αναλήψεως (μελέτης-επίβλεψης), φύλλο ελέγχου και ειδικό έντυπο προϋπολογισμού. *(Προστίθεται)* ~~Δηλώνεται η ομάδα μελέτης-επίβλε-ψης και ο συντονιστής μηχανικός.~~
β) Κατατίθεται Υπεύθυνη Δήλωση του υπογράφοντος την ανάληψη (μελέτης ή επίβλεψης) μηχανικού, ότι έχει το δικαίωμα σύνταξης των αντίστοιχων με την ειδικότητα του μελετών και δεν είναι δημόσιος υπάλληλος, υπάλληλος Ν.Π.Δ.Δ., Ο.Τ.Α. καθώς και λοιπών Νομικών Προσώπων και Φορέων Δημοσίου Δικαίου.
2. Η αίτηση συνοδεύεται υποχρεωτικά, επί ποινή απαραδέκτου, από τα ακό-λουθα δικαιολογητικά και σχέδια:
α) Τοπογραφικό διάγραμμα.
β) Διάγραμμα κάλυψης.
γ) Αρχιτεκτονική μελέτη, συνοδευόμενη με αιτιολογημένη έκθεση του μελε-τητή-μηχανικού, σύμφωνα με την διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 3 του Γ.Ο.Κ..
δ) Μελέτη παθητικής πυροπροστασίας.
ε) Εγκρίσεις υπηρεσιών και οργάνων, όταν αυτές απαιτούνται από τις κείμενες διατάξεις.

στ) Τίτλους ιδιοκτησίας ~~και πρόσφατο τοπογραφικό δικαιοκτησίας από το Υποθη-κοφυλακείο ή το Κτηματολογικό Γραφείο, εφ’ όσον οι οικοδομικές εργασίες αφορούν σε οικόπεδο άρτιο κατά παρέκκλιση ή γήπεδο. *(διαγράφεται)*~~

(Προστίθεται)

ζ) Στοιχεία που αποδεικνύουν τη νομιμότητα των κτισμάτων που τυχόν υφίστα-νται ήδη επί του ακινήτου

~~η) Αποδεικτικό κατάθεσης αμοιβής του μελετητή της αρχιτεκτονικής μελέτης των μελετητών για τις μελέτες που υποβάλλονται.~~

~~α) Έγκριση της Επιτροπής Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου (Ε.Π.Α.Ε.), όταν απαιτείται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις ή αποδεικτικό υποβολής της σχετικής μελέτης στην Ε.Π.Α.Ε. *(διαγράφεται)*~~

3. Εφόσον η υποβληθείσα αίτηση δεν συνοδεύεται από όλα τα ανωτέρω δικαι-ολογητικά, ο φάκελος της άδειας θεωρείται ελλιπής και επιστρέφεται στον υποβάλλοντα μέσα σε προθεσμία δέκα (1ο) εργασίμων ημερών. Αν διαπιστωθεί αδικαιολόγητη καθυστέρηση επιστροφής του φακέλου, ο αρμόδιος υπάλληλος ελέγχεται πειθαρχικά.

4. α) Η αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία ελέγχει την αρχιτεκτονική μελέτη και την μελέτη πυροπροστασίας κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 4 και μέσα σε προ-θεσμία είκοσι (2ο) εργασίμων ημερών από την υποβολή της αίτησης ενημερώ-νει εγγράφως τον αιτούντα για το αποτέλεσμα του ελέγχου και τις διορθώσεις ή συμπληρώσεις που τυχόν απαιτούνται προκειμένου να ληφθούν υπόψη για τις υπόλοιπες μελέτες.

(Προστίθεται)

β) Εφόσον ολοκληρωθεί ο έλεγχος της αρχιτεκτονικής μελέτης από την Πολεο-δομική Υπηρεσία, η μελέτη αποστέλλεται για έγκριση στην Επιτροπή Πολεοδο-μικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου (Ε.Π.Α.Ε.), όταν απαιτείται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις.

5. Είναι δυνατόν να ζητείται ο προέλεγχος των μελετών για έκδοση αδειών δόμησης, εφ’ όσον υποβληθούν με αίτηση: τοπογραφικό διάγραμμα, διά-γραμμα κάλυψης, δήλωση ανάθεσης–ανάληψης. Τα στοιχεία που υποβάλλο-νται ελέγχονται από την Πολεοδομική Υπηρεσία για την εφαρμογή των πολεο-δομικών διατάξεων και την τήρηση των προδιαγραφών των σχεδίων που υπο-βλήθηκαν. Η Πολεοδομική Υπηρεσία σε προθεσμία δέκα (1ο) ημερών, θεωρεί τα υποβληθέντα σχέδια, εφόσον είναι σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις και τα επιστρέφει θεωρημένα. Σε διάστημα έξι (6) μηνών από την ημερομηνία θεώ-ρησης των σχεδίων, πρέπει να κατατεθεί ο φάκελος για την έκδοση της οικο-δομικής άδειας. Ο προέλεγχος των μελετών δεν είναι υποχρεωτικός. Η παραβίαση των ανωτέρω αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα του υπαίτιου υπαλλήλου.

Άρθρο 3 Υποβολή λοιπών μελετών και δικαιολογητικών

1. Πλέον της αίτησης και των δικαιολογητικών του άρθρου 2, για την χορήγηση της οικοδομικής άδειας απαιτείται η υποβολή, με σχετική αίτηση του ενδιαφε-

ρόμενου και των μελετών και λοιπών δικαιολογητικών της παρ. 2. Οι μελέτες και τα σχέδια συντάσσονται σύμφωνα με τις εκάστοτε ισχύουσες προδιαγραφές και κανονισμούς. Επιπλέον οι μελέτες συνοδεύονται υποχρεωτικά από αιτιολογημένη τεχνική έκθεση του μελετητή.

2. Οι μελέτες και τα λοιπά δικαιολογητικά που υποβάλλονται είναι τα ακόλουθα:

α) Στατική μελέτη.

β) Μελέτη θερμομόνωσης.

γ) Μελέτη υδραυλικών εγκαταστάσεων και αποχετεύσεων, όπου απαιτείται.

δ) Μελέτη ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, όπου απαιτείται.

ε) Μελέτη ενεργητικής πυροπροστασίας, όπου απαιτείται.

στ) Μελέτη αερίων καυσίμων, όπου απαιτείται.

ζ) Οποιαδήποτε άλλη μελέτη τυχόν απαιτείται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις.

η) Συμβολαιογραφική δήλωση για τους χώρους στάθμευσης που απαιτούνται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις και πιστοποιητικό μεταγραφής της. Όταν επιτρέπεται η εξαγορά της σχετικής υποχρέωσης υποβάλλεται αποδεικτικό καταβολής της απαιτούμενης εισφοράς.

θ) Προϋπολογισμός του έργου και αποδεικτικού είσπραξης των πάσης φύσεως φόρων, τελών και εισφορών υπέρ του Δημοσίου, Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, καταβολής των οφειλών σε χρήμα λόγω ρυμοτομίας ή των εισφορών σε χρήμα λόγω ένταξης στο σχέδιο πόλης, καθώς και των αμοιβών των μελετητών, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις.

ι) **Στοιχεία που αποδεικνύουν τη νομιμότητα των κτισμάτων που τυχόν υφίστανται ήδη επί του ακινήτου. *(διαγράφεται)***

ια) Σχέδιο ασφάλειας και φάκελος υγείας του έργου, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 8 του άρθρου 3 του Π.Δ. 305/1996 (ΦΕΚ 212 Α’).

ιβ) Έγκριση της Ε.Π.Α.Ε., αν αυτή δεν έχει ήδη υποβληθεί με τα δικαιολογητικά του προηγούμενου άρθρου.

3. Ο φάκελος με τις μελέτες και τα λοιπά δικαιολογητικά της προηγούμενης παραγράφου κατατίθεται μέσα σε αποκλειστική προθεσμία τριών (3) μηνών από την έγκυρη υποβολή της αίτησης και των δικαιολογητικών του άρθρου 2. Αν η προθεσμία παρέλθει άπρακτη, θεωρείται ότι ουδέποτε υποβλήθηκε αίτηση για την έκδοση οικοδομικής άδειας. Στην περίπτωση αυτή η αίτηση και ο φάκελος των εγγράφων του άρθρου 2 επιστρέφονται στον αιτούντα μέσα σε δέκα (10) εργάσιμες ημέρες από το πέρας της προθεσμίας. Εφόσον απαιτούνται έγκριση της Ε.Π.Α.Ε., ο φάκελος παραμένει στην υπηρεσία μέχρι να προσκομισθεί η ως άνω έγκριση και πάντως όχι πέραν του τριμήνου.

4. Κατ’ επιλογήν του αιτούντος είναι δυνατή η ταυτόχρονη υποβολή όλων των απαιτούμενων δικαιολογητικών των άρθρων 2 και 3.

5. Εφόσον οι γενικές ή ειδικές πολεοδομικές διατάξεις μεταβληθούν μετά την υποβολή των αιτήσεων και δικαιολογητικών του παρόντος και του προηγούμενου άρθρου, η οικοδομική άδεια εκδίδεται κατ’ εφαρμογή των διατάξεων που ίσχυαν όταν υποβλήθηκε η αίτηση και τα δικαιολογητικά του άρθρου 2. **Σε περίπτωση που απαιτείται έγκριση της Ε.Π.Α.Ε. για την εφαρμογή της παρούσας αρκεί να έχει υποβληθεί αποδεικτικό υποβολής της σχετικής μελέτης στην Ε.Π.Α.Ε. κατά το άρθρο 2 παρ. 2 η’.** *(διαγράφεται)*

Άρθρο 4 Έλεγχος φακέλου μελέτης - Χορήγηση της άδειας

1. Η οικοδομική άδεια εκδίδεται σε προθεσμία σαράντα (40) εργασίμων ημερών από την υποβολή όλων των στοιχείων και μελετών της παρ. 2 του άρθρου 3. Οι μελέτες που υποβάλλονται κατά τα άρθρα 2 και 3 ελέγχονται από υπαλλήλους μηχανικούς Π.Ε. και Τ.Ε., *(διαγράφεται)* που ορίζονται από τον Προϊστάμενο της αρμόδιας υπηρεσίας. Ο έλεγχος συνίσταται στις εξής ενέργειες:

α. Τον έλεγχο της Αρχιτεκτονικής Μελέτης και της μελέτης παθητικής πυροπροστασίας. Ο έλεγχος της Αρχιτεκτονικής Μελέτης ειδικότερα περιλαμβάνει: αα) Πλήρη έλεγχο του τοπογραφικού διαγράμματος και του διαγράμματος κάλυψης ως προς την τήρηση των γενικών και ειδικών πολεοδομικών διατάξεων και προδιαγραφών και τον έλεγχο όσων στοιχείων περιλαμβάνονται σ’ αυτά.

ββ) Την τήρηση των προδιαγραφών σύνταξης της μελέτης, την ταύτιση των εξωτερικών διαστάσεων των κατόψεων του κτιρίου και του ολικού ύψους των τορμών με το διάγραμμα κάλυψης, την τήρηση του ισχύοντος κτιριοδομικού κανονισμού, καθώς και την αιτιολογημένη έκθεση του μελετητή της παρ. 1 του άρθρου 3 του ΓΟΚ.

γγ) Έλεγχο του υπολογισμού των διαφόρων επιφανειών του κτιρίου που λαμβάνονται υπόψη για τη σύνταξη του προϋπολογισμού της συνολικής δαπάνης του έργου. Σε περίπτωση υποβολής αναλυτικής προμέτρησης, αυτή ελέγχεται και θεωρείται.

δδ) Έλεγχο της ταύτισης της αρχιτεκτονικής μελέτης με την υποβληθείσα έγκριση της Ε.Π.Α.Ε., στις περιπτώσεις που είναι υποχρεωτική από τις ισχύουσες διατάξεις

β. Τον έλεγχο της Στατικής Μελέτης που περιλαμβάνει ειδικότερα:

αα) Έλεγχο της τεχνικής έκθεσης που συνοδεύει το τεύχος υπολογισμών, από άποψη πληρότητας, σαφήνειας και συμφωνίας της με τις ισχύουσες προδιαγραφές. Στην τεχνική έκθεση πρέπει υποχρεωτικά να βεβαιώνεται η αξιοπιστία του προγράμματος Η/Υ των στατικών που χρησιμοποιήθηκε για την εκτέλεση των υπολογισμών.

Μέχρις ότου καθορισθεί ο τρόπος της βεβαίωσης αξιοπιστίας σύμφωνα με την υπουργική απόφαση του άρθρου 12, υποχρεούνται τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που διαθέτουν και υποστηρίζουν προγράμματα Η/Υ να χορηγούν κατά την διάθεση των προγραμμάτων αυτών βεβαίωση περί της ορθότητας των υπολογισμών και την τήρηση των ισχυόντων κανονισμών, αντίγραφο της οποίας θα συνοδεύει το τεύχος υπολογισμών της στατικής μελέτης. Επιτρέπεται να γίνεται υπολογισμοί των στατικών μελετών, χωρίς την χρήση Η/Υ.

ββ) Τα στοιχεία της μελέτης, προκειμένου να διαπιστωθεί η συμφωνία τους με τους ισχύοντες κανονισμούς.

γγ) Έλεγχο των σχεδίων της στατικής μελέτης και διαπίστωση της αντιστοίχισής τους με τα σχέδια της αρχιτεκτονικής μελέτης.

δδ) Ενδεικτικό έλεγχο της ορθότητας της στατικής μελέτης.

γ. Τον έλεγχο των υπολοίπων μελετών **και στοιχείων που περιλαμβάνει *(διαγράφεται)***

(Προστίθεται) που απαιτούνται για την έκδοση της άδειας δόμησης, συμπεριλαμβανομένης και αυτής του Φυσικού Αερίου.

Για έλεγχο και έγκριση ενεργητικής πυροπροστασίας υποβάλλεται φάκελος στην αρμόδια Πυροσβεστική Υπηρεσία, προ της χορηγήσεως της άδειας, μόνο για ειδικά κτίρια καθώς και περιπτώσεις αποκλίσεων από τις διατάξεις πυροπροστασίας.

αα) *(Προστίθεται)* Ο έλεγχος συνίσταται στην διαπίστωση της πληρότητας και συμφωνίας των στοιχείων τους προς τις ισχύουσες προδιαγραφές και κανονισμούς, της συμφωνίας τους με την αρχιτεκτονική μελέτη και μεταξύ τους.

ββ) Έλεγχο των στοιχείων της παρ. 2 του άρθρου 3, πλην των περιπτώσεων ια’ και ιβ’.

γγ) Έλεγχο του υπολογισμού του ύψους των αμοιβών των μηχανικών και των πάσης φύσεως φόρων και εισφορών.

2. Οι παρατηρήσεις της υπηρεσίας για ελλείψεις ή λάθη των ελεγχομένων εγγράφων και μελετών διατυπώνονται με σαφήνεια και πληρότητα στο φύλλο ελέγχου.

3. Οι ιδιοκτήτες είναι υπεύθυνοι για την έκταση των ιδιοκτησιακών τους δικαιωμάτων και την υπόδειξη των ορίων της ιδιοκτησίας, όπως ορίζονται στο τοπογραφικό διάγραμμα που υποβάλλεται για την έκδοση της άδειας.

4. Μετά τον έλεγχο των στοιχείων και μελετών που υποβλήθηκαν, επανελέγχεται το τοπογραφικό διάγραμμα ως προς το ισχύον πολεοδομικό καθεστώς και τους όρους δόμησης και υπογράφεται η οικοδομική άδεια. Η προθεσμία των σαράντα εργασίμων ημερών για την έκδοση της άδειας παρατείνεται ανάλογα σε περίπτωση που συντρέχουν λόγοι ανώτερης βίας. Για την παράταση εκδίδεται απόφαση του οικείου Νομάρχη ύστερα από αιτιολογημένη εισήγηση της Υπηρεσίας, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται με την υπουργική απόφαση του άρθρου 12. Η αδικαιολόγητη καθυστέρηση της έκδοσης οικοδομικής άδειας πέραν της προθεσμίας της παραγράφου αυτής αποτελεί λόγο πειθαρχικής δίωξης του υπεύθυνου υπαλλήλου.

5. Η αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία θεωρεί ταυτόχρονα με την οικοδομική άδεια και το βιβλίο εξέλιξης εργασιών που προβλέπεται στη διάταξη του άρθρου 22 του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού (ΓΟΚ), παρ. 8 περ. ε’. Αντίγραφο του στελέχους της οικοδομικής άδειας κοινοποιείται μετά την έκδοσή στον οικείο δήμο ή κοινότητα.

Άρθρο 5 Χρόνος ισχύος και αναθεώρηση της οικοδομικής άδειας

1. Οι οικοδομικές άδειες ισχύουν μέχρι την αποπεράτωση των προβλεπόμενων

από αυτές οικοδομικών εργασιών και πάντως όχι περισσότερο από τέσσερα (4) έτη από την έκδοσή τους.

Ειδικά στις περιπτώσεις ανέγερσης α) Ξενοδοχειακών μονάδων δυναμικότητας άνω των 300 κλινών ή β) κτιριακών εγκαταστάσεων παραγωγικών δραστηριοτήτων βιομηχανικής χρήσης, με εμβαδό άνω των 5.000 τετραγωνικών μέτρων, ή όγκο άνω των 15.000 κυβικών μέτρων η άδεια ισχύει για έξι (6) έτη.

Όταν η άδεια αφορά αποκλειστικά εργασίες κατεδάφισης, επίκωσης ή εκσκαφής, ισχύει για χρονικό διάστημα δώδεκα (12) μηνών.

2. Η εκδοθείσα άδεια υπόκειται υποχρεωτικά σε αναθεώρηση, κατά τον χρόνο ισχύος της, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) Αλλαγής ή παραίτησης του επιβλέποντος το έργο μηχανικού. Στην περίπτωση αυτή διακόπτονται αμέσως οι οικοδομικές εργασίες μέχρι τον ορισμό νέου επιβλέποντα μηχανικού.

β) Μεταβολής του τίτλου της άδειας ή του προσώπου υπέρ του οποίου εκδόθηκε.

γ) Μερικής ή ολικής τροποποίησης των μελετών που υποβλήθηκαν για την έκδοσή της.

δ) Αλλαγής χρήσης του κτιρίου.

Στις περιπτώσεις της παραγράφου αυτής, η αναθεώρηση ισχύει για τον απομένοντα χρόνο ισχύος της άδειας.

3. Η οικοδομική άδεια αναθεωρείται για την παράταση της ισχύος της μετά από αυτοψία, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) Εφόσον μέχρι τη λήξη ισχύος της, έχει περατωθεί ο φέρων οργανισμός της οικοδομής. Στην περίπτωση αυτή η άδεια αναθεωρείται για αόριστο χρόνο, με την επιφύλαξη των διατάξεων της παρ. 5 του άρθρου 22 του Γ.Ο.Κ.

β) Εφόσον μέχρι τη λήξη της ισχύος της άδειας δεν έγιναν οικοδομικές εργασίες ή δεν έχει περατωθεί πλήρως ο φέρων οργανισμός της οικοδομής. Κατ’ εφαρμογήν της περίπτωσης αυτής η άδεια αναθεωρείται για μία φορά και χρόνο ισχύος της αναθεωρημένης άδειας τα τέσσερα (4) χρόνια από την ημερομηνία λήξης της αρχικής, εφαρμοζομένων κατά τα λοιπά των διατάξεων του άρθρου 26 του Ν. 2831/00 (ΦΕΚ 140Α), όπως ισχύει.

4. Αν οι οικοδομικές εργασίες διακοπούν για λόγους ανώτερης βίας ή από άλλη αιτία που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα των ενδιαφερομένων, παρατείνεται η ισχύς της οικοδομικής άδειας για όσο χρόνο έχουν διακοπεί οι εργασίες. Η συνδρομή των λόγων διακοπής διαπιστώνεται με απόφαση του κατά περίπτωση αρμόδιου οργάνου, που εκδίδεται ύστερα από αίτηση του ενδιαφερόμενου και κατόπιν αιτιολογημένης εισήγησης της πολεοδομικής Υπηρεσίας, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα με την απόφαση του άρθρου 12. Παρατάσεις της ισχύος των οικοδομικών αδειών που έχουν χορηγηθεί πριν από την εφαρμογή του παρόντος νόμου εξακολουθούν να ισχύουν, εφόσον δεν έχουν στο μεταξύ ανακληθεί.

5. Αν διαπιστωθούν αρμοδίως μικρές αποκλίσεις των διαστάσεων είτε του κτιρίου είτε του οικοπέδου ή γηπέδου **που δεν υπερβαίνουν τα επιτρεπόμενα από τις ισχύουσες πολεοδομικές διατάξεις** ή και μικρής κλίμακας και σημασίας τροποποιήσεις των μελετών που συνοδεύουν την οικοδομική άδεια, δεν απαιτείται αναθεώρηση της οικοδομικής άδειας, αλλά ενημέρωση του φακέλου της. Προς τούτο απαιτείται η υποβολή αίτησης του ενδιαφερόμενου πριν την σύνδεση του κτιρίου με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας. Για την ενημέρωση του φακέλου δεν απαιτείται η καταβολή κρατήσεων ή εισφορών, αλλά μόνο η ελάχιστη αμοιβή και οι κρατήσεις επ’ αυτής.

Άρθρο 6 Έλεγχος των οικοδομικών αδειών και των οικοδομικών εργασιών

1. Η πολεοδομική υπηρεσία έχει δικαίωμα ελέγχου των οικοδομικών αδειών και των εκτελούμενων επί τη βάσει αυτών εργασιών, οποτεδήποτε.
2. Προς το σκοπό της διαπίστωσης της εφαρμογής των μελετών της εγκεκριμένης οικοδομικής άδειας πραγματοποιείται αυτοψία από δύο υπαλλήλους μηχανικούς Π.Ε. ή Τ.Ε. της αρμόδιας πολεοδομικής υπηρεσίας **πριν την αποπεράτωση του φέροντα οργανισμού και την ακυρόδότηση της τελευταίας πλάκας της οικοδομής. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, μπορεί να εξαιρούνται ειδικές κατηγορίες κτιρίων και περιοχών από τη ρύθμιση της παραγράφου αυτής. Στις περιπτώσεις αυτές καθορίζεται υποχρεωτικά με την απόφαση ένα ποσοστό αδειών, που υπόκειται σε δειγματοληπτικό έλεγχο. *(διαγράφεται)***
3. Δείγμα σε ποσοστό τουλάχιστον 2% των οικοδομικών αδειών που εκδίδονται

κατ’ έτος, ελέγχεται αυτεπάγγελα στο στάδιο της κατασκευής των έργων από το ειδικό Σώμα Ελεγκτών **Μηχανικών** - Επιθεωρητών Δημόσιας Διοίκησης **[ΣΕΕΕΑ] [ΣΕΜΕΔΔ] *(Προστίθεται)* το οποίο θεσμοθετείται σαν Ειδική Υπηρεσία Ελέγχου Κατασκευών, με Υπουργική Απόφαση σε προθεσμία έξι (6) μηνών από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου,** προκειμένου να διαπιστωθεί αν α) οι άδειες εκδόθηκαν και οι μελέτες εκπονήθηκαν σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις και προδιαγραφές, β) οι εργασίες εκτελούνται σύμφωνα με τη οικοδομική άδεια και τις μελέτες που εγκρίθηκαν και γ) τηρούνται τα απαιτούμενα μέτρα ασφαλείας. Αν διαπιστωθεί κατά την εφαρμογή των περιπτώσεων α’ και β’ της παραγράφου αυτής, ότι οι αρμόδιοι υπάλληλοι δεν εφάρμοσαν τις πολεοδομικές διατάξεις, ελέγχονται πειθαρχικά.

Άρθρο 7 *(Προστίθεται)* Υποχρεωτικός έλεγχος - Τελική θεώρηση της άδειας Σύνδεση των οικοδομών με δίκτυα κοινής ωφέλειας

1. Μετά την ολοκλήρωση της οικοδομής και την διαμόρφωση της οριστικής στάθμης του περιβάλλοντα χώρου υποβάλλεται στην αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία αίτηση του ιδιοκτήτη, **για υποχρεωτικό έλεγχο της για την έκδοση βεβαίωσης περί** εφαρμογής των εγκεκριμένων σχεδίων και μελετών που συνοδεύουν την οικοδομική άδεια και θεώρηση της άδειας. Η αίτηση συνοδεύεται από αποδεικτικά κατάθεσης των αμοιβών επίβλεψης των μηχανικών σύμφωνα με την σχετική νομοθεσία. *(Προστίθεται)*

Πριν τη θεώρηση της άδειας πραγματοποιείται αυτοψία από κλιμάκιο ελέγχου, αποτελούμενο από έναν εκπρόσωπο της Πολεοδομίας και από έναν εκπρόσωπο του Τ.Ε.Ε. Το κλιμάκιο ελέγχει κατ’ αποκλειστικότητα τη νομιμότητα της κατασκευής, σύμφωνα με τη μελέτη, ως προς τους όρους δόμησης και συγκεκρίμένα:

α) τη θέση του κτιρίου στο οικόπεδο.

β) τις εξωτερικές διαστάσεις του (επιφάνεια, ύψος) και τις διαστάσεις των ημιυπαίθριων χώρων.

γ) τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου ως προς τις τελικές στάθμες.

Εφόσον από την αυτοψία διαπιστωθεί ότι η κατασκευή συμφωνεί με τους εγκεκριμένους όρους δόμησης του διαγράμματος κάλυψης της άδειας, και η απεικόνιση της μελέτης ταυτίζεται με την υπάρχουσα κατάσταση του οικοπέδου, υπογράφεται ειδικό τριμερές πρωτόκολλο παραλαβής–παράδοσης (ειδικό υπηρεσιακό έντυπο) μεταξύ επιβλέποντος μηχανικού, υπεύθυνου μηχανικού της πολεοδομίας επικεφαλής του κλιμακίου και ιδιοκτήτη ή κατασκευαστή της οικοδομής. Το ειδικό πρωτόκολλο συνοδεύεται από φωτογραφίες στις οποίες εμφανίζονται τα μορφολογικά στοιχεία της οικοδομής, καταγράφονται και σημειώνονται όλοι οι ημιυπαίθριοι χώροι εφόσον προβλέπονται από την μελέτη, ο χώρος της πυλωτής, των εξωστών, των λοιπών δομικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την μελέτη καθώς και η σχέση της οικοδομής με τον περιβάλλοντα χώρο και τα όμορα.

Μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου και την αρχειοθέτησή του απαλλάσσονται τόσο η πολεοδομική υπηρεσία όσο και ο επιβλέπων μηχανικός από τυχόν μελλοντικές παρεμβάσεις στην μορφολογία, στη δομή και στον όγκο του κτιρίου.

Αν κατά τον έλεγχο διαπιστωθούν μικρές αποκλίσεις των διαστάσεων του κτιρίου, που δεν υπερβαίνουν το 2% των μπκών των πλευρών του οικοπέδου, με μέγιστο είκοσι (20) εκατοστά και 2% με μέγιστο δέκα (10) εκατοστά των διαστάσεων του κτιρίου και εφόσον οι αποκλίσεις αυτές επιτρέπονται από τους όρους δόμησης της περιοχής και τις ισχύουσες πολεοδομικές διατάξεις, εφαρμόζεται το άρθρο 5, παράγραφος 5, του νόμου αυτού και στη συνέχεια υπογράφεται το ειδικό πρωτόκολλο. Εφ’ όσον όμως οι αποκλίσεις αυτές δεν επιτρέπονται από τους όρους δόμησης της περιοχής και από τις ισχύουσες πολεοδομικές διατάξεις, εφαρμόζεται η διαδικασία νομιμοποίησης, σύμφωνα με το άρθρο 22 του ΓΟΚ και ο νόμος 1512/85 και στη συνέχεια υπογράφεται το ειδικό πρωτόκολλο.

Αν κατά τον έλεγχο διαπιστωθεί ότι η κατασκευή δεν συμφωνεί με τους εγκεκριμένους όρους δόμησης του διαγράμματος κάλυψης της άδειας, και δεν εντάσσεται στην κατηγορία των μικρών αποκλίσεων όπως περιγράφονται στη προηγούμενη παράγραφο του άρθρου αυτού, τάσσεται προθεσμία εξήντα (60) ημερών προς αποκατάσταση της νομιμότητας. Παρερχομένης απράκτου της ανωτέρω προθεσμίας, εφαρμόζονται οι διατάξεις περί αυθαιρέτων.

Σε περίπτωση αμφισβήτησης των στοιχείων της αυτοψίας, ο ιδιοκτήτης δύναται να προσφύγει, σε δεύτερο βαθμό, στο Σώμα Ελεγκτών Μηχανικών – Επιθεωρητών Δημόσιας Διοίκησης.

Πριν την έκδοση της βεβαίωσης πραγματοποιείται αυτοψία, από υπάλληλο μηχανικό Π.Ε. ή Τ.Ε. της αρμόδιας πολεοδομικής υπηρεσίας. *(διαγράφεται)*

Μετά την έκδοση της βεβαίωσης **σύνταξη του ειδικού πρωτοκόλλου** η οικοδομική άδεια θεωρείται από την υπηρεσία. Αντίγραφο της θεωρημένης οικοδομικής άδειας υποβάλλονται από τον ενδιαφερόμενο στους αρμόδιους φορείς για τη σύνδεση της οικοδομής ή μέρους αυτής με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας.

(Προστίθεται)

Ο φάκελος με τα τελικά σχέδια και τις εγκρίσεις αρχειοθετείται και αποτελεί το «πράσινο βιβλίο του έργου». Κάθε μελλοντική μεταβολή επί του κυρίου και κάθε συμβολαιογραφική πράξη καταχωρείται στο φάκελο, υπογεγραμμένη από διπλωματούχο μηχανικό.

Η αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία διαβιβάζει υποχρεωτικά αντίγραφο της θεωρημένης άδειας, του διαγράμματος κάλυψης και του τοπογραφικού διαγράμματος σε ηλεκτρονική μορφή στον Οργανισμό Κτηματολογίου και Χαρτογραφίσεων (Ο.Κ.Χ.Ε.).

2. Επιτρέπεται η προσωρινή σύνδεση με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας κυρίου ή τμήματος κυρίου που αποτελείται από χώρους με κύρια και αυτοτελή λειτουργία, μετά την ολοκλήρωση των εργασιών, ύστερα από αίτηση του ιδιοκτήτη, η οποία συνοδεύεται από αποδεικτικά κατάθεσης της αμοιβής επίβλεψης του μηχανικού και δηλώσεις του ιδιοκτήτη και επιβλέποντος μηχανικού περί της ολοκλήρωσης των εργασιών σύμφωνα με την οικοδομική άδεια. Η προσωρινή σύνδεση πραγματοποιείται χωρίς την έκδοση της βεβαίωσης της παραγράφου 1 και ισχύει αποκλειστικά για ένα έτος. Μετά την παρέλευση του χρόνου αυτού εφαρμόζεται υποχρεωτικά η παράγραφος 1, για την οριστική σύνδεση του κτιρίου ή του αυτοτελούς τμήματος αυτού με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας. *(διαγράφεται)*

Άρθρο 8	Άρθρο 9
Ποινικές - Διοικητικές κυρώσεις	Τροποποιήσεις του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού

1. Τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι [6] μηνών και χρηματική ποινή πέντε χιλιάδες [5.000] μέχρι πενήντα χιλιάδες [50.000] ευρώ:

α) Οι ιδιοκτήτες, νομείς, επικαρπωτές και κάθε είδους εντολείς εκτέλεσης αυθαιρέτων κατασκευών και οι κατασκευαστές αυτών, ανάλογα με την αξία του αυθαιρέτου κτίσματος και το βαθμό υποβάθμισης του φυσικού ή πολιτιστικού περιβάλλοντος. Σε περίπτωση ανέγερσης κτιρίου κατά το σύστημα της αντιπαροχής, υπεύθυνοι για την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου είναι οι κατασκευαστές.

β) Οι μηχανικοί που αναλαμβάνουν την εκπόνηση των αναγκαίων για την έκδοση οικοδομικής άδειας μελετών, εφόσον παραβιάζουν τις ισχύουσες διατάξεις, ή οι εκπονούμενες μελέτες δεν είναι σύμφωνες με τα εγκεκριμένα στοιχεία του τοπογραφικού διαγράμματος και του διαγράμματος κάλυψης, ή περιέχονται σε αυτές στοιχεία ή σχέδια απεικόνισης της υπάρχουσας κατάστασης, πρόσφορα να παραπλανήσουν τις αρμόδιες διοικητικές Αρχές.

γ) οι επιβλέποντες την εκτέλεση του έργου μηχανικοί, εφόσον δεν υπάρχουν οι αναγκαίες άδειες ή μελέτες, ή δεν εφαρμόζονται οι μελέτες που έχουν εγκριθεί. Η ευθύνη τους διαρκεί μέχρι την πλήρη αποπεράτωση του έργου.

δ) Οι γενικοί ή ειδικοί εργολάβοι που δεν εφαρμόζουν κατά την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών τις εγκεκριμένες μελέτες ή δεν ακολουθούν τις γραπτές οδηγίες του επιβλέποντα μηχανικού ή εκτελούν εργασίες χωρίς τις αναγκαίες άδειες ή μελέτες.

2. Αν τα αδικήματα της παραγράφου 1 διαπραχθούν από αμέλεια, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης μέχρι ένα έτος και χρηματική ποινή από δύο χιλιάδες (2.000) μέχρι δέκα χιλιάδες (10.000) ευρώ.

3. **Εφόσον οι *(διαγράφεται)* Για πράξεις της παραγράφου 1 *(διαγράφεται)* (Προστίθεται) που** έχουν ως συνέπεια αυθαίρετες κατασκευές σε ρέματα, θερμοθετημένες προστατευόμενες περιοχές, παραλιακά δημόσια κτήματα, αρχαιολογικούς χώρους, δάση και αναδασωτέες εκτάσεις, **ανεξάρτητα από τις παραπάνω ποινές *(διαγράφεται)* επιβάλλεται** στους παραβάτες ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενάμιση (1,5) έτους και χρηματική ποινή από δέκα χιλιάδες (10.000) έως εκατό χιλιάδες (100.000) ευρώ. **Η ποινή φυλάκισης δεν μετατρέπεται σε χρηματική και δεν αναστέλλεται η εκτέλεση της απόφασης ακόμη και αν ασκηθεί έφεση κατ' αυτής. *(διαγράφεται)***

(Προστίθεται)

4. Οι ανωτέρω ποινές εφαρμόζονται εφόσον τελεσιδικήσουν.

4. Για απλές υπερβάσεις της οικοδομικής άδειας, όπως αυτές καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε., επιβάλλονται χρηματικές ποινές από 300 μέχρι 2.000 ευρώ.

5. Οι χρηματικές ποινές μπορεί να αναπροσαρμόζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. *(διαγράφεται)*

6. Στους μηχανικούς και εργολάβους των υπό στοιχεία β΄, γ΄, και δ΄ περιπτώσεων της παραγράφου 1, επιβάλλονται, ανεξάρτητα από την ποινική τους δίωξη, οι ακόλουθες ποινές:

α) Προσωρινή ή οριστική αφαίρεση της άδειας άσκησης επαγγέλματος από την αρμόδια για την χορήγησή της αρχή.

β) Για τις πράξεις της παραγράφου 3, ανάλογα με την βαρύτητα της παράβασης, απαγόρευση έως τρία (3) έτη του δικαιώματος υποβολής σχετικής δήλωσης ανάληψης και εκπόνησης μελέτης ή επίβλεψης εργασιών δόμησης. Για το ίδιο διάστημα ο υπεύθυνος μηχανικός διαγράφεται από τα τηρούμενα στη Γενική Γραμματεία Δημοσίων Έργων του Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε. Μητρώα μελετητών του άρθρου 39 ν. 3316/05, ή Εμπειρίας Κατασκευαστών (Μ.Ε.Κ.) του άρθρου 17 του ν. 1418/84, στα οποία τυχόν είναι εγγεγραμμένοι και η εργοληπτική επιχείρηση από το Μητρώο Εργοληπτικών Επιχειρήσεων (Μ.Ε.ΕΠ.) στο οποίο είναι τυχόν εγγεγραμμένη. Οι ποινές της παραγράφου αυτής επιβάλλονται ύστερα από τον οριστικό χαρακτηρισμό του αυθαιρέτου με απόφαση του Υπουργού Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.. Για την έκδοση της απόφασης υποβάλλεται πρόταση του Προϊσταμένου της πολεοδομικής υπηρεσίας ή του **Σ.Ε.Ε.Δ.Δ. ΣΕΜΕΔΔ** που διενήργησε τον έλεγχο και εισήγηση της Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος του Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄	Άρθρο 9
Πολεοδομικές ρυθμίσεις	Τροποποιήσεις του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού

(Θέση – Πρόταση)

Οι Αρχιτέκτονες της χώρας διαμαρτύρονται έντονα και διαφωνούν με τις αλλαγές που προτείνονται στο ΓΟΚ, τόσο για τους υπέργειους κλειστούς χώρους στάθμευσης αλλά κυρίως με τις αλλαγές στους ημιυπαίθριους χώρους.

Οι Ημιυπαίθριοι Χώροι, αποτελούν μια σοβαρή κατάσταση των αρχιτεκτόνων στην αγωνία τους και στον αγώνα τους για καλύτερης ποιότητας Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, για μια αισθητική και μορφολογία που προωθεί την αναβάθμιση του περιβάλλοντος.

Είναι ένα από τα σοβαρότερα «εργαλεία» στη δουλειά του Αρχιτέκτονα, και είναι απαράδεκτο να περιορίζεται αντί να αναπτύσσεται, επειδή δυστυχώς καταστρατηγείται!

Όλος ο ανεπτυγμένος κόσμος σήμερα, με την εξέλιξη των τεχνολογιών, επιτρέπει στον Αρχιτέκτονα να αναπτύσσει νέες πολυδιάστατες μορφές στο χώρο, εξελίσσοντας το αρχιτεκτονικό έργο και την ποιότητα στο δομημένο περιβάλλον.

Οι Αρχιτέκτονες της Ευρώπης εργάζονται με βάση το «ιδεατό στερεό», μέσα στο οποίο μπορούν ελεύθερα να δημιουργήσουν, σύμφωνα με τους επιτρεπόμενους όρους δόμησης (κάλυψη, συντελεστής δόμησης, συντελεστής όγκου, ύψος). Αντ' αυτού από τον Έλληνα Αρχιτέκτονα αφαιρούμε κάθε δυνατότητα για δημιουργία και οδηγούμε την Αρχιτεκτονική στην οπισθοδρόμηση, στην απόλυτη υποβάθμιση και στην ανυπαρξία.

Κύριε Υπουργέ,
Σας καλούμε να μην προβείτε, σ' αυτήν την τροποποίηση.

Επειδή πιστεύουμε ότι αυτή τη ρύθμιση την επικειρείτε, με στόχο να μειώσετε την μεγάλη καταστρατήγηση και την έμμεση αύξηση του Σ.Δ., που γίνεται και που εμείς πρώτοι την έχουμε υποστεί με πιέσεις και κάθε μορφής εκβιασμό που δεχόμαστε καθημερινά, διαφωνούμε στη ρύθμιση αυτή, γιατί είμαστε αντίθετοι στη λογική «πονάει χέρι - κόβει χέρι».

Σε μια ευνομούμενη Δημοκρατία πρέπει αντίθετα να προσπαθήσουμε στην κατεύθυνση της δημιουργίας αρχιτεκτονικής κουλτούρας.

Κατά συνέπεια κάθε τροποποίηση του ΓΟΚ θα είναι προς τη θετική κατεύθυνση, εφόσον εξελίσσει τους όρους ποιοτικής αρχιτεκτονικής δημιουργίας, υιοθετώντας την έννοια του «ιδεατού στερεού».

Η εξέλιξη της Ελληνικής κοινωνίας και η ανάπτυξη μορφωτικών δεδομένων και κουλτούρας για την Αρχιτεκτονική, σε συνδυασμό με την τήρηση των κανόνων και των προδιαγραφών μπορούν να αποτελέσουν τη βάση μιας νέας προοπτικής και όχι οι περιορισμοί που οδηγούν σε στέρηση της εξέλιξης και της προόδου.

- Μετά το εδάφιο Α γ΄ της παραγράφου 1 του άρθρου 7 του Ν. 1577/18 12 85 [ΦΕΚ 210/Α] προστίθεται εδάφιο δ ως εξής:
«δ.οι υπέργειοι κλειστοί χώροι στάθμευσης επιβατικών αυτοκινήτων. Με απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ καθορίζονται περιοχές που εξαιρούνται της παραπάνω ρύθμισης όταν οι κανονιστικές διατάξεις απαγορεύουν στα κτίρια την πωλητή ή λόγοι γεωλογικοί αποκλείουν σε επίπεδο πολεοδομικής ενότητας την κατασκευή υπογείων».
- Το εδάφιο Β η΄ της παραγράφου 1 του άρθρου 7 του Ν. 1577/18 12 85[ΦΕΚ 210/Α] αντικαθίσταται ως εξής:
«η)οι υπέργειοι στεγασμένοι ανοικτοί χώροι στάθμευσης επιβατικών αυτοκινήτων που κατασκευάζονται ή προβλέπονται στο ισόγειο του κυρίου ή στην πωλητή».
- Το δεύτερο και τρίτο και τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 11 του Ν 1577/18 12 85 [ΦΕΚ210/Α] «περί ΓΟΚ» αντικαθίστανται ως εξής:
«Από το ανωτέρω ποσοστό οι ημιυπαίθριοι χώροι δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν το 15% του συντελεστή δόμησης [Σ.Δ.] και κατανέμονται αναλογικά ανά όροφο.
Για την εφαρμογή της παραγράφου αυτή, οι ημιυπαίθριοι χώροι πρέπει να έχουν πλάτος τουλάχιστον 3,50 μ. και βάθος μικρότερο ή ίσο των 1,80 μ.
Και στην περίπτωση αυτή από το ανωτέρω ποσοστό οι ημιυπαίθριοι χώροι δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν το 15% του σ.δ. *(διαγράφεται)*
- Στο άρθρο 22 του Ν 1577/85 [ΦΕΚ 210/Α] «Περί Γ.Ο.Κ.» όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει, προστίθενται μετά το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 4 τα ακόλουθα:
α) Στους ημιυπαίθριους χώρους που μετατρέπονται αυθαιρέτως σε χώρους κλειστούς κύριας ή βοηθητικής χρήσης, εκτός της επιβολής των κυρώσεων που προβλέπονται από τις διατάξεις περί αυθαιρέτων, επιβάλλεται εισφορά ίση με το 0,30 της αξίας του αντίστοιχου κλειστού χώρου, όπως αυτή προσδιορίζεται από το σύστημα αντικειμενικών αξιών του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών. Η εισφορά επιβάλλεται οίκοθεν, συγχρόνως με τον οριστικό χαρακτηρισμό του αυθαιρέτου, με απόφαση του Προϊσταμένου της αρμόδιας πολεοδομικής υπηρεσίας, χωρίς άλλη διαδικασία, υπέρ του οικείου Ο.Τ.Α. σε περίπτωση που η καταγγελία προέρχεται από αυτόν.
- Στην παράγραφο 2 του άρθρου 22 του Ν. 1577/85 [ΦΕΚ 210 Α] «περί ΓΟΚ» μετά το τελευταίο εδάφιο προστίθενται τα ακόλουθα:
α) Με απόφαση του προϊσταμένου της αρμόδιας πολεοδομικής υπηρεσίας εγκρίνεται η εκτέλεση των σχετικών οικοδομικών εργασιών που απαιτούνται για την κατασκευή των πωλώνων δικτύων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας κατὰ παρέκκλιση των διατάξεων που ισχύουν για την έκδοση οικοδομικών αδειών.
Για την έκδοση της ως άνω εγκριτικής απόφασης απαιτείται η υποβολή σχετικού αιτήματος εκ μέρους του αρμόδιου φορέα το οποίο θα συνοδεύεται από τα ακόλουθα δικαιολογητικά:
β.Τοπογραφικό διάγραμμα
β.Εγκρίσεις λοιπών φορέων
β.Ορισμό επιβλεπόντων μηχανικών
β.Αποδεικτικά καταβολής των αμοιβών των μελετητών και επιβλεπόντων μηχανικών ως και των πάσης φύσεως κρατήσεων υπέρ δημοσίου και υπέρ τρίτων
β.Δήλωση του φορέα ότι θα τηρηθούν οι πολεοδομικές διατάξεις κατὰ την εκτέλεση των σχετικών εργασιών. *(διαγράφεται)*
β) αα. Για την ανέγερση, προσθήκη, επέκταση, διαρρύθμιση, επισκευή, συντήρηση, και εκτέλεση κάθε οικοδομικής εργασίας, κατεδάφιση, διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου Μητροπολιτικών Μεγάρων, Ιερών Μονών, Ιερών Ναών μετά των κτισμάτων αυτών, καθώς και άλλων κτιρίων, όπως αυτά Εξειδικεύο-

νται με κοινή Υπουργική απόφαση ΥΠΕΧΩΔΕ και Υπ. Εθνικής Παιδεία και Θρησκευμάτων, οι οικοδομικές άδειες και οι αναθεωρήσεις τους χορηγούνται από την Εκκλησία της Ελλάδος *(διαγράφεται)* *(Προστίθεται)* αρμόδια Πολεοδομική Υπηρεσία, αφού προηγημένος οι σχετικές μελέτες έχουν εγκριθεί από το γραφείο Ναοδομίας της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Εκκλησίας της Ελλάδας, ββ.Οι ανωτέρω οικοδομικές άδειες και οι συναφείς διοικητικές πράξεις εκδίδονται από το Γραφείο Ναοδομίας της Δ/σης Τεχνικών Υπηρεσιών της Εκκλησίας της Ελλάδος μετά από έλεγχο όλων των σχετικών μελετών και στοιχείων που προβλέπονται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις για την έκδοση των οικοδομικών αδειών.Οι αρμόδιες πολεοδομικές υπηρεσίες έχουν την αρμοδιότητα θεώρησης των όρων δόμησης και των επιτρεπομένων χρήσεων για τις ως άνω περιπτώσεις.

γγ.Η Εκκλησία της Ελλάδος χορηγεί οικοδομικές άδειες για αλλαγή χρήσης των ως άνω κτιρίων υπό τον όρο η νέα χρήση να προβλέπεται από τους όρους δόμησης της περιοχής.

Επίσης α) θεωρεί τα στελέχη των σχετικών οικοδομικών αδειών για τις ως άνω περιπτώσεις για την σύνδεση τους με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας, β) εκδίδει πράξεις διακοπής οικοδομικών εργασιών σε περίπτωση υπερβάσεων ή παράβασης των πολεοδομικών διατάξεων, γ) ανακαλεί τις οικοδομικές άδειες που έχει χορηγήσει.

Για τις ως άνω β και γ περιπτώσεις η Ναοδομία κοινοποιεί στην αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία τις σχετικές διοικητικές πράξεις και συγχρόνως διαβιβάζει τον φάκελο της οικοδομικής άδειας για την τήρηση της διαδικασίας περί αυθαιρέτων.
δδ.Οι αρμόδιες πολεοδομικές υπηρεσίες για όλα τα ως άνω κτίρια και οικοδομικές εργασίες ασκούν την αρμοδιότητα περί αυθαιρέτων κατασκευών και επιβολής προστίμων σύμφωνα με τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις, ως και τις διατάξεις «περί επικινδύνων οικοδομών». *(διαγράφεται)*

6. Οι διατάξεις του άρθρου αυτού εφαρμόζονται στις άδειες που θα εκδοθούν σύμφωνα με τον παρόντα νόμο.

Άρθρο 10	Άρθρο 11
Ασφάλιση μελετών και ιδιωτικών έργων	Προδιαγραφές επάρκειας λειτουργίας των πολεοδομικών υπηρεσιών

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Ανάπτυξης, καθορίζονται:
α)Οι μελέτες και τα ιδιωτικά έργα για τα οποία είναι υποχρεωτική η ασφάλιση, με βάση το είδος, τον προϋπολογισμό ή τη χρήση των έργων ή την περιοχή στην οποία βρίσκονται.

β) Το περιεχόμενο της ασφάλισης και ο χρόνος της ασφαλιστικής κάλυψης. *(διαγράφεται)*

Άρθρο 11	Άρθρο 10
Προδιαγραφές επάρκειας λειτουργίας των πολεοδομικών υπηρεσιών	Ασφάλιση μελετών και ιδιωτικών έργων

1. Με απόφαση του Υπουργού Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε. τίθενται προδιαγραφές επάρκειας των πολεοδομικών υπηρεσιών των Ο.Τ.Α. α΄ και β΄ βαθμού, *(Προστίθεται)* στελεχώνονται με τους απαραίτητους διπλωματούχους μηχανικούς, καθορίζονται οι απαιτούμενοι χώροι σε ενότητες και Τ.Μ., εκσυγχρονίζονται με μηχανοργάνωση για καταγραφή, διαχείριση και παρακολούθηση των μελετών. Δημιουργείται βάση δεδομένων. Προχωρούν σε σύγχρονη αρχειοθέτηση (ηλεκτρονική και έντυπη) με έμπειρους αρχειοφύλακες σε χώρους και προϋποθέσεις, ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια των μελετών, ρυθμίζονται οι διαδικασίες κατάταξής τους σε κατηγορίες ανάλογα με τον αριθμό και όγκο των εκδιδομένων αδειών, το εύρος των λοιπών εργασιών τους, τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και τη κατηγορία σεισμικής επικινδυνότητας της περιοχής ευθύνης τους, την προσβασιμότητα της έδρας τους και τον πληθυσμό της περιοχής ευθύνης τους. Με απόφαση του αρμόδιου Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, που εκδίδεται σε προθεσμία τριών [3] μηνών από την έναρξη ισχύος της απόφασης του Υπουργού Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε. οι πολεοδομικές υπηρεσίες των ΟΤΑ της οικείας Περιφέρειας κατατάσσονται στις ως άνω κατηγορίες. *(Προστίθεται)* Γίνεται καθορισμός και αποσαφήνιση της διοικητικής ιεραρχίας.

2. Κάθε Πολεοδομική Υπηρεσία στελεχώνεται με έναν έως δύο νομικούς, ειδικούς σε θέματα πολεοδομίας για τη νομική υποστήριξη της.

3. Για να εξακολουθήσουν να λειτουργούν, οι πολεοδομικές Υπηρεσίες των ΟΤΑ υποχρεούνται, μέσα σε προθεσμία τριών (3) μηνών από την έκδοση και κοινοποίηση της απόφασης κατάταξής τους, να προβούν τους απαραίτητες νόμι-

κές φωτογραφίες μια συχνότητα εικόνων διάρκειας 4 λεπτών, μέσω της τεχνικής της επανα-φωτογράφησης. Επανα-φωτογραφίζοντας διαρκώς από το ίδιο σημείο λήψης και από σταθερές οπτικές γωνίες, παράγει πανοραμικά αναπτύγματα και χρονικές διαδοχές –σ’ ένα τοπίο που είναι υπό διαμόρφωση– με το σταθμό του Φάληρου ΗΣΑΠ, τα στάδια Ειρήνης & Φιλίας και Καραϊσκάκη και την παραλιακή ζώνη. Η Νίκη Καποκάκη ταυτίζει την καθημερινή φευγαλέα πορεία της στις πλατείες Αργεντινής ή Παναθηναίων, Εξαρχείων και Αιγύπτου, με μια αλληλουχία από φωτογραφικές εικόνες που ορίζουν αφηγηματική ενότητα. Διαδοχικές ιστορίες σε μια πολυμεσική εφαρμογή 7 λεπτών καταγράφουν τα ανοικτά εργοτάξια να μετατρέπονται σε αυτοσχέδιους «πολυκώρους», «κώρους αναψυχής» και «δημέρευσης» όσο εξελίσσονται τα τεχνικά έργα. Οι φωτογραφίες της Αττικής Οδού, από το Μαρκόπουλο έως την Κάντζα, αποτελούν μέρος του συνεχιζόμενου project «α-μήκανα» της Μαρίας Κόντη, που αφορά τις βιωματικές της διαδρομές στα Μεσόγεια της Αττικής. Η συνολική άποψη του τοπίου από τις γέφυρες των κόμβων και η ταυτόχρονη πλοήγηση του θεατή σ’ ένα χάρτη δεδομένων και μια τράπεζα διαδρομών, αρχειοθετεί και τεκμηριώνει το νέο τοπίο της πόλης. Ο Νεκτάριος Κεφαλογιάννης, στην πολυπολιτιστική περιοχή του Ιστορικού Κέντρου, Πλατεία Βάθης και Πλατεία Κουμουνδούρου, επιλέγει τη μορφή των ενεργών ιστοσελίδων για τη δικτυακή μεταφορά των τόπων και τη διασύνδεσή τους με την χαρακτηριστική ανθρωπογεωγραφία. Απομονώνει ομάδες μεταναστών, χαρτογραφώντας το δίκτυο των άτυπων και ανεπίσημων ασχολιών τους. Οι δύο πολιτιστικοί πόλοι της Αθήνας, το Μέγαρο Μουσικής και το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στο Φιξ, παρουσιάζονται στα μικρού format βίντεο με ήχους, συνολικής διάρκειας 6 λεπτών, από την ψηφιακή φωτογραφική κάμερα της Ευαγγελίας Φραγγεδάκη. Κατασκευάζει ένα ψηφιακό σημειωματάριο με ένα χάρτη διαδρομών στην πόλη, όπου ο θεατής μπορεί να ελέγχει παράλληλα τη γραμμική κίνηση της κάμερας απέναντι από τα κτίρια με τη θέση και την πορεία λήψης τους στο χάρτη της πόλης. Η Μαρία Σκινά παρουσιάζει ντοκουμέντα συνεντεύξεων με εργαζόμενους μετανάστες στα τεχνικά έργα του τραμ σ’ ένα βίντεο 6 λεπτών. Τα αποσπάσματα από τις μαρτυρίες αποκαλύπτουν έμμεσα την εξέλιξη των τεχνικών έργων σ’ ένα συνεπτυγμένο χρόνο μέχρι την αποπεράτωσή τους.

Στην αίθουσα της επέκτασης του Βυζαντινού Μουσείου, ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων οργάνωσε την έκθεση με τίτλο «η Μετάβαση της Αθήνας» από 29 Νοεμβρίου μέχρι 11 Δεκεμβρίου. Η έκθεση υποστηρίχθηκε τεχνολογικά από 5 ψηφιακές προβολές –τις οποίες μοιράζονταν 9 έργα– και 2 οθόνες επιφάνειας που παρουσιάζστηκαν επιπλέον 4 ψηφιακά διαδραστικά έργα. Τα εικαστικά έργα διαπλέκονταν με το θεωρητικό λόγο των εκτυπώσεων, με αποσπάσματα κειμένων από τους 40 συμμετέχοντες συγγραφείς. Συγκροτήθηκαν τα πεδία: καταγραφές, η εικόνα της πόλης, το αττικό τοπίο, συμπεριφορές και παρεμβάσεις. Πρόθεση των επιμελητών ήταν να οριστεί η κλιμακούμενη πορεία των μεσω-επίπεδων του σκοτεινού –για τις ανάγκες της έκθεσης– χώρου, από αιωρούμενες, διπλής όψης, ελεύθερες προβολές.

Στην έκθεση παρουσιάστηκαν έργα μιας πολυσυλλεκτικής ομάδας δημιουργών από τις περιοχές: του κινηματογράφου, της αρχιτεκτονικής, της φωτογραφίας και των εικαστικών τεχνών –στη βάση του ετήσιου εικαστικού ερευνητικού εργαστηρίου που οργανώθηκε από τον a-station, Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης το 2003 και συντόνισαν η Χρ. Κάλμπαρη και ο Κ. Ντάφλος. Η Αντωνία Μπαρδή κατασκευάζει από ψηφια-

Η μετάβαση της Αθήνας

Δελτίο Τύπου

Ημερήσια διάταξη της έκθεσης

α) Ρυθμίζονται οι υποχρεώσεις του οικοδομούντος, των μηχανικών μελετητών, των επιβλεπόντων και των κατασκευαστών. *(διαγράφεται)*

β) Ρυθμίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις διαπίστωσης της αξιοπιστίας των

προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών για τις στατικές μελέτες. και του

δειγματοληπτικού ελέγχου αυτών.

γ) Ορίζονται οι προδιαγραφές των πάσης φύσεως μελετών.

ΝΕΟ ΑΡΘΡΟ 1
<i>ΘΕΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΗ</i>
Κύριε Υπουργέ Οι σημερινές μας αμοιβές είναι το 2 έως 3% του πραγματικού κόστους κατασκευής ενός απλού κτιριακού έργου. Αυτή είναι η εικόνα της τραγικής υποβάθμισης των Μηχανικών, ενός από τους πλέον παραγωγικούς κλάδους της χώρας.

Την ίδια στιγμή ο Ευρωπαίος Αρχιτέκτονας, ελεύθερος επαγγελματίας αμείβεται με το 15 % του πραγματικού κόστους και χρειάζεται 2 έως 3 μελέτες και επιβλέψεις το χρόνο για να επιβιώνει και είναι σίγουρο ότι προλαβαίνει να τις παρακολουθεί σωστά και ολοκληρωμένα.

Ημερήσια διάταξη της έκθεσης

Στην Ελλάδα, ένας ελεύθερος επαγγελματίας Αρχιτέκτονας Μηχανικός, πρέπει να μελετήσει και να εκδώσει τουλάχιστον 15 μικρομεσαίες άδειες το χρόνο για να επιβιώσει!!! Αυτό βασικά είναι αδύνατον, με δεδομένο ότι έχει μειωθεί αισθητά η ποσότητα των μελετών. Επιπλέον δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη και ολοκληρωμένη εργασία, η μελέτη και η επίβλεψη δεκαπέντε έργων ταυτόχρονα !!

Αυτή είναι και η βασική αιτία των περισσότερων προβλημάτων, παραλείψεων και πλημμελούς παρακολούθησης.

Ημερήσια διάταξη της έκθεσης

Κύριε Υπουργέ
Σας καλούμε να αντιμετωπίσετε το πρόβλημα των αμοιβών άμεσα σ' αυτό το νομοσχέδιο, τροποποιώντας το ΠΔ 515/ΦΕΚ219Α/5-10-89 «περί αμοιβών», με αναπροσαρμογή των αμοιβών, σε ποσοστό 10% επί του πραγματικού κόστους, το οποίο προκύπτει από τους πίνακες καθορισμού κοστολογίου του Κώδικα Προεκτιμώμενων Αμοιβών Μελετών Δημοσίου.

ΝΕΟ ΑΡΘΡΟ 2
<i>ΘΕΣΗ</i>
Η πολυνομία, τα εκατοντάδες προεδρικά διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις, οι άπειρες ερμηνευτικές εγκύκλιοι, έχουν δημιουργήσει ένα ατελείωτο φαύλο κύκλο, που επιτρέπει τις παρερμηνείες και οδηγεί σε νομιμοφανείς παρανομίες, που είναι η βάση αλλά και η ένταση των προβλημάτων, και της απίστευτης ταλαιπωρίας μελετητών και πολιτών. (Για την εισαγωγική έκθεση).

<i>ΠΡΟΤΑΣΗ</i>
Δημιουργείται «Ειδική υπηρεσία κωδικοποίησης πολεοδομικής νομοθεσίας» με σκοπό :
α) Να μελετά, να προτείνει προς τον Υπουργό, να παρακολουθεί, να επικαιροποιεί, να εξειδικεύει και να κωδικοποιεί την πολεοδομική νομοθεσία.
β) Να μελετά, να κωδικοποιεί και να αποσαφηνίζει τις προδιαγραφές πληρότητας και ποιότητας των μελετών.
(Πιθανή ενσωμάτωση της ΔΟΚ) Με υπουργική απόφαση καθορίζονται τα θέματα οργάνωσης, λειτουργίας και στελέχωσης αυτής.

Η ισχύς του παρόντος πρέπει να αρχίζει από την δημοσίευση και των Υπουργικών Αποφάσεων που προβλέπονται στο παρόν.

<i>ΠΡΟΤΑΣΗ</i>
Δημιουργείται «Ειδική υπηρεσία κωδικοποίησης πολεοδομικής νομοθεσίας» με σκοπό :

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων επεξεργάστηκε τα άρθρα του σχεδίου νόμου, που αφορούν την έκδοση οικοδομικών αδειών και τον έλεγχο των ανεγειρομένων οικοδομών.

μες ενέργειες για να εξασφαλίσουν τον αναγκαίο αριθμό και ειδικότητα υπαλλήλων και υλικοτεχνικό εξοπλισμό, που αντιστοιχούν στην κατάταξή τους.

4. Αν μέχρι τη λήξη των προθεσμιών της προηγούμενης παραγράφου οι Ο.Τ.Α. δεν προβούν στην κίνηση της διαδικασίας για την εξασφάλιση της απαιτούμενης επάρκειας, οι πολεοδομικές υπηρεσίες παύουν να λειτουργούν, μετά την παρέλευση εξαμήνου. Επίσης παύουν να λειτουργούν εφόσον παρέλθει άπρακτη η προθεσμία που θα τεθεί με την Κοινή Υπουργική Απόφαση της παραγράφου 5 για την ολοκλήρωση της διαδικασίας εξασφάλισης της αναγκαίας επάρκειας. Οι αρμοδιότητές τους μεταφέρονται στην πολεοδομική Υπηρεσία της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, η οποία ενισχύεται με το αναγκαίο προσωπικό και υλικοτεχνικό εξοπλισμό ώστε να πληροί τις προδιαγραφές της παρ. 1. Πολεοδομικές Υπηρεσίες Ο.Τ.Α. Α' βαθμού που δεν εξασφαλίζουν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις λειτουργίας τους, μπορούν να συγχωνεύονται με αντίστοιχες υπηρεσίες ομώνων Ο.Τ.Α., ώστε η στελέχωση και ο εξοπλισμός της υπηρεσίας που προκύπτει από τη συγχώνευση να πληροί τις προϋποθέσεις κατάταξης.

Ημερήσια διάταξη

Σε κάθε περίπτωση η θέση των υπηρεσιών σε σχέση με την περιοχή αρμοδιότητάς τους δεν μπορεί να είναι περιφερειακή ή απομακρυσμένη από την πλειονότητα των μέσων μαζικής μεταφοράς.

5. Οι προϊστάμενοι των πολεοδομικών υπηρεσιών αποστέλλουν κατ’ έτος έκθεση με στατιστικά στοιχεία σχετικά με κάθε είδους δραστηριότητα της Υπηρεσίας τους, στην αρμόδια Υπηρεσία (ΥΠΕΧΩΔΕ και ΥΠΕΣΔΔΑ) για την παρακολούθηση της λειτουργίας τους.

6. Με Κοινή Απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Οικονομίας και Οικονομικών ρυθμίζεται κάθε θέμα που σχετίζεται με την παύση λειτουργίας των πολεοδομικών υπηρεσιών των ΟΤΑ και τη μεταφορά των αρμοδιοτήτων τους, τη δυνατότητα συνένωσης πολεοδομικών υπηρεσιών ΟΤΑ Α' βαθμού και τη δημιουργία νέων υπηρεσιών.

7. Κατά την έκδοση οικοδομικών αδειών επιβάλλεται ειδική εισφορά ίση με 0,5 έως 1% του συμβατικού προϋπολογισμού τους, η οποία διατίθεται στις αρμόδιες πολεοδομικές υπηρεσίες για την αναβάθμιση της λειτουργίας τους. Η ειδική εισφορά αποδίδεται στο ΕΤΕΡΠΣ και κατανέμεται με απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ στις πολεοδομικές υπηρεσίες ανάλογα με την κατηγορία κατάταξής τους. Με την ίδια απόφαση καθορίζεται το ακριβές ποσοστό της εισφοράς. *(διαγράφεται)*

Ημερήσια διάταξη

7. Η εισφορά του ΚΗ ψηφίσματος διατίθεται στις αρμόδιες πολεοδομικές υπηρεσίες για την αναβάθμιση της λειτουργίας τους. Η εισφορά αυτή αποδίδεται στο ΕΤΕΡΠΣ και κατανέμεται με απόφαση Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ στις πολεοδομικές υπηρεσίες ανάλογα με την κατηγορία κατάταξής τους.

8. Θεσμοθετείται η διαρκής επιμόρφωση για τους υπαλλήλους των πολεοδομικών γραφείων.

Άρθρο 12
Εξουσιοδοτήσεις

Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων:
α) Ρυθμίζεται η διαδικασία υποβολής, ελέγχου και χορήγησης των σχετικών οικοδομικών αδειών, για τις ειδικές κατηγορίες έργων της παρ. 2 του άρθρου 1. *(διαγράφεται)*
β) Καθορίζονται οι οικοδομικές εργασίες μικρής κλίμακας, για τις οποίες, αντί της έκδοσης οικοδομικής άδειας, απαιτείται η έγκριση εκτέλεσης οικοδομικών εργασιών, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, η διαδικασία έγκρισης, και οι κυρώσεις που επιβάλλονται σε όσους εκτελούν εργασίες χωρίς έγκριση ή υπερβαίνουν την έγκριση που τους έχει δοθεί και ρυθμίζεται κάθε σχετικό θέμα.
γ) Ρυθμίζονται τα θέματα που αφορούν τη βεβαίωση πληρότητας του φακέλου για την έκδοση των οικοδομικών αδειών, τον τρόπο και τη διαδικασία πραγματοποίησης του ελέγχου των υποβαλλομένων μελετών, το χρονοδιάγραμμα διακίνησής τους, την έκδοση, αναθεώρηση, παράταση ισχύος και ενημέρωση φακέλου των οικοδομικών αδειών και κάθε σχετικό θέμα.
δ) Ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες εφαρμογής των επί μέρους διατάξεων του άρθρου 6 για τον έλεγχο των οικοδομικών αδειών και των οικοδομικών εργασιών.
ε) Ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες της διαδικασίας έκδοσης της βεβαίωσης και

Παράκτια γεγονότα και ο υβριδικός ρόλος του αρχιτέκτονα

Νίκος Π. Καζέρος, αρχιτέκτων

περιοχή του εργοταξίου στο ΟΑΚΑ, επαναλαμβάνοντας τη διαδρομή ως επιβάτης του ΗΣΑΠ για 6 μήνες. Το αποτέλεσμα της δουλειάς του είναι ένα βίντεο 8 λεπτών μιας συνεχόμενης, «συρραμμένης» διαδρομής, το οποίο μας υπενθυμίζει καθημερινές μας εμπειρίες από τον ηλεκτρικό.

Η Χριστίνα Αδαμοπούλου και η Τάνια Τσιρίδου παρακολουθούν σ' ένα διάστημα 7 μηνών την κατασκευή του ολυμπιακού στεγάστρου από γειτονικούς γραφειακούς χώρους, καθώς και την εξέλιξη της ζωής των εργαζομένων εκεί. Κατασκεύασαν ένα βίντεο διάρκειας 15 λεπτών που έχει τη μορφή «μωσαϊκό» βίντεο, μικρών format, σε μια ενιαία σύνθεση οθόνης. Η Άρτεμις Βασιλοπούλου με την Πηνελόπη Τοπάλη

ζουν στη διαφημιστική καμπάνια της Ολυμπιάδας. Κατασκευάζουν ένα βίντεο διάρκειας 6 λεπτών με αποσπασμένες εικόνες-καρέ από τα τηλεοπτικά διαφημιστικά μηνύματα που προβλήθηκαν κατά τη διάρκεια του 2004 και μέχρι τη λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων, κυρίως από τα κρατικά κανάλια. Το νέο περιεχόμενο απογυμνώνεται από το προηγούμενο νόημα της εικόνας των μηνυμάτων, αποσυνδέεται από το πλαίσιο των επίσημων διαφημιστικών spots, ορίζοντας μια νέα αφήγηση, ενώ παράλληλα επικειρείται μια ανθρωπολογική ανάγνωση των επίσημων clip. Η Ομάδα 7 με τους (Γεωργία/Maggy Τουλιάτου, Άννα Τσουλούφη-Λάγιου, Γιώργο Θεοδωράκη, Zupermarket), στην παραγωγή τους «Punkville» διάρκειας 40 λεπτών, διαχειρίζονται το βίντεο και τον ήχο με τη μορφή υπομνήσεων προς το θεατή. Η μοναδική διαδρομή τους εισάγει μια αντιστοιχία ροής βίντεο και πραγματικού τοπίου, με επαναλαμβανόμενα κενά καρέ ή αποσπώντας και επανατοποθετώντας στοιχεία σε τυχαία σημεία της εικονο-ροής.

το διαδίκτυο, κατασκευάζει ένα αστικό κατάλογο με αποτυπωμένες τις κάμερες παρακολούθησης/ασφάλειας σ' ένα διαδραστικό τόπο που έχει μορφή χάρτη, στον οποίο εντοπίζονται οι θέσεις τους στους δημόσιους χώρους της πόλης. Η Ερωφίλη Πολιτοπούλου κατασκευάζει 60 μη ιεραρχημένες ιστοσελίδες ημερολογιακών κειμένων, κειμενοποιώντας τη διάθεση και την ψυχολογία μιας ομάδας πολιτών της Αθήνας ενόψει της προετοιμασίας της ολυμπιακής «γιορτής». Η συναισθηματική πορεία σ' ένα διάστημα 7 εβδομάδων αυτο-καταγράφεται έμμεσα στις προσωπικές σημειώσεις, που τηρούν 7 άνδρες και 7 γυναίκες, κάνοντας μια ημερολογιακή καταγραφή των καθημερινών σκέψεων και δραστηριοτήτων τους. Η Ζέτα Τσέρμου εμβιώνει μια «μαύρη τρύπα» της πόλης σ' ένα βίντεο 4 λεπτών στον κόμβο Κηφισού και παραλιακής στο Φάληρο. Η εσωτερική ζωή του εν εξελίξει εργοταξίου γίνεται το νέο ημιτελές τοπίο, όπου αποκαλύπτεται μια λανθάνουσα όψη της πόλης. Ο Κώστας Τζιμούλης καταγράφει σε περιοδικά διαστήματα 15 ημερών την

Στο βιβλίο που τιτλοφορείται «Η μετάβαση της Αθήνας» με την επιμέλεια Χρ. Κάλμπαρη, Κ. Ντάφλου, από τις εκδόσεις Futura, συμμετέχουν τα 13 μεθοδολογικά κείμενα των εικαστικών έργων και η ολοκληρωμένη μορφή των κειμένων, όπως εμφανίζονται στα περιεχόμενα της έκδοσης από τους:

Ν. Λάσκαρη, Ν. Δασκαλοθανάση, Ι. Τζουβαδάκη, Β. Μπούζα, Γ. Γυπαράκη, Ν. Καζέρο, Θ. Παγώνη, Στ. Σταυρίδη, Μ. Μπαμπούση, Χρ. Κάλμπαρη, Ν. Παναγιωτόπουλο, Ηρ. Παπαϊωάννου, Κ. Γρίβα, Θ. Καναρέλη, Αλ. Αλιεύ, Κ. Μωραϊτή, Κ. Ντάφλο, Αρ. Αντωνά, Γ. Αίσωπο, Αρ. Δημητρακόπουλο, Π. Δραγώνα, Ι. Γρηγοριάδη, Π. Λέφα, Σ. Κουβάλη, Μ. Σίνου, Β. Αττάρτ, Θ. Μουτσόπουλο, Σπ. Παπαδόπουλο, Π. Μαρτινίδη, Γ. Πολίτη, Μ. Αλεξάκη, Θ. Πελεγρίνη, Θ. Τραμπούλη, Ε. Τζιρτζιλάκη, Β. Χαλυβοπούλου, Κ. Δεληγιαννίδη, Π. Τουρνικιώτη, Μ. Θεοδώρου, Γρ. Φαρμάκη, Ζ. Κοτιώνη, Π. Κούρο.

Με αφορμή τον εορτασμό των 50 χρόνων λειτουργίας της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, από το Μάιο έως και το Δεκέμβριο του 2005, πραγματοποιήθηκαν διάφορες εκδηλώσεις όπως η διοργάνωση της έκθεσης «Η Πολυτεχνική Σχολή και η Πόλη – Οι φοιτητές σχεδιάζουν την πόλη»¹ και η διάλεξη του Ολλανδού αρχιτέκτονα Ben Van Berkel² με τίτλο «Κτίζοντας στην ακτή».³

Η έκθεση⁴

Στην προβλήτα 1 του λιμανιού της Θεσσαλονίκης, ένας αγκυροβολημένος πλωτός γερανός με το όνομα «Θερμαϊκός» - ΝΘ81⁵ αποτέλεσε το χώρο έκθεσης. Στην άκαμπτη επιφάνεια της πλατφόρμας του, προστέθηκαν και στερεώθηκαν αντιμέτωπες πτυχωτές επιφάνειες από σίδηρο και ξύλο. Δημιουργήθηκαν ιδιόμορφες «στοές» εντός των οποίων εκτέθηκαν οι φοιτητικές προτάσεις⁶ για την πόλη (διπλωματικές εργασίες). Δε σχεδιάστηκε απλά ένας περίπατος με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον αλλά όπως αναφέρει και ο επιμελητής της έκθεσης, ο καθηγητής Νίκος Καλογήρου, *δόθηκε η ευκαιρία για την πειραματική δημιουργία μιας κινούμενης «πλατείας» στο όριο μεταξύ ξηράς και θάλασσας*. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό, ότι οι περισσότερες εργασίες έθιγαν ζητήματα που αφορούσαν στην πολύπλευρη σχέση της πόλης με τη θάλασσα.

Αν και ο μετασχηματισμός του «ασταθούς εδάφους», η τεχνητή μεταμόρφωση της οριζόντιας επιφάνειας του γερανού, ήταν ένα ελκυστικό στοιχείο της έκθεσης, η αιχμή του εγχειρήματος πρέπει να αναζητηθεί αλλού. Όπως η παρουσία του πλοίου «Naupion» κοντά στην είσοδο των Giardini, κατά την 9η Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής στην Βενετία (2004), έτσι και η αγκυροβολημένη δίπλα στην ακτή πλατφόρμα-γερανός, επαναδιαπραγματεύτηκε σημειακά τα άκρα της πόλης, προκάλεσε ένα αστικό γεγονός μεταθέτοντας προσωρινά την ακτογραμμή πέρα της οποίας η πόλη ηρεμεί.

Η διάλεξη⁷

Η γέφυρα Erasmus στο Ρότερνταμ, η πρόταση για την περιοχή Penn Station στο Μανχάταν, ο νέος σιδηροδρομικός σταθμός Arnhem στο Άμστερνταμ, ο επανασχεδιασμός προβλήτας στο λιμάνι της Γένοβας (Ponte Parodi) και το νέο μουσείο της Mercedes-Benz στην Στουτγάρδη ήταν οι μελέτες και τα έργα που παρουσίασε ο Ben van Berkel καλύπτοντας μια μεγάλη χρονική περίοδο της δραστηριότητάς του. Ο Ολλανδός αρχιτέκτονας όρισε το εννοιολογικό του πλαίσιο

σελ. 33 πάνω: Τρισδιάστατη απεικόνιση της προτεινόμενης εκθεσιακής διαμόρφωσης του πλωτού γερανού
σελ. 33: Η «στοά»
κάτω: Οι πιυχωτές επιφάνειες
μέση: Ben Van Berkel, Θεσσαλονίκη 12/11/2005

μέσα από λέξεις-κλειδιά όπως (ατέρμονη) μεταμόρφωση, μετάβαση, μοντάζ, (μετα)διάγραμμα, μοντέλο, manifold, καταγωγή, καθώς και άλλες όπως στρατηγική, πρόγραμμα, πειραματισμός, λειτουργικά εργαλεία.

Σε σχέση με το σημερινό ρόλο του αρχιτέκτονα αναφέρθηκε στην αναγκαιότητα της διεπιστη-

μονικής συνεργασίας και στο εργασιακό περιβάλλον της ψηφιακής δικτύωσης. Υποστήριξε την άποψη πως η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών έχει διπλό στόχο: α) την άμεση πληροφόρηση και ενημέρωση ανάμεσα στις μεταβαλλόμενες ομάδες που συνεργάζονται σ' ένα έργο και β) την επιτάχυνση της αρχιτεκτονικής παραγωγής καθώς και την «ακαριαία» αναπροσαρμογή της αρχιτεκτονικής μελέτης στις μεταβολές που προκαλούν οι εμπλεκόμενες ομάδες και παράγοντες («κινητές δυνάμεις»).

Όσο αφορά στη Θεσσαλονίκη ο Ben van Berkel αναγνώρισε – κάτι που ζήτησε να κάνουν και οι κάτοικοί της, ότι το μεγάλο πλεονέκτημα της πόλης είναι η άμεση επαφή της με τη φύση, δηλαδή τη θάλασσα, τονίζοντας ότι είναι λάθος να θεωρούμε αυτόνοπη την παρουσία της. Παρατήρησε επίσης πως αν και η πόλη διαθέτει ένα μεγάλο δημόσιο χώρο, την παραλία, αυτός δεν έχει αξιοποιηθεί με ενδιαφέροντα τρόπο. Υπενθυμίζοντας τις περιπτώσεις του Άμστερνταμ και της Γένοβας, επεσήμανε ότι η ανάπτυξη νέων προγραμμάτων στην παραλία θα πρέπει να βασιστεί στη συνδρομή διαφορετικών ειδικοτήτων και όχι μόνο των αρχιτεκτόνων.

Σημειώσεις

1. Παράλληλα λειτούργησε η «Έκθεση Ακαδημαϊκού Έργου της Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ» στην Αποθήκη Γ΄-Προβλήτα 1 του ΟΛΘ.
2. Το 1988 ο Ben Van Berkel μαζί με την Caroline Bos δημιούργησαν το αρχιτεκτονικό γραφείο United Net-Work studio. Συμμετέχουν και στο δίκτυο United Architects που αποτελείται από τα αρχιτεκτονικά γραφεία Greg Lynn, Foreign Office Architects, Kevin Kennon Architects, Asymptote, Imaginary Forces.
3. Η διάλεξη πραγματοποιήθηκε στο Ολύμπιον, την έδρα του Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης (12/11/2005). Την εκδήλωση συντόνισε η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τίτη Παπαδοπούλου.
4. Ο σχεδιασμός της έκθεσης έγινε από τους Ν. Καλογήρου, Α. Πάκα και Τ. Τζάκα. Ο σχεδιασμός των εντύπων και πινακίδων από τον Θ. Βαφιά. Η έκθεση συνδιοργανώθηκε από το Δήμο Θεσσαλονίκης, τον Οργανισμό Λιμένος Θεσσαλονίκης και τα Μ΄ Δημήτρια.
5. Πρόκειται για έναν από τους δύο πλωτούς γεραμούς αμερικανικής κατασκευής του 1944, που διατηρούνται έως σήμερα στον ελλαδικό χώρο.
6. Η έκθεση στον πλωτό γερανό αποτελείτο αποκλειστικά από Διπλωματικές Εργασίες φοιτητών των διαφόρων Τμημάτων της Πολυτεχνικής Σχολής.
7. Προηγήθηκε εισαγωγή στο έργο των UN studio από τον Πρόεδρο του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, Νίκο Καλογήρου.

Είναι δυνατή μια αρχιτεκτονική επανάσταση σήμερα;

Μαρία Θεοδώρα, Δρ. αρχιτεκτων

1. Με δεδομένη τη ζοφερή εικόνα που παρουσιάζουν μεγάλα τμήματα των σύγχρονων πόλεων σήμερα μια αρχιτεκτονική επανάσταση είναι περισσότερο από επιθυμητή, είναι αναγκαία. Είναι όμως δυνατή;
2. Η φαντασίωση ότι ο κόσμος μπορεί ως δια μαγείας να σβηστεί, να ξανασχεδιαστεί και να γίνει καλύτερος είναι ένα παρηγορητικό καταφύγιο σε καταστάσεις που βιώνονται ως αδιέξοδες. Η φαντασίωση του αδύνατου, ο σχεδιασμός δηλαδή μιας αρχιτεκτονικής ουτοπίας και η επιθυμία για την πραγματοποίησή της είναι συστατικό των επαναστάσεων. Αν η επίλυση του αδιέξοδου ανήκε στη σφαίρα του δυνατού, τότε η επανάσταση θα ήταν περιττή και το ζήτημα θα αφορούσε προβλήματα που μπορούν να έχουν καλύτερες ή χειρότερες λύσεις.
3. Η επανάσταση φαντάζει σήμερα θελκτική μετά την κατάσταση ευδαιμονικής παράλυσης που κυριάρχησε τη δεκαετία του '90 και ενώ άρχισαν τα αποτελέσματα της φιλελεύθερης οικονομίας να εμφανίζονται ως αρχιτεκτονικά συμπτώματα στις σύγχρονες πόλεις.
4. «Κινητικότητα» είναι το σύγχρονο «μάντρα» και οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: Επιτρέπει μεταξύ άλλων τη δημιουργία ενός διεθνούς αρχιτεκτονικού star-system που μπορεί να λειτουργεί και ως βιτρίνα παγκοσμιοποιημένων κατασκευαστικών εταιριών, αλλά παράλληλα δημιουργεί μεγάλες μάζες πληθυσμών που μετατρέπονται σε μετανάστες, πρόσφυγες, εκτοπισμένους άστεγους κλπ., οι οποίοι αντιμετωπίζονται ως αστικά απορρίμματα. Οι φυσικές

καταστροφές που προκαλούν προσωρινές μετακινήσεις, διανοίγουν καινούργιες και ανέλπιστες αγορές για όσους εμπλέκονται στον τομέα των κατασκευών. Η αειφόρος ανάπτυξη (sustainability) αποτελεί ευφημισμό που αφορά στην ουσία τακτικές ανθρώπινης «επιβίωσης» (survivability).

5. Η πολυπολιτισμικότητα αποδεικνύεται σήμερα ανεπαρκής πολιτική αντιμετώπισης της διαφορετικότητας, και στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής «ευαισθησίας», προστίθεται στις αστικές έννοιες η ανθρώπινη οικολογία. Παρότι όμως το αστικό «περιβαλλοντικό πρόβλημα» που προκαλεί διαμάχες και συζητείται με πάθος δημόσια ανά τον κόσμο είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος –η παραγωγή και διαχείριση των αποβλήτων– το αστικό «αδιέξοδο» που υποβόσκει και αναφαίνεται sporadικά ως σύμπτωμα αφορά τη συνεχή παραγωγή «ανθρώπων-σκουπιδιών». Η τοπική εμφάνιση αυτού του αδιέξοδου αναδύθηκε με τη μορφή αστικών εξεγέρσεων στη Γαλλία.

6. Στα γαλλικά προάστια οι εξεγερμένοι εμφανίζονται με φόντο τα εξαθλιωμένα αρχιτεκτονικά συγκροτήματα –το υλοποιημένο πρόγραμμα κοινωνικής κατοικίας του μοντέρνου κινήματος που κατηγορείται για την σημερινή κατάσταση αποκλεισμού– ως μια αντιστροφή αντίστοιχων φωτογραφιών με ευτυχείς ιδιοκτήτες πολυτελών κατοικιών των περιοδικών life-style. Η αρχιτεκτονική παραπαίει σήμερα ανάμεσα στο σύμπτωμα και το φετίχ. Το σύμπτωμα είναι αυτό που εμφανίζεται ως διαταραχή ενός συστήματος και πρέπει να εξαλειφθεί ενώ το φετίχ είναι αυτό που επιτρέπει σ' ένα αδιέξοδο σύστημα να συνεχίζει να επιβιώνει.

7. Τα εντυπωσιακά κτίρια που εμφανίζονται σε πόλεις όλου του κόσμου ως αποτέλεσμα της συναρμογής της αρχιτεκτονικής με τις νέες τεχνολογίες υλικών, κατασκευής και σχεδιασμού, προαναγγέλλουν ένα μέλλον όπου τα κτίρια θα είναι ζωντανοί οργανισμοί, και λειτουργούν ως αρχιτεκτονικά φετίχ που μας βοηθούν να θεωρούμε ως «κατάσταση εξαίρεσης» τις συνοικίες/κτίρια σκουπιδότοπους, όπου η ζωή δεν έχει καμία αξία και τα εξαθλιωμένα κτίρια εμφανίζονται ως συμπτώματα.

8. «Αυτός είναι ο Μάης του '68 αλλά στα προάστια» δήλωσαν κάποιοι εξεγερμένοι. Η φράση τους ανακαλεί ένα φάντασμα της γαλλικής ιστορίας: Ο Μάης του '68, μια εξέγερση με πικρό τέλος που έμεινε ανολοκλήρωτη, και γι' αυτό ακόμα στοιχειώνει το συλλογικό ασυνείδητο. Η αρχιτεκτονική ουτοπία που προηγήθηκε και συνόδευσε την εξέγερση του '68 αποτυπώθηκε

Το «φοβικό σύνδρομο του παράθυρου»

Τάσος Μπίρης, αρχιτέκτων

τη σοβιετική νομενκλατούρα, αποτέλεσε για 12 χρόνια κατακόρυφο στρατόπεδο εκτοπισμένων από την Αμπχαζία. Αφού εξαθλιώθηκε μαζί με τους κατοίκους του, κατεδαφίστηκε με πολλές φανφάρες για να ξαναχτιστεί ως νέο πολυτελές ξενοδοχείο σε μια απόπειρα αναβάθμισης του κέντρου μιας εξαθλιωμένης πόλης. Πού πήγαν όμως οι εκτοπισμένοι;

11. Στην ιστορία της αρχιτεκτονικής αυτά τα προβλήματα επαναλαμβάνονται ξανά και ξανά ως παραλλαγές του ίδιου. Κάθε επανάσταση γεννιέται από αδιέξοδες καταστάσεις που επιχειρεί να τις αντιμετωπίσει μία φορά και για πάντα και συνήθως αποτυγχάνει. Η αρχιτεκτονική –ως στιγμή δημιουργίας που μπορεί να φανταστεί ένα μέλλον– διασταυρώνεται σήμερα βίαια με το «πολιτικό» –δηλαδή με τη хаотική κατάσταση που ακολουθεί την κατάρρευση μιας πραγματικότητας με την οποία είμαστε εξοικειωμένοι– και είναι στην ουσία αναγκασμένη να εξετάσει την πιθανότητα μιας ακόμα επανάστασης. Η διαφορά είναι ότι οι επαναστάτες δεν επιδιώκουν πια τελικές και συνολικές λύσεις, γι’ αυτό και τα κινήματα που έχουν κάνει δυναμικά την εμφάνισή τους τα τελευταία χρόνια δεν είναι επαναστατικά αλλά ακτιβιστικά. Ίσως λοιπόν, οι αρχιτέκτονες πρέπει να αρχίσουν να εκπαιδεύονται και να συμπεριφέρονται ως ακτιβιστές: Όχι μόνο να έχουν απόψεις, αλλά να τις μετατρέπουν σε αρχιτεκτονικά εργαλεία δράσης.

Κάνει εντύπωση ο τρόπος που διαμορφώνονται τα ανοίγματα ή πιο απλά τα παράθυρα, στα σχέδια και στις κτισμένες εφαρμογές πολλών (και πολύ προβαλλόμενων) αρχιτεκτονικών ρευμάτων της επικαιρότητας.

Ως «τρόπο» εννοώ μια γενική νοοτροπία που θέλουμε δε θέλουμε διατρέχει τα δημιουργήματά μας και τα κάνει να έχουν και να δείχνουν κάτι από το χαρακτήρα του δημιουργού τους και της εποχής που τα γέννησε, σηματοδοτώντάς τα μέχρι και τη λεπτομέρειά τους.

Και βεβαίως, για την αρχιτεκτονική το άνοιγμα-παράθυρο δεν είναι λεπτομέρεια. Αντιθέτως, λειτούργησε ιστορικά ως βασικός δείκτης των αρχιτεκτονικών ιδεολογιών. Έτσι ώστε να μπορεί κανείς εύλογα να ισχυρισθεί: «Πες μου πώς φτιάχνεις τα παράθυρα, να σου πω τι αρχιτεκτονική κάνεις».

Πολλές φορές πια τα κτίρια μοιάζουν με συμπαγή κουτιά, ή με γυαλιστερές ατράκτους, πραγματικά ή φαινομενικά χωρίς παράθυρα. Τούτο το

τελευταίο συμβαίνει όταν ο αρχιτέκτονας τελικά αναγκάζεται να τα βάλει. Αγωνίζεται να τα ανακαλύψει, κρυμμένα σε αφανείς περιοχές του κτιρίου ή καμουφλαρισμένα πίσω από ημιδιαφανή πετάσματα, ακόμα και μόνιμα πεσιδωτά υψηλότερης τεχνολογίας, που παραλλάσσουν το άνοιγμα για να φαίνεται σαν πλήρες. Τέτοιου είδους τεχνάσματα προδίδουν φόβο αυτών των αρχιτεκτόνων για το παράθυρο. Φανερώνουν μια ενδόμυχη επιθυμία τους να μην υπάρχουν τούτες οι ενοχλητικές τρύπες!

Άλλοτε πάλι, τα ανοίγματα φαίνονται καθαρά και μάλιστα σε προκλητικά υπερτονισμένους δυναμικούς σχεδιαστικούς σχηματισμούς. Διερωτάσαι όμως αν είναι ή υποδύονται ότι είναι, παράθυρα. Αν έχουν πίσω τους πραγματικό βάθος ζωντανού χώρου. Αν θέλουν ή δε θέλουν, αν χρειάζονται ή όχι, την ανθρωπίνη φιγούρα μέσα στο «κάδρο» τους.

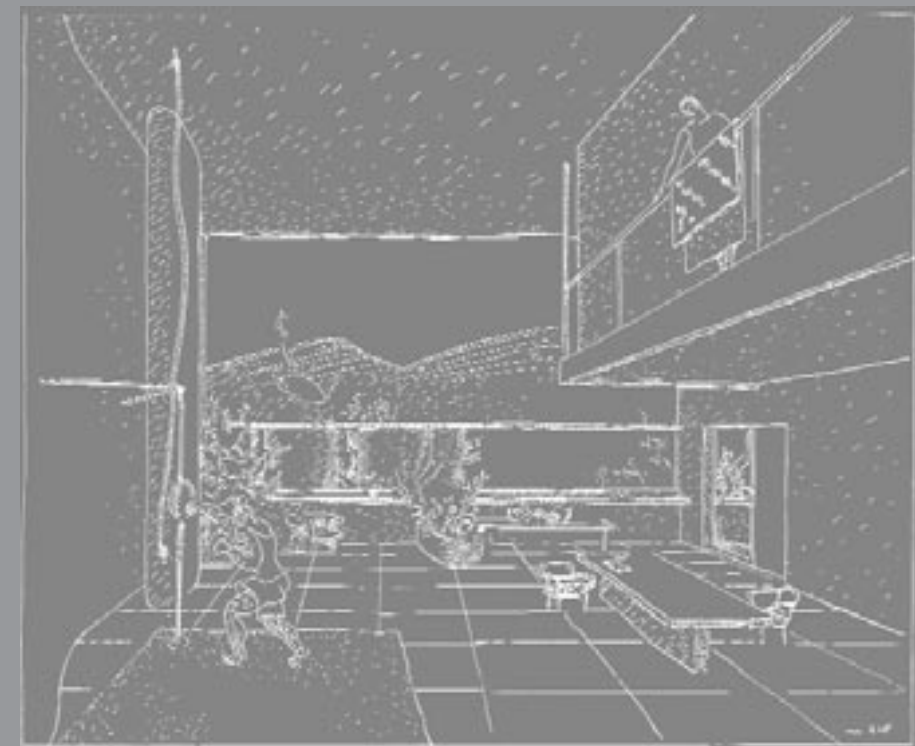
Αισθάνομαι στις περιπτώσεις αυτές ότι τα ανοίγ-

πάνω: Το Ξενοδοχείο Iveria, στο κέντρο της Τιφλίδας στη Γεωργία, εγκαινιάστηκε το 1967 από τους Σοβιετικούς. κάτω: Το Ξενοδοχείο Iveria μετατράπηκε σε κατακόρυφο στρατόπεδο εκτοπισμένων από την Αμπχαζία για 13 χρόνια και κατεδαφίστηκε το Νοέμβριο του 2005 [Οι φωτογραφίες απεικονίζουν το Iveria στην κατάσταση που βρισκόταν το 2003, όταν το επισκέφτηκε η γράφουσα ως εμπειρογνώμονας του Συμβουλίου της Ευρώπης. Βλ. Θεοδώρου Μαρία (2004): «Η Αποκατάσταση τη Στιγμή του Πολιτικού: Το Ξενοδοχείο Ιβέρια στην Τιφλίδα, Γεωργία», Futura/9, σελ. 66-73 (ελληνικά) και Theodorou Maria (2003): «Rehabilitation at the moment of the Political: Iveria Hotel in Tbilisi, Georgia», Natura/100, σελ. 24 (αγγλικά και γαλλικά)]

κών προαστίων είναι ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή το δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Στη σημερινή αδιέξοδη εξέγερση αναφέρονται όμως στο '68, επειδή ακριβώς πρόκειται για μια επανάσταση που δεν ολοκληρώθηκε, άρα δεν υπέστη καμία απολύτως φθορά και ακινητοποιήθηκε σαν μια μαγική στιγμή στο χρόνο. Ίσως για τον ίδιο λόγο, οι μόνες αναφορές για το μέλλον της σχέσης της αρχιτεκτονικής με την πολιτική που φαίνεται να έχουν σήμερα οι αρχιτέκτονες είναι ακριβώς οι αναταραχές του Μάη, όπως αποδεικνύουν το αυξανόμενο ενδιαφέρον και οι εκθέσεις και οι δημοσιεύσεις για τους καταστατικούς (situationist) και την ουτοπική αρχιτεκτονική του '70, που συνεχώς πληθαίνουν. Η ιστορία βέβαια ποτέ δεν επαναλαμβάνεται, αλλά τα φαντάσματα ανολοκλήρωντων προσπαθειών και εξεγέρσεων μπορεί να είναι το 'μέσον' για να σκεφτούμε τις ιδιαιτερότητες των σημερινών καταστάσεων

10. Αν και οι εξεγέρσεις στη Γαλλία απέκτησαν μεγάλη δημοσιότητα, το αστικό αδιέξοδο που σχετίζεται με τον αποκλεισμό και την εξαφάνιση των ανθρώπινων σκουπιδιών υποδεικνύει την εμπλοκή της αρχιτεκτονικής με την πολιτική που αναδύεται σε παρόμοιες καταστάσεις ανά τον κόσμο: Το Ξενοδοχείο Iveria, στο κέντρο της Τιφλίδας στη Γεωργία, ένα πολυτελές ξενοδοχείο κτισμένο την δεκαετία του '70 από και για

ματα που βλέπω δεν είναι παρά στυλιστικά σημάδια μιας συγκεκριμένης αισθητικής· κάτι σαν καλλιτεχνική υπογραφή του αρχιτέκτονα πάνω στην όψη του κτιρίου «του». Γι’ αυτό τα ενοχλεί και δεν έχει καν θέση σ’ αυτά πια, η ανθρωπίνη παρουσία. Πράγματι, τι δουλειά έχει ο οποιοσδήποτε «Βασίλης» ή η οποιαδήποτε «Μαρία», να χαλά μια άψογη αισθητική «Παύση» ή «Ασυνέχεια» ανάμεσα από δυο Ιδανικά «Πλήρη»; Τι δουλειά έχουν οι δυό τους εκεί όπου συντελείται μια «Διάτρηση» ή «Πτύχωση» ιδανικών επιπέδων; Πού, πώς και γιατί να βρει θέση η ζωή (φυσική, ακατάστατη, δυναμική) όχι σ’ ένα παράθυρο –όπως πολύ θα ήθελε– αλλά στην εξέλιξη μιας αφηρημένης άσκησης στερεομετρίας ή γλυπτικής ογκοπλασίας (Που στην ουσία μάλιστα, εκτυλίσσεται, όχι σε συγκεκριμένο τόπο, αλλά εν κενώ, στον απόμακρο συμπαντικό χώρο).

Και πάλι εδώ (παρά τη φαινομενική βεβαιότητα του εγωκεντρικού δημιουργού – ‘esthete’), το επαμφοτερίζον «Είναι και Δεν Είναι» του παράθυρου αποκαλύπτει την υποδόρια φοβική σχέση του ίδιου και του έργου του με τη ζωή.

Εντούτοις πιστεύω ότι είναι λάθος να θεωρούμε τη σύγχρονη αισθητική και την ανθρωπιά ως αξίες αναγκαστικά αντιμαχόμενες ή ασύμβατες. Αισθητική επεξεργασία του «ανοίγματος» και της σχέσης «πλήρων» και «κενών», σε συνδυασμό με κατάλληλα τεχνολογικά μέσα για καλύτερη λειτουργικότητα, οπωσδήποτε επιβάλλεται. Όμως προέχει σε σημασία μια προσωπική αίσθηση «Μέτρου», μια αξιολόγηση προτεραιοτήτων, που σημαδεύει τις διαφορετικές αρχιτεκτονικές και φανερώνει ποια ιδεολογία πραγματικά υπηρετούν. Παραδείγματος χάρη, δείχνει αν θεωρούν το αρχιτεκτόνημα – *πρωτίστως* «Δοχείο Ζωής» (δηλαδή βιωμένη εν δράσει κατάσταση και εμπειρία ζωής) ή αισθητικό αντικείμενο (που βλέπεται προς «τέρψιν οφθαλμών»).

Ως προς αυτό, ας σκεφτούμε το «Μοντέρνο Κίνημα». Ήταν ακραία ανατρεπτική νεωτερική δύναμη που άλλαξε ριζικά την αρχιτεκτονική. Όμως, ενώ εφάρμοσε μια καινούρια αισθητική, δημιουργώντας εξαιρετική Τέχνη, κυρίως θέλησε να υπηρετήσει ένα νέο, καλύτερο, δικαιότερο, φυσικότερο τρόπο ατομικής και συλλογικής ζωής. Και τούτο φαίνεται καθαρά, ως συμβολικό σημάδι, στα ανοίγματα (στα μεγάλα και μικρά παράθυρα, στα γνωστά «έρκερ», στις μπαλκονόπορτες, στους υπαίθριους και ημιυπαίθριους χώρους) των αρχιτεκτονημάτων που άφησε πίσω του.

Θυμάμαι, από τα σπουδαστικά μου χρόνια μέχρι σήμερα, ένα αίσθημα γαλήνης και ευφορίας που με κυρίευε καθώς μελετούσα ξανά και ξανά τα προοπτικά σκίτσα του Le Corbusier και βίωνα με τη ματιά της φαντασίας τις «έσω» και «έξω» θέες, αλλά και τις δράσεις της ζωής,

μέσα από τα εξαιρετικά παράθυρά του. Θυμάμαι πόσο ωραία, αλλά και πόσο χρήσιμα ήταν. Πόσο ήταν στα μέτρα του ανθρώπου. (Προσιτά στις αισθήσεις, στις ανάγκες, στις επιθυμίες, αλλά και στο βαλάντιό του).

Ακόμα και η χρήση της μεγάλης «τζαμαρίας» από τους πρώιμους Μοντερνιστές (η κλίμακα, η θέση, η διαφάνειά της) φανερώνει μια τελείως διαφορετική λογική για τη λειτουργικότητα και αισθητική του ανοίγματος από ό,τι συμβαίνει συχνά σήμερα. Όπου τα ανέκφραστα μαύρα ανακλαστικά κρύσταλλα–καθρέφτες εξαφανίζουν την ανθρωπίνη παρουσία από την όψη του κτιρίου, θυμίζοντας τα γνωστά γυαλιά των αστυνομικών.

Δεν είναι τυχαίο ότι, όπως παρατηρείται κυρίως στη λαϊκή αρχιτεκτονική, έτσι και σ’ εκείνη του Μοντερνισμού, το άνοιγμα–παράθυρο δεν λύνει μόνο χρηστικά και κατασκευαστικά προβλήματα. Δίνει και *ζωντανή έκφραση* στο αρχιτεκτόνημα. Όπως και σήμερα μπορεί να γίνεται, παρότι κάτι τέτοιο φαίνεται ελάχιστα και ελάχιστα να απασχολεί.

Εννοώ τις λίγες ανθρωποκεντρικές αρχιτεκτονικές που διδάσκουν ακόμα ότι η όψη του κτιρίου μπορεί να είναι σαν ζωντανό ανθρωπινό πρόσωπο που συσπάται ή πάλλεται, εκφράζοντας τις διακυμάνσεις ενός εσώτερου κόσμου. Ότι τα παράθυρα μπορούν και σήμερα να μην είναι απαθείς ή φοβικές «τρύπες», αλλά μάτια ζωντανά, με *βλέμμα* που αποκαλύπτει όλο το φάσμα των συναισθημάτων. Η γνωστική αξιοποίηση του κινητού μεταλλασόμενου σκούρου (πατζουριού, ρολλού, συρόμενου, ανατρεπόμενου) σε μεγάλο βαθμό ορίζει τη διαφορά. Το σκούρο, όπως το *βλέφαρο*, μπορεί να είναι ορθάνοιχτο, ανοιχτό, κουφωτό, γερτό, θεόκλειστο. Κάνει τη ματιά του κτιρίου να είναι χαρούμενη, σοβαρή, σκεπτική, μυστηριώδης, ερωτική, λυπημένη. Γράφει εκεί, μέσα στο χρόνο, τον κύκλο της ζωής και του θανάτου.

Με την ιδιόμορφη και ειδική έννοια της «ζωντανής κατάστασης», νομίζω ότι υπάρχει και λειτουργεί το Ωραίο, ειδικά στην αρχιτεκτονική. Κάτι που απουσιάζει από τα πανέμορφα, αλλά παγωμένα και άδεια, μάτια των μοντέλων της πασαρέλας.

Έχει λοιπόν τεράστια σημασία για την (χωρίς φοβικά σύνδρομα) Τέχνη της αρχιτεκτονικής, το αν θα βάλεις ή δε θα βάλεις ένα παράθυρο. Το πού και πώς θα είναι αυτό το παράθυρο. Όμως εντέλει, ειδικά το αρχιτεκτονικό αισθητικό φαινόμενο ολοκληρώνεται (και δικαιώνεται) όταν το παράθυρο ανοίξει ξάφνου διάπλατα και εμφανισθεί ο ερωτοχτυπημένος Βασίλης φωνάζοντας εκτός εαυτού: «Μαρία μη φεύγεις, σ’ αγαπώ»...

αφιέρωμα

Θεσσαλονίκη [από το αρχείο του Γ. Σημαιοφορίδη]

Αστικά κενά

Επιμέλεια: Δημήτρης Πολυχρονόπουλος, Χαρίκλεια Χάρη

«Αστικά κενά» Το κενό ως τόπος

του **Δημήτρη Πολυχρονόπουλου**, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή ΔΠΘ

Σκέψεις για ένα αβέβαιο άλμα... στο κενό

Η πόλη παράγει χώρους που θα μπορούσαν να αποκληθούν κενά, σε πείσμα της ορμής ενός σχεδιασμού που τείνει να γεμίζει με λειτουργίες και σαφή νοήματα κάθε γωνιά της. Καθώς αναπτύσσεται, στο εσωτερικό και τα όρια της εμφανίζονται ως αναπόσπαστο στοιχείο της, χώροι που στερούνται ενός ξεκάθਾਰου ρόλου. Το νόημά τους βρίσκεται σε μια διαρκή εκκρεμότητα ως προς την διατύπωσή του και συχνά αναδύεται «τυχαία» μέσα από την εκδήλωση περιστασιακών συμβάντων. Αναδιατυπώσεις της έννοιας του κενού εμφανίζονται πλάι σε κάθε απόπειρα θεωρητικών προσεγγίσεων για τον χώρο της πόλης αλλά παραπέρα σε κάθε επαναδιαπραγμάτευση του βλέμματος με τα γύρω. Αυτό συμβαίνει, ίσως γιατί ο ορισμός του κενού δύνεται μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις στον ορισμό του τόπου. Η έννοια του κενού καθώς βρίσκεται ανάμεσα στην έννοια του τόπου και του μη τόπου είναι ουσιαστικά συνδεδεμένη, με κάθε νέα ανάγνωση του τοπίου. Οι υποθέσεις αυτές ανικνεύονται ήδη στην αριστοτελική σκέψη. Στα «Φυσικά» εξετάζετε ως υπόθεση, αν η ύπαρξη του κενού προϋποθέτει αναμφίβολα την ύπαρξη του τόπου («...δοκεῖ διὸ τὸ κενόν, τόπος εἶναι ἐν ᾧ μηδέν

ἐστὶ») και αλλού αναφερόμενος σε απόψεις γνωστές στην εποχή του «...ἔτι οἱ τὸ κενὸν φάσκοντες εἶναι τόπον λέγουσιν, τὸ γὰρ κενὸν τόπος ἂν εἴη ἔστερημένος σώματος».² Στη βάση αυτή θα μπορούσε να προσδιοριστεί το κενό ως τόπος χωρίς υπόσταση ή περιεχόμενα (...τὸ κενὸν ἀνάγκη τόπον εἶναι, εἰ ἔστιν, ἔστερημένον σώματος³) Ο Edward Casey προσεγγίζοντας την οπτική του Αριστοτέλη, επισημαίνει ότι στο πλαίσιο μια τέτοιας θεώρησης το κενό καθαυτό δεν στερεΐται της έννοιας του τόπου.⁴ Πιθανόν αυτή η προσέγγιση να προκαλεί δυσκολίες στην αντίληψη, αλλά ακόμη και το αυστηρότερα ορισμένο κενό για το Casey δεν μπορεί να θεωρηθεί μη σχετιζόμενο με την έννοια του τόπου. Ακολουθώντας στο κενό είναι δυνατόν να ανικνευθούν «υπολείμματα» ιδιοτήτων του τόπου. Η απουσία απόδοσης μιας υλικής υπόστασης στο κενό είναι αναμφίβολα συνδεδεμένη με την ικανότητα να περιέχει την υλικότητα ακόμη και όταν αυτή ως κατάσταση δεν υπάρχει ακόμη, ή δεν υπάρχει πια. Αν και εμφανίζεται το κενό σε μια πρώτη ανάγνωση ξένο προς την έννοια του τόπου, μοιράζονται μια κοινή δομή. Αυτό που κενό και τόπος μοιράζονται είναι ένα δυναμικό πεδίο για την ανάδυση υλικότητας και σχέσεων κατ επέκταση των συμβάντων τα οποία προκαλούν. Σε αυτή την δυνητική παρουσία σωματών και δράσεων

κάτω: Αθήνα, Μεταξουργείο

στον κενό χώρο, δίνει μια ιδιαίτερη οπτική η «αστικότητα» ως κατηγορήμα του τόπου. Τι μπορεί να επιφέρει η αποδοχή του κενού ως βασικό στοιχείο σε μια αστική δομή και με ποιες προϋποθέσεις αυτό(αστικό κενό) μπορεί να προσδιοριστεί. Η απουσία δόμησης σ' ένα χώρο της πόλης δεν επαρκεί για την απόδοση σε αυτόν της έννοιας «αστικό κενό». Οι υπαίθριοι χώροι αν και αποτελούν εν γένει κενά δόμησης, χαρακτηρίζονται από μια λειτουργία, έναν ειδικότερο ρόλο στο πλαίσιο της αστικής δομής (επαρκή ή ανεπαρκή σε σχέση με τις ανάγκες), προβάλλουν μια αισθητική άποψη, κυρίως όμως σε κάθε περίπτωση χαρακτηρίζονται από τα περιεχόμενα που τους «γεμίζουν» με ενδιαφέρουσες ή αδιάφορες δράσεις της καθημερινότητας. Στο πλαίσιο αυτό δεν μπορεί να οριστούν ως αστικά κενά. Αντίθετα θα

κάτω: Agnes Denes, *Wheatfield a Confrontation: Landfill, Downtown Manhattan, 1982*⁵ Η Denes μέσα από μια κατ' αρχήν εννοιολογική προσέγγιση ενός κενού χώρου στο Μανχάταν, αποφασίζει να δώσει την οπτική ενός σιτοβολώνα. Η Denes καθάρισε τον χώρο, έσπειρε με τα χέρια και καλλιέργησε σιτάρι το οποίο στην συνέχεια συσκέυασε και εξέθεσε. Η δράση γίνεται σε μια περίοδο περιβαλλοντικής κρίσης αλλά και έντονου προβληματισμού για το μέλλον του τρίτου κόσμου. Η Denes παρεμβαίνοντας με αυτό τον παράδοξο τρόπο σ' ένα κενό χώρο της πόλης όπου η ενδεχόμενη οικοδομική του αξία ήταν τεράστια επιχειρεί να προκαλέσει την προσοχή της κοινωνίας σε αμφισβητούμενες αξίες, παραμελημένες προτεραιότητες καθώς και έντονες περιβαλλοντικές ανησυχίες. Ορισμένη ποσότητα από την παραγωγή του σιταριού συμπεριλήφθηκε μαζί με φωτογραφικό υλικό στην έκθεση «The international Art Show for the end of World Hunger» που οργανώθηκε από το Minnesota Museum of Art (1987-90)

μπορούσε να εξεταστεί σε ποιο βαθμό, ακόμη και κτίρια αποτελούν αστικά κενά, σε συνθήκες που στερούνται των παραπάνω χαρακτηριστικών. Τα κενά είναι παράγωγα μη προβλέψιμων μετασχηματισμών της πόλης. Η παρουσία τους προκαλεί αμηχανία. Θα μπορούσαν να ειπωθούν ως παρενέργεια στον οργανισμό της πόλης ή ως παράπλευρη εξέλιξη. Η αναφορά σε αυτά γίνεται πάντα έμμεσα, κυρίως ως περιγραφή κάποιας πρώην δραστηριότητας ή αξίας. Καθώς αποτελούν χώρους εγκατάλειψης αποφεύγονται από τους περαστικούς. Σε αυτούς θα μπορούσαν εύκολα να αποδοθούν περιέργοι «αστικοί μύθοι». Άλλες φορές συνιστούν προσωρινό καταφύγιο για άστεγους, τσιγγάνους ή μετανάστες. Ομάδες περαστικές, που βρίσκονται στο περιθώριο της καθημερινότητας όπως και τα κενά. Τα μεγέθη ποικίλουν. Εγκαταλειμμένα στρατόπεδα στο Γουδί, ανενεργές παραγωγικές μονάδες στην Πειραιώς, θραύσματα ελεύθερων χώρων στον «ελαιώνα», πρώην αεροδρόμιο Ελληνικού, μικρά κενά αρθρωμένα στον αστικό ιστό, νηρίδες ανάμεσα σε λεωφόρους κυκλοφορίας, αδρανοποιημένες ξένες σε κάθε αστικό συμβάν που τις περιβάλει, χώροι που εγκλωβίστηκαν στα όρια της πόλης καθώς αυτή τους υπερέβη προς μια νέα επέκταση, είναι κάποιες ανάμεσα σε πολλές άλλες περιπτώσεις, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν με όλες τις ιδιαιτερότητες και την προσωπική ιστορία που κρύβουν, ως αστικά κενά. Στο πλαίσιο αυτό δεν έχει σημασία τόσο η παρουσία ή απουσία της δόμησης με την ευρύτερη έννοια, όσο η αδυναμία αυτών των χώρων να εκληφθούν ως ολοκληρωμένες οντότητες, ως στοιχεία της αστικής δομής που διαθέτουν σαφήνεια ρόλου και νοήματος στη δεδομένη στιγμή. Οι τόποι αυτοί γίνονται αντιληπτοί ως «δοχεία» εν αναμονή περιεχομένου. Αυτή η αναμονή αποτελεί το εντονότερο χαρακτηριστικό τους. Σε ευρωπαϊκές πόλεις αλλά και στις Ηνωμένες πολιτείες, σε περιπτώσεις όπως στο Detroit ή την Philadelphia, η αποβιομηχανίση παράλληλα με την αστική διάχυση(urban sprawl) οδήγησε συχνά σε μια δυσανάλογη αντιπαράθεση κενών με τα πλήρη σε βαθμό τέτοιο που να απειλείται η συνοχή της πόλης. Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί (με πιο πρόσφατο τα «Urban voids» (Philadelphia) 2005...)⁵ επηρεασμένοι από το πνεύμα των προσεγγίσεων του Landscape urbanism, επικύρωσαν ριζικές αναδιαρθρώσεις του χώρου. Στην ελληνική πόλη⁶ με δεδομένες τις ειδικές συνθήκες που τη χαρακτηρίζουν, διαπιστώνεται μια δυσανάλογη πυκνότητα στις κεντρικές περιοχές. Σήμερα μια πρώτη χαρακτηριστική αντίδραση απέναντι στα εναπομείνοντα αστικά κενά, εν μέσω μιας πυκνότητας που αγγίζει τα όρια του κορεσμού είναι η πρακτική του «γεμίσματος». Η πόλη φαίνεται να εκτιμά εκ νέου τα αστικά κενά ως ιδανικούς τόπους για την ανάπτυξη, εμπορικών κέντρων, συγκροτημάτων πολυθεάματος, χώρων στάθμευσης, αθλητικών εγκαταστάσεων ή επώνυμων κτιρίων. Κάτω από το πρόσχημα ενός δυναμικού εξωραϊσμού, προτείνεται ο αποτελεσματικότερος «εξορκισμός» απέναντι σε χώρους και έννοιες που αντιμετωπίζονται αμήχανα μέσα σε πλήρη απαξίωση. Θα μπορούσε σε μια άλλη κατεύθυνση να αποδοθεί μια αξία σε αυτούς στους αποδιοπομπαίους χωρικούς σχηματισμούς που δείχνουν να είναι αναπόσπαστα στοιχεία της αστικής δομής; Αν δεν προοριστούν να αποκτήσουν νόημα μέσα από μια συνθήκη διαδικασία δόμησης ποιο μπορεί να είναι το νόημα της διατήρησής τους;

κάτω: *Ο κενός χώρος του «ταίρκου»⁸*
[από την ταινία του Wim Wenders, Τα Φτερά του έρωτα]

Πιο πιθανό είναι να μην υπάρξει μια οριστική απάντηση στο ερώτημα των αστικών κενών, καθώς τα κενά της πόλης είναι αντιληπτά με διαφορετικό τρόπο σε κάθε νέο ορισμό της αστικότητας. Πέρα από την αναγνώριση κάποιας αξίας σε αυτή την ίδια την παρουσία του κενού ως τόπο αναμονής που αναδεικνύεται ως το ισχυρότερο χαρακτηριστικό τους, είναι ίσως εξαιρετικά σημαντικό αυτό το διαρκές, εν δυνάμει άνοιγμα του χώρου σε δρόμους, μη καθορισμένες στα πλαίσια των επιδιώξεων του σχεδιασμού. Παρεμβάσεις εφήμερες, που δημιουργούν απρόβλεπτες δυναμικές σχέσεις με τα γύρω και ύστερα αφήνουν αυτούς τους ιδιαίτερα ευάλωτους χώρους, ξανά στην πρότερη κατάστασή τους. Ομάδες δράσης(εικαστικοί, αρχιτέκτονες ανθρωπολόγοι...) επανειλημμένα διεκδίκησαν μια ιδιαίτερη σχέση με τους χώρους αυτούς. Μια σειρά παρεμβάσεων που αφορά στα κενά της πόλης συχνά στηρίχτηκε σ' ένα ιδιότυπο λεξιλόγιο που προσεγγίζει τα πράγματα μέσα από την ανίχνευση, περιπλάνηση, παραμονή, είσοδο, έξοδο, εγκατάλειψη, εφήμερη κατοίκηση, κατάληψη, διασύνδεση, προβολή λόγων, κινήσεων, παραστάσεων. Ένα ανοικτό παιχνίδι σκέψης και δράσης πάνω στον ορισμό του πλαισίου παρέμβασης όσο και στις ιδιαίτερες καταστάσεις που εν

6. Το ξεκίνημα του 21ου αιώνα βρίσκει τις μητροπολιτικές περιοχές της χώρας σε καταστάσεις που θα εμφανίσουν (με αρκετή καθυστέρηση) μέρος μιας νέας παθολογίας μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων, με σημαντικές όπως πάντα ιδιαιτερότητες. Στο πλαίσιο αυτό μια νέα εικόνα για τα αστικά κενά προκύπτει μέσα από διαφορετικές καταστάσεις. Ένα πρόσφατο χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Μητροπολιτική περιοχή των Αθηνών, αποτελεί η ευκαιριακή προέκταση κυκλοφοριακών αξόνων (Αττική οδός), η εγκατάσταση (ad hoc) νέων δραστηριοτήτων, μεταφορικών σταθμών (αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος) κλπ. στα Μεσόγεια. Στην ιδιαίτερη αυτή περίπτωση επέκτασης μητροπολιτικών δραστηριοτήτων, ο αναπόφευκτος εγκλωβισμός θραυσμάτων γης δημιουργήσε νέες, υβριδικές μορφές (πρώην αγροτικοί τόποι) που βρίσκονται πλέον σε λειτουργική αδράνεια και εκφρεμότητα νοήματος, ανοίγοντας νέες προσεγγίσεις στον ορισμό των αστικών κενών για την ελληνική πόλη. βλ. «"Localized" metropolis - New shifts within Athens metropolitan area» (Polychronopoulos Dimitris, Ioannou Byron). International Conference «The European City in Transition - The City and the Region» November 2003, Bauhaus - Universität Weimar βλ. επίσης «Urban development processes within the Greek metropolitan areas through the embodiment of "arbitrary housing" areas. The case of Lavreotiki district», (Polychronopoulos Dimitris, Georgopoulos Matina, Ioannou Byron). International con-

δυνάμει εκδηλώνονται στα κενά της πόλης δίνοντας τους προσωρινά ένα βέβαιο νόημα.

Σημειώσεις

1. Φυσικά, (Φυσικής ακρόασης Δ) 213b, 30.
2. *op.cit.* 208b, 25.
3. *op.cit.* 214a, 15.
4. Edward Casey (καθηγητής φιλοσοφίας, State University of New York), βλ. *The fate of place* σελ. 15-19.
5. *Urban Voids* (Philadelphia landvisions, phase II) Van Alen Institute, 2005.

ference «The dream of a greater Europe», AESOP (Association of European Schools of Planning), Vienna University of Technology, Vienna, July, 2005.

7. Jeffrey Kastner, Brian Walls(ed.), *Land and Environmental Art*, Phaidon 1998, επίσης βλ. www.landart_material\Agnes Denes.htm.

8. «...Θεωρώ ότι το επίπεδο ζωής σε μια πόλη βρίσκεται σε ευθεία συνάρτηση με τη δυνατότητα ύπαρξης τέτοιων κενών στον "πολεοδομικό σχεδιασμό"», Wim Wenders σε μια συζήτηση για την πόλη και τον κινηματογράφο με τον Hans Kollhoff [από το βιβλίο W. Wenders-H. Kollhoff, *Μια συζήτηση για την πόλη*, Ανεπίκαιρες εκδόσεις, Αθήνα 1993]

Η κενή «εστία»

της **Τίτης Παπαδοπούλου**, αρχιτέκτονας, αναπλ. καθηγήτριας ΑΓΘ

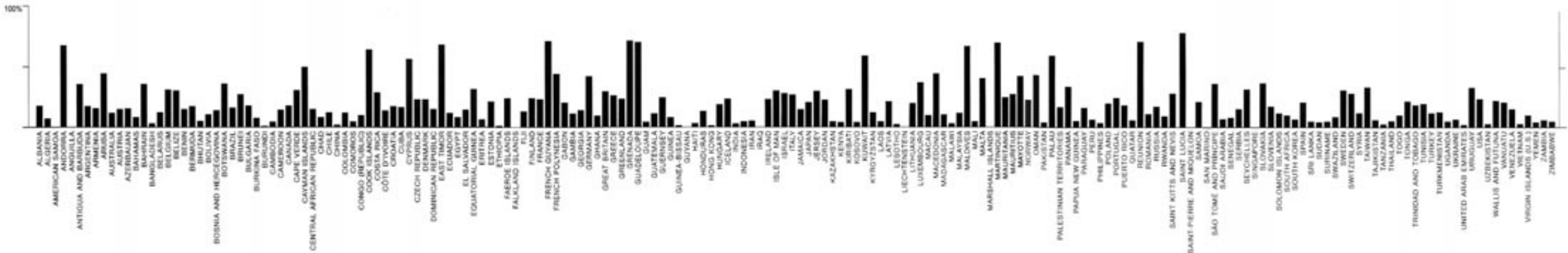
«Μείνε σ' ένα stratum, πειραμάτισου με τις ευκαιρίες που μας προσφέρει, βρες μια πλεονεκτική θέση εκεί, βρες δυναμικές κινήσεις αποεδαφικοποίησης, πιθανές γραμμές πτήσης, δοκίμασέ τις, φτάξε συνδέσεις ροών εδώ και εκεί προσπάθησε να επιτύχεις συνεχή ποιοτικές μεταβολών από τμήμα σε τμήμα, απόκτησε ένα μικρό κομμάτι νέας γης σε κάθε περίπτωση». G. Deleuze, F. Guattari, 1980

πληθυσμών που έχουν μετακινηθεί. Τη γεωγραφία τους βέβαια συμπληρώνει μια τοπωνυμία, μια δευτερεύουσα «ποιητική γεωγραφία»³ κύριων ονομάτων, η οποία υποστηρίζει επί πλέον διαδρομές «στη λειτουργική και ιστορική τάξη της κυκλοφορίας στην πόλη». Δίκαia ο Solà Morales έκανε τη διάκριση ανάμεσα στα containers και τα αστικά κενά, γοητευμένος από τους ασαφείς χώρους (*terrains vagues*)⁴ που απηχούν την απουσία αναφορών σήμερα. Ο Morales ονόμασε τους χώρους που δεν περιορίζονται από την αρχιτεκτονική χώρους *προσδοκίας*, καθώς είναι συχνά ενεργοποι-

Το Δεκέμβριο του 2005 σε βιτρίνα της Στοκχόλμης που προωθεί προϊόντα της B&O και της Alessi, ψηφιακή οθόνη παρουσίαζε σε στέρμονα προβολή τη φλόγα μιας εστίας. Η ακοίμητη εικονική φλόγα είναι ένα must του χειμώνα για κατοικίες, lobbies και καταστήματα ως ανάμνηση του περιεχομένου της κενής συνήθως σήμερα εστίας, καθώς η διάχυση της θερμότητας σε χώρους αντιμετωπίστηκε αποτελεσματικά από νεότερες τεχνολογίες. Αν η εικονική φλόγα αποκαλύπτει μιαν *αδράνεια*, όπως θα έλεγε ο B.Secchi,² ή ένα kitsch, ιστορικά σπίτια, γειτονιές ή λιμένες προσφέρονται ως κενές «εστίες» επίσης ή ως ghost towns

ημένοι προγραμματικά, εξ αιτίας υπέρθεσης πεδίων επιρροής ανόμοιων προγραμμάτων που διαπερνούν το ένα το άλλο στο κενό... Αντίθετα, οι κενές «εστίες», ως σκηνή μιας παράστασης που έχει αναβληθεί, φιλοξενούν μια κινητικότητα την οποία οι ίδιες υποβάλλουν. Σε μια πόλη που αποκαθιστά ένα δίκτυο οίκων στην αμφίβια σκανδιναβική χώρα, οι κενές «εστίες» εποικίζονται σχεδόν αποκλειστικά με χρήσεις ελκυστικές στις ροές επισκεπτών. Ο εποικισμός συμβαίνει στο εγκαταλελειμμένο πλέον από συμβατικούς κατοίκους ιστορικό κέντρο (Gamla Stan), στο νησί των μουσείων

(Skeppsholmen) ή ακόμη στον παλαιό λιμένα Gustavsberg (μουσείο πορσελάνης και σχετικά εργαστήρια), όπου εκθεσιακοί χώροι και cafés επιτρέπουν στην περιφερειακή μητρόπολη να απομακρύνει το ενδεχόμενο εγγραφής της στον κατάλογο των «αόρατων» πόλεων. Μοιάζει, με άλλα λόγια, ότι τα εν λόγω κενά αποτελούν προνομιακό τόπο για το city branding που δεν περιορίζεται εκεί, καθώς τροφοδοτεί μιαν αγορά «καυθεντικών» προϊόντων που διακένονται από τους ταξιδιώτες παντού. «Για να ζωντανέψουμε τα πράγματα, η μέθοδος είναι να τα αναπαριστούμε στο χώρο μας

(και όχι να αναπαριστούμε τον εαυτό μας στο δικό τους). (Αυτό κάνουν ο συλλέκτης και το ανέκδοτο). Το ίδιο συμβαίνει με την απόλαυση μεγάλων έργων του παρελθόντος: ...τα υποδεχόμαστε στο χώρο μας. Δεν πρόκειται για την είσοδό μας σε αυτά, πρόκειται για την είσοδό τους στη ζωή μας».⁵

Από τα πιο αξιόλογα ίσως θεάματα στο Moderna Museet του Rafael Moneo είναι η έκθεση *Αόρατες Πόλεις* των Jonas Dahlberg και Carl Fredrik Holtermann, η οποία εκπροσώπησε τη Σουηδία στη Biennale του Sao Paolo (2004). Υπάρχουν κατά τον Dahlberg, που αφίσταται από τον Ι. Calvino, πάνω από 14.000 αόρατες πόλεις στον κόσμο. Πρόκειται για πόλεις για τις οποίες δύσκολα κάποιοι έξω από τα όριά τους γνωρίζει κάτι. Σε «αόρατες» πόλεις κατοικεί το 10% του πληθυσμού της γης. Πρόκειται για πόλεις με αυτάρκεια ίσως, η οποία μπορεί να διατυπώνεται σε όρους απομόνωσης ή συνδετικότητας, όρους που αποτελούν επίσης μέτρο για το αν μια πόλη είναι ορατή, για το αν οι αόρατες ροές πληροφορίας τη διαπερνούν, ώστε να εμφανίζεται τελικά στον παγκόσμιο χάρτη, «ως εάν εκείνος είναι πιο πραγματικός από τα πράγματα». Σύμφωνα με ειδικές μελέτες, στον ευρωπαϊκό χώρο ειδικά η ενσωμάτωση δεν είναι εύθραυστη, καθώς, εκτός από τα μοντέλα «κέντρο-περιφέρεια» ή «δέντρο αστικών δικτύων», διαπιστώνονται τα 'εξειδικευμένα αστικά δίκτυα' ανταλλαγών που βασίζονται στη συμπληρωματικότητα και τη συνεργασία για την παραγωγή υλικών ή άυλων προϊόντων, καθώς και τα «δίκτυα Πρωτευουσών». Αδιάφορες για την απόσταση, τις αστικές ιεραρχίες και τα πολιτικά όρια, οι δύο τελευταίες μορφές ενσωμάτωσης ενισχύουν τη σύνδεση πόλεων και υποστηρίζουν μια δυναμική πολυκεντρική οργάνωση που ευρωπαϊκού χώρου.⁶

Ο Dahlberg δεν επικαίρησε μια χαρτογράφηση ως travel guide ούτε χρησιμοποίησε τα μέσα του μεταγεωγραφικού⁷ μοντέλου για μιαν animation των πόλεων που δεν αποτελούν προορισμό. Στο σχετικό video που προβάλλεται σε σκοτεινό, ειδικά σχεδιασμένο, γυάλινο θάλαμο, ο Dahlberg αποδίδει με ένα προσωπικό ιδίωμα μια μικρή ανώνυμη πόλη κάπου στον κόσμο, η οποία, καθώς δεν προσελκύει κεφάλαια, τουρισμό ή σκάνδαλα είναι «αόρατη». Το να είσαι παρατηρητής ή αντικείμενο παρατήρησης είναι θέμα κλειδί για το αρχείο του Dahlberg που ανικνεύει το «σκοτεινό» πλήθος των πόλεων (μυστικές, εξαφανισμένες, συνεσταλμένες, ερειπωμένες κλπ.), τις πόλεις-«οπτικά» κενά, για τα οποία «είναι δύσκολο να μιλήσεις». Στο ομώνυμο βιβλίο που αποτελεί παραγωγή της έκθεσης *Αόρατες*

πάνω: *Πόλεις με πληθυσμό από 10.000-20.000 κατοίκους μέχρι 100.000 κατοίκους. Διάγραμμα του Jonas Dahlberg*

δίπλα: *Helena Sandstrom, 1997 στην Έκθεση Design 19002000*

Πόλεις ο Dahlberg συζητά ειδικά τη λειτουργία του branding των πόλεων: «Το city branding έγινε μείζον θέμα της αρχιτεκτονικής. Μπορείς να στήσεις ένα μνημείο που να μοιάζει καλό ακόμη κι από απόσταση. Ένα πάρκο που είναι αναμφισβήτητα προκλητικό από κοντά. Υπηρεσίες στάθμευσης που κατά πρότίμηση σημαίνονται από απόσταση. Μπορείς να κτίσεις ένα αεροδρόμιο, μέθοδος που διαδόθηκε ώστε να συνδεθούν πόλεις. Μπορείς να ανακατασκευάσεις και να επισκευάσεις τους κεντρικούς πεζόδρομους της πόλης, αποκαθιστώντας μιαν ιστορική ατμόσφαιρα... Μπορείς να οργανώσεις μια biennale, καθώς ο πολιτισμός είναι επίσης ορατός, τουλάχιστον κατά την περίοδο της διοργάνωσης ή να ξεκινήσεις ένα festival το οποίο είναι η πιο πανηγυρική μορφή city branding. Σε κάθε περίπτωση δεν αρκεί να διακρίνεις το “πνεύμα του τόπου” ούτε, αφού το διακρίνεις, να το συντηρείς. Ούτε ακόμη να το διαμορφώσεις. Πρέπει να το εξευγενίσεις. Θα διερωτηθείτε, πώς ένα πνεύμα ή μια ατμόσφαιρα εξευγενίζεται: Εκείνο το δέντρο μπορεί να γίνει περισσότερο δέντρο, μια πόλη μπορεί πάντα να γίνει περισσότερο πόλη».⁸

Σε μιαν εποχή, κατά την οποία σημειώνεται έκρηξη των οριζόντων αναφοράς και προτάσεων, η οντολογία δεν μονοπωλεί τις τέχνες που διαμεσολαβούν στην πραγματικότητα της πόλης, καθώς ζητούμενη πλέον είναι μια ευαισθησία που επιτυγχάνει μιαν ετερογενή ανάμειξη προγραμμάτων και χώρων παρά η υπαγωγή ενός έργου σε μιαν επιλεγμένη λειτουργία ή ένα αυθαίρετο concept. Εξ άλλου, οι όροι που συναντάμε σήμερα στην αρχιτεκτονική (διαφάνεια, απουσία ορίων, χωρική συνδετικότητα, time based desing) τροφοδοτούν στάσεις που υποστηρίζουν την υποχώρηση της μορφής, ενώ κρατούν αποστάσεις από την άποψη ότι η πόλη έχει λόγους να συντηρεί την ανάμνηση της κατασκευής της. «Ο τόπος δεν είναι ένα έδαφος που μένει πιστό σε κάποιες εικόνες, ούτε πρόκειται για τη δύναμη της τοπογραφίας ή της αρχαιολογικής μνήμης. Ο τόπος είναι μάλλον μια περίπλοκη τελετουργία, μια καθιέρωση του χρόνου και στο χρόνο, ικανή να ορίσει ένα σημείο ιδιαίτερης έντασης στο παγκόσμιο χάος του μητροπολιτικού μας πολιτισμού».⁹ Ανάμεσα στη σιωπή των αόρατων πόλεων και την παγίδα του city branding, η τέχνη προσφέρει ενίοτε την ευκαιρία διαφυγής από κάθε οριστική καθήλωση διασκεδάζοντας την προσήλωσή μας σε καθιερωμένες επιλογές. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της διάθεσης είναι το απορροδκήτο κόμμημα της Helena Sandstrom, από χρυσό και εύθραυστο κέλυφος αυγών, στη μόνιμη έκθεση *Design 19002000* του Εθνικού Μουσείου που άνοιξε στα πλαίσια του Έτους

Design (2005). Η έκθεση «προσπαθεί να συνδυάσει τη συζήτηση για την ποιότητα με τις αισθητικές προτιμήσεις και μιαν ιστορική κατανόηση των μεταβολών στο γούστο»¹⁰. Το κόμμημα της Sandstrom (1997), για «ένα μόνο party», δεν συνδέεται με την έννοια της δέσμευσης. Αντίθετα, το έργο προσφέρει μιαν ευκαιρία ανυπακοής, καθώς αποτελεί «decoration» χωρίς κάποιο ιδιαίτερο περιεχόμενο, αντικείμενο ικανό να προκαλεί ένα παραγωγικό shock στο θεατή.

Σημειώσεις

1. G. Deuleuze, F. Guattari, *Milles Plateaux*, Minuit, Paris, 1980.
2. B. Secchi, “Inertias” στο www.planum.net/topics/secchi-diary
3. Βλ. Michel de Certeau, *L'invention du quotidien*, 10/18, Paris, 1980.
4. Βλέπε μεταξύ άλλων στο Cynthia Davidson (ed.) “Terrain Vague”, *Anyplace*2, 1995.
5. W. Benjamin, *Paris Capital du XIXe Siècle*, Les Editions du Cerf, Paris, 1989.
6. Βλέπε για το CNRS, N. Catan, Th. Saint-Julien, “Modèle de l'intégration spatial et réseau des villes en Europe occidentale”, *L'espace géographique*, no 1, 1998.
7. Βλέπε μεταξύ άλλων “Mapping”, *Archis*, 2004/2.
8. Jonas Dahlberg, *Invisibles Cities*, Κατάλογος (328), Moderna Museet, Σουηδία, 2004. Ο Dahlberg χρησιμοποιεί στατιστικά δεδομένα από τη διεύθυνση www.citypopulation.de και σφάλια που συγκεντρώνει με ηλεκτρονική επικοινωνία. www.modernamuseet.se
9. I.de Solà Morales, *Differences*, MIT Press, 1999.
10. Η συλλογή του Εθνικού Μουσείου περιλαμβάνει 30.000 αντικείμενα εφαρμοσμένων τεχνών και design από το 16ο αιώνα μέχρι σήμερα. Τα νέα εκθέματα επιλέγονται είτε επειδή ήταν καινοτομικά είτε τυπικά για την εποχή τους. Βλ. Cilla Robach, *Design 19002000* (κατάλογος), Nationalmuseum, 2005. www.nationalmuseum.se

Το μεταβολιζόμενο σώμα στο χρονικό κενό

του **Ζήση Κοτιώνη**, αρχιτέκτονα, αναπλ. καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Για περισσότερο από δεκαπέντε χρόνια τώρα μας απασχολεί η ιδέα του κενού χώρου έτσι όπως την συναντήσαμε στο εσωτερικό της μετασχηματιζόμενης πόλης αλλά και στις παρειές της, καθώς αυτή ξεκύνεται στην περιφέρεια και το απείρως εκτεινόμενο περιαστικό τοπίο. Με ένταση ο κενός χώρος εντοπίστηκε στις εγκαταλειπόμενες και τις εγκαταλελειμμένες περιοχές. Το ενδιαφέρον γι' αυτές τις περιοχές ενσάρκώθηκε από την νοσταλγία για τη βιομηχανική εποχή που αποσύρεται από τον αστικό τόπο και την ταυτόχρονη προσδοκία που δημιουργεί ο διαθέσιμος χώρος επάνω στα ίχνη αυτής της απόσυρσης. Αδιαφορώντας σχεδόν για τον τρόπο που επιτελείται η κυρίαρχη οικοδόμηση και παρακολουθώντας ή υπηρετώντας την, σαν να πρόκειται για ένα φυσικό φαινόμενο ή ένα δυσμενές πεπρωμένο, η υπόσχεση έμοιαζε να βρίσκεται σε αυτό που η λαίλαπα αφήνει πίσω ως ίχνος, ως υπόλειμμα, ως σκιά μιας λανθάνουσας αυθεντικότητας. Όμως τα αστικά κενά, οι εγκαταλελειμμένες περιοχές, τα εκκρεμή τοπία της πόλης δεν ήταν πρόσφορα μονακά για αρχιτεκτονικές εξιδανικεύσεις, οι οποίες άλλωστε μάλλον δεν κατάφεραν να γίνουν αξιομνημόνευτες αρχιτεκτονικές προτάσεις. Το δίκτυο των αστικών κενών μέσα στη βουβά μετασχηματιζόμενη πόλη, πέρα από ασθενές ιδεολογικό επιχείρημα του εναλλακτικού αρχιτεκτονικού λόγου, έγινε πρόσφορο για την ανάπτυξη επιχειρημάτων από τη μεριά της οικονομικής επιχειρηματικότητας. Η νέα αστική κουλτούρα των υπηρεσιών κατανάλωσης, εστίασης, αναψυχής εισχώρησε στις εν αποσύρει περιοχές και με σημειακές, μικρές ή μεγάλες εγκαταστάσεις κεφαλαιοποίησε τη φθιγγή γη και την προσδοκία ελευθεριότητας που δημιουργεί ο διαθέσιμος χώρος οικοδομώντας εγκαταστάσεις μαζικής κατανάλωσης.

Ναι, η άλλη όψη κάθε μικρής καλής ιδέας είναι μια υπερμεγέθης banalité. Η νέα καταναλωτική πόλη του 21ου αιώνα οικοδομείται στα ερείπια του φανταστικού που δημιούργησε ο ελεύθερα διατιθέμενος χώρος, δηλαδή τα ερείπια της παλαιάς βιομηχανικής πόλης. Και ο λόγος περί αστικών κενών είναι ήδη από καιρό απαρχαιωμένος λόγος. Τίποτα απαρχαιωμένο δεν παύει να είναι υπαρκτό. Η ιδέα του αστικού κενού με τρόπο καθόλου παράδοξο, σαν ένα πλήρες που διαρκώς καταλαμβάνει ό,τι νέο οικοδομείται για να περιέχει, μετακομίζει και εγκαθίσταται εντός των μικρών και των γιγάντιων containers του καταναλωτικού αστικού μεταβολισμού. Μέσα στους χώρους της νέας ευρηματικής nouvelle cousine, αλλά και μέσα στα υπερμεγέθη containers, τα «Μall» και «Αλλού», εγκαθίσταται απογυμνωμένη και κυνική η ιδέα της κενότητας, χωρίς την επίφαση και τη δυνατότητα επίκλησης οποιασδήποτε νοσταλγίας, οποιασδήποτε προσδοκίας, οποιασδήποτε ολοκληρωμένης, νοσταλγικής προσδοκίας. Και αναφέρεται ίσως, σχεδόν παρηγορητικά, αυτό που έλειπε, χρόνια τώρα από

την εξιδανικευτική προσήλωση, την πλατωνική επίκληση στον αστικό κενό χώρο: Αναφαίνεται το αγνωίωδες υπαρκτό ερώτημα του κενού χρόνου. Ο πάλαι ποτέ ελεύθερος χρόνος, ως μετωνυμία του «ελεύθερου ανθρώπου», αυτός ο χρόνος που κάθε εργάτης της ζωής ήθελε να γίνει περισσότερος για τον εαυτό του και για τους άλλους, και τον καταλάβαινε ως δικαίωμα προς κατάκτηση, μέσα στα οργανωμένα αστικά κενά του αστικού μεταβολισμού, γίνεται κενός χρόνος, χρόνος περιφοράς και περιπλάνησης χωρίς σκοπό, που μπορεί απλώς να τον παρατείνει η αντοχή της τσέπης των περιφερομένων. Μπορεί να παραμείνει κανείς εκεί τόσο, όσο περισσότερο μπορεί να εξαγοράζει την παραμονή του ξοδεύοντας. Αυτή την αίσθηση παραμονής στα οργανωμένα αστικά κενά, έχοντας κανείς να σπαταλήσει κενό - χρόνο - μέχρι - να, μας δίνει emphaticά η εμπειρία παραμονής στα duty free shops, στα αεροδρόμια, εν αναμονή του αεροπορικού ταξιδιού. Απλώς μέσα στην πόλη, η περιφορά στα οργανωμένα αστικά κενά, η διαχείριση του κενού χρόνου εμπεριέχει την αόριστη αναμονή ενός ταξιδιού, όταν όμως κανένα αεροπλάνο δεν σε περιμένει πέρα από την πύλη εξόδου για να πετάξεις.

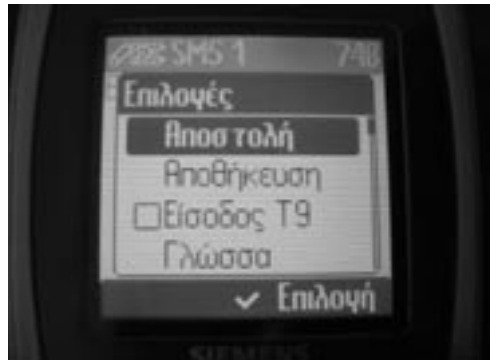
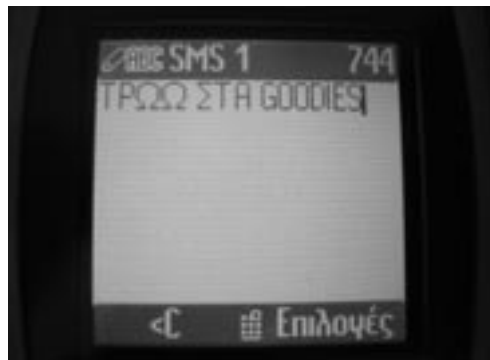
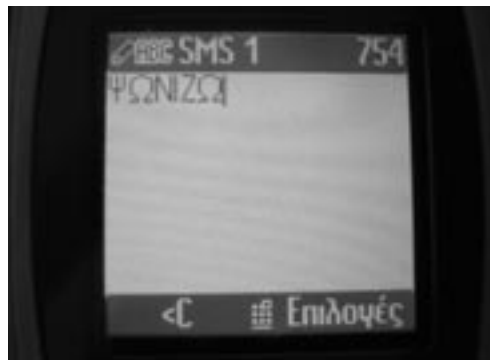
Μήπως κάποιοι τώρα δραματοποιεί; Μήπως καταγγέλλει; Μήπως, ακόμα περισσότερο, εξανίσταται; Κάθε άλλο. Ο κενός χρόνος δεν μπορεί καθόλου εύκολα να μετατραπεί σε πραγματική εμπειρία, πλανάται ανάμεσα στην ενόηση και την αισθητοποίησή του. Ο κενός χρόνος είναι λανθάνων, δεν συλλαμβάνεται, γιατί το εν ενεργεία ανθρώπινο σώμα διαρκώς δημιουργεί νέες απαιτήσεις. Ας σκεφτούμε το χρονικό κενό με τους όρους των σωματικών ενεργημάτων και του διαρκούντος σωματικού μεταβολισμού. Στο βαθμό που η στοιχειώδης απαίτηση για να αναπνεύσεις ή για να διατηρηθείς εντελεχής εν ζωή, είναι εύκολη και παρατεταμένα αυτονόητη, προκύπτουν συνεχώς άλλες μικρές σωματικές απαιτήσεις που γεμίζουν με νόημα την παρουσία στα οργανωμένα αστικά κενά. Μπορεί να διψάσεις, ή να πεινάσεις, ή μπορεί να θελήσεις να απασχολήσεις το βλέμμα σου σε μια συντεταγμένη οπτική ιστορία, αυτή είναι η εμπειρία του σύγχρονου πρωτογονισμού. Ή μπορεί ακόμα να θέλεις να συνομιλήσεις. Το ομιλούν σώμα δεν είναι ποτέ πια μόνο του. Ο άλλος είναι το κινητό τηλέφωνο στο χέρι ή στην τσέπη. Είναι ένας ενσάρκωμένος βηματοδότης του φωνητικού μας μεταβολισμού.

Την πρώτη φορά που είδα στο δρόμο πριν χρόνια ένα περιπατητή να μιλάει σε hands free κινητό, νόμιζα ότι ήταν, τι άλλο, τρελός. Ο τρελός είναι αυτός που μιλάει μόνος του, καθώς περπατά, επειδή συνδιαλέγεται με εσωτερικές φωνές. Ο χρήστης του hands free δεν είναι τρελός. Μιλάει με φωνές που προσέρχονται από τον έξω κόσμο, αδιάφορο μάλιστα πόσο κοντινές ή μακρινές φωνές είναι, αφού ακούγονται σε κάθε περίπτωση εξίσου κοντά. Επα-

νερχόμαστε ριζικά με την εικόνα αυτή, στην εικόνα του δημόσιου ανθρώπου, ή καλύτερα ακόμα στην εικόνα του δημόσιου σώματος, που δεν είναι άλλη από την εικόνα του ομιλούντος σώματος στο δημόσιο χώρο. Η απεύθυνσή του βεβαίως, δεν είναι προκείμενη αλλά παρακείμενη. Επομένως ο ελεύθερα διατιθέμενος κενός χώρος με τον αέρα του δεν είναι ο αναγκαίος για την μηχανική μετάδοση του ήχου της φωνής αλλά ο υπολειμματικός χώρος, το αόριστο φόντο της συνομιλίας.

Το πρόβλημα της αρχιτεκτονικής, αν η αρχιτεκτονική επιμένει και άρα θέτει πρόβλημα στον εαυτό της, μετακυλιέται από την οργάνωση του κενού χώρου, που είναι μία αντικειμενικότητα, στην οργάνωση του κενού χρόνου, δηλαδή στην οργάνωση της σωματικής εμπειρίας. Όσο κι αν μεταφορικά ο ανθρωπογενής χώρος και χρόνος είναι το ένα ανάφανση του άλλου, είναι αναγκαίος εδώ επιχειρησιακά ο διαχωρισμός τους. Το ερώτημα για τον τόπο του σωματικού ενεργήματος μετακυλιέται στο ερώτημα για το ενέργημα καθεαυτό. Το δημόσιο σώμα μετακυλιέται στην ελάχιστη συνθήκη της φυσικής παρουσίας του μεταβολιζόμενου όντος. Είναι ταυτόχρονα πρωτόγονο και διακοσμητικό. Όλες οι προϋποθέσεις του φυσικού και διανοητικού του μεταβολισμού είναι υπεσχημένες μέσα σε μηχανισμούς και αντικείμενα έξωθεν προερχόμενα. Ταυτόχρονα

διανοίγεται το επίμονο ερώτημα του κενού χρόνου ο οποίος είναι απόλυτα πληρωμένος από τις διαρκώς ανανεούμενες απαιτήσεις του ψυχοσωματικού μεταβολισμού. Οι απαιτήσεις αυτές εκπληρώνονται μέσα από την δικτύωση του σώματος στις οργανωμένες υπηρεσίες του πολιτισμού. Οι συνθήκες για το σώμα μέσα στο αστικό χωροχρονικό κενό είναι απόλυτα ασφαλείς ώστε ό,τι συμβαίνει εκεί να είναι εξίσου αναγκαίο και εξίσου περιττό. Η μόνη πραγματική δοκιμασία για το ενεργό ανθρώπινο σώμα είναι τόσο μακριά που είναι σαν να μην υπάρχει.

Αστικά κενά:

παραδείγματα και εμπειρίες από τις αμερικάνικες πόλεις

της **Γεωργίας Ποζουκίδου**, πολεοδόμου-χωροτάκτη
Εύας Σοπέογλου, αρχιτέκτονας και **Βασιλικής Τσιούμα**, αρχιτέκτονας

Οι μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και Θεσσαλονίκης βρίσκονται μπροστά σε θεμελιώδεις και βαθύς μετασχηματισμούς σε ότι αφορά τη μορφολογική και λειτουργική τους οργάνωση. Με χρονική υστέρηση περίπου μίας τεσσαρακονταετίας οι ελληνικές πόλεις έχουν αρχίσει να υφίστανται το φαινόμενο των «edge cities» ή «center-less cities» έτσι όπως έχει βιωθεί στις περισσότερες πόλεις των Η.Π.Α.

Βασικό χαρακτηριστικό των «edge cities» αποτελεί η συνεχής ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης «εξωτερικής» πόλης που στερείται καθορισμένων ορίων και ενός κυρίαρχου κέντρου. Αυτοκινητόδρομοι υπερταχείας κυκλοφορίας απομυζούν την ανάπτυξη των πόλεων και την «κατευθύνουν» στην άμεσα προσβάσιμη, άπλετη σε πάρκινγκ και χαμηλή σε κόστος γη. Εμπορικά κέντρα, ερευνητικές και

παραγωγικές μονάδες και κεντρικά γραφεία επιχειρήσεων φαίνονται να είναι διασκορπισμένα στον περί-αστικό χώρο χωρίς καμία οργάνωση και προγραμματισμό. Προαστιακές κατοικίες παύουν να συνιστούν προτέρημα των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων και αποτελούν πλέον την κύρια μορφή οικιστικής ανάπτυξης.

Όλα αυτά οδηγούν στη αλλαγή της σχέσης μεταξύ πόλης και περιφέρειας, που από εξαρτώμενη (η περιφέρεια) από ένα υγιές κέντρο μετατρέπεται σε ανταγωνιστή ενός παθολογικού κέντρου.¹ Η αλλαγή της παραδοσιακής σχέσης κέντρου-περιφέρειας σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση των πόλεων, λόγω των μη ευέλικτων και μονοδιάστατων οικονομιών τους, συνετέλεσε στη δημιουργία κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικά αποκομμένων, από την «ευημερία» της περιφέρειας, κέντρων. Το γεγονός οδηγεί

δίπλα: Τυπική αμερικάνικη πόλη με πυκνοδομημένο επιχειρηματικό κέντρο και οικιστικές περιοχές χαμηλής δόμησης

κάτω: Αλλοίωση του αστικού ιστού-νέα ανοικοδόμηση δίπλα σε υφιστάμενες κατοικίες εν σειρά (rowhouses) και κενά οικόπεδα

στην απαξίωση του βιομηχανικού και οικιστικού αποθέματος ενώ οι πόλεις χαρακτηρίζονται από συρρικνωμένη οικονομική βάση, φυλετική και ταξικά γκέτο, φτώχεια και εγκληματικότητα. Η απαξίωση οδηγεί με τη σειρά της σε εγκατάλειψη κτιριακών αλλά και συγκοινωνιακών υποδομών ενώ «αστικά κενά» εμφανίζονται στον δομημένο χώρο.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αμερικάνικων πόλεων που υπέστησαν αποβιομηχάνιση και αποκέντρωση είναι το Ντιτρόιτ και η Φιλαδέλφεια ενώ η Βηθλεέμ (πολιτεία Πεν-νσυλβάνια) και το Νιούαρκ (πολιτεία Ν. Τζέρσεϊ) βιώνουν τα ίδια φαινόμενα σε μικρότερη κλίμακα. Οι εγκαταλειμμένες παραγωγικές μονάδες, κατοικίες, και εμπορικά καταστήματα καλύπτουν, αν όχι όλη την επικράτεια, το μεγαλύτερο μέρος γειτονιών όπου τα «κενά» είναι περισσότερα από τα «πλήρη».

Η πραγματικότητα των λειτουργικών και χωρικών κενών οδηγεί στην αναζήτηση εθνικών πολιτικών αντιμετώπισης. Απόρροια έντονων πολιτικών αντιπαραθέσεων για τον τρόπο αποκατάστασης των αστικών κενών αποτελούν διάφορα προγράμματα ανάπτυξης (όπως τα Renewal και Rehabilitation Projects, Downtown Redevelopment² και Neighborhood Transformation Initiatives) που ξεκινούν από τις αρχές της δεκαετίας του '50 και εξακολουθούν να εφαρμόζονται έως και σήμερα. Κοινή φιλοσοφία τους αποτελεί «η απομάκρυνση των ελαττωμάτων των περιοχών» με μαζικές κατεδαφίσεις και εξυγιάνσεις ολόκληρων

γειτονιών, χωρίς τις περισσότερες φορές να συνυπολογίζεται το κοινωνικό κόστος. Το ιδιωτικό κεφαλαίο έρχεται να συμβάλλει στην ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών με κύριο γνώμονα το κέρδος, πράγμα που οδηγεί σε μια αποκομμένη προαστιακού τύπου οικιστική ανάπτυξη.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Dan Hoffman:³ «Το προάστιο έχει αναδειχθεί ως το προτιμώμενο μοντέλο ανάπτυξης για την πόλη. Σειρές από μονοκατοικίες με γρασιδί και γκαράζ ... γεμίζουν τα άδεια οικόπεδα. Η απόκτηση κατοικίας προσφέρεται σαν απάντηση της αστικής φτώχειας. Υποστηρίζονται από στεγαστικά δάνεια που εγγυάται η κυβέρνηση και το χαμηλό κόστος της γης, οι εργολάβοι επιτέλους έχουν και πάλι κέρδος...»

Παράλληλα από τα τέλη της δεκαετίας του '90 και κυρίως σε θεωρητικό επίπεδο παρατηρείται μια αλλαγή στον τρόπο σκέψης όσον αφορά τη σχέση πόλης-τοπίου.⁴ Μέσα από αυτή την αλλαγή αναδύονται διεπιστημονικές πλέον προσεγγίσεις όπως αυτής του «Landscape Urbanism».⁵ Ξεφεύγοντας από την «παραδοσιακή» αντιμετώπιση του τοπίου ως κάτι ξένου και απομακρυσμένου από τους μηχανισμούς και τις λειτουργίες της πόλης,⁶ το τοπίο μπορεί να αποτελέσει τον τρόπο, το μέσο και το πρίσμα μέσα από το οποίο εκλαμβάνεται το σύγχρονο αστικό περιβάλλον. Δεδομένου των συνεχών και αυξανόμενων τάσεων προαστιοποίησης, η αντίστιξη του αστικού και μη-αστικού τοπίου προβάλλει αφελής και ξεπερασμένη. Στη νέα αυτή θεώρηση η οργάνωση του χώρου ξεκινά

πάνω: Σε πολλές περιοχές το ποσοστό των κενών οικοπέδων που προκύπτουν από καταστάσεις είναι μεγαλύτερο από τα πλήρη

δίπλα πάνω: Το δυναμικό υποδομής της πόλης που απαξιώνεται, αφήνεται στη φύση για να το καταλάβει. Ίχνη μιας παλιάς υπερυψωμένης σιδηροδρομικής γραμμής στο κέντρο της Φιλαδέλφειας, μήκους περίπου 1 χιλιόμετρου δίπλα αριστερά: Νέες περιφραγμένες περιοχές με προστατικού τύπου κατοικίες (gated communities) δίπλα σε φτωχογειτονίες στο Ντιτρόιτ δίπλα δεξιά πάνω: Η εγκαταλειμμένη υπερυψωμένη γραμμή τρένων Highline στην Νέα Υόρκη δίπλα δεξιά κάτω: Η νικήτρια πρόταση του σχετικού διαγωνισμού διαπραγματεύεται τη σχέση φύσης-πόλης ("what will grow here.")

πρώτα από το άκτιστο περιβάλλον και κυρίως από τις πολυάπλες δραστηριότητες που αυτό (μπορεί να) εμπεριέχει.⁷ Το ζητούμενο δεν είναι ένα αποκρυσταλλωμένο σχέδιο εφαρμογής, αλλά ένα σύστημα δράσεων και προγραμμάτων που εφαρμόζεται σε φάσεις (phasing) και είναι ανοιχτό σε συνεχή επαναπροσδιορισμούς. Ο σχεδιασμός αποτελεί πλέον μια δυναμική, συμμετοχική και ανοικτή διαδικασία διεπιστημονικής επικοινωνίας. Η ιδέα του «landscape as urbanism» εμφανίζεται σε κείμενα και διεθνείς διαγωνισμούς αστικών αναπλάσεων που πραγματοποιούνται κυρίως στην Β. Αμερική, τα οποία διαπραγματεύονται τη σχέση φυσικών συστημάτων και διαδικασιών αστικοποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αντιμετώπισης του τοπίου ως διαδικασία (landscape as process) αποτελεί ο διαγωνισμός για το Downsvlew Park,⁸ μια εγκαταλειμμένη αεροπορική βάση στο Τορόντο. Οι τελικές προτάσεις αν και παρουσιάζουν αρκετές διαφοροποιήσεις, στο σύνολό τους αποτελούν στρατηγικές οργάνωσης πολύπλοκων διαδικασιών ανοικτών στο χρόνο που σχετίζονται με έννοιες όπως «ανάδυση, ροή, ποικιλότητα, μετάλλαξη, προσαρμογή, ανάπτυξη και διαντίδραση». Παρόμοιος τρόπος σκέψης διακρίνεται και στο διαγωνισμό για το Highline της Νέας Υόρκης, μιας εγκαταλειμμένης υπερυψωμένης σιδηροδρομικής γραμμής. Η πρόταση «agri-tecture» (των Field Operations – Diller, Scofidio and Renfro) που απέσπασε το πρώτο βραβείο διαπραγματεύεται τη σχέση πεζών–φύσης μέσα από ένα δυναμικό προγραμματικό πλέγμα μεταβλητής πυκνότητας φυσικού και κτισμένου χώρου. Αντίστοιχα, η συμμετοχική των Iterae – OLM (1ο βραβείο) στον διεθνή διαγωνισμό ιδεών για το μητροπολιτικό πάρκο και την πολεοδομική ανάπτυξη του αεροδρομίου του Ελληνικού, στοχεύει στη δημιουργία ενός αυτόνομου (self sustained) συστήματος μέσω της συλλογής όμβριων υδάτων και τροποποιήσεων από το οποίο θα αναδυθούν συνθέσεις βλάστησης, κυκλοφορίας και προγράμματος. Ωστόσο ο πρόσφατος διεθνής διαγωνισμός ιδεών «Urban Voids» του Ινστιτούτου Van Alen για τα αστικά κενά στην πόλη της Φιλαδέλφειας, αποτελεί ίσως την

πρώτη προσπάθεια εφαρμογής της φιλοσοφίας του «landscape urbanism» σε κλίμακα μιας ολόκληρης πόλης. Τα κενά οικοπέδα που απαριθμούνται γύρω στις 40.000, καταλαμβάνουν έκταση 400 εκταρίων και καλύπτουν το 2.5% της μητροπολιτικής περιοχής της Φιλαδέλφειας. Στις ιδιαίτερα προβληματικές περιοχές το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 10% έως και 30% της συνολικής επιφάνειάς των γειτονιών. Η διεπιστημονική ομάδα που ανέλαβε την οργάνωση και διεξαγωγή του διαγωνισμού περιλαμβάνει αντιπροσώπους οικολογικών οργάνωσεων, οργανισμών κοινωνικής πρόνοιας και κατοικίας καθώς και υπηρεσιών πάρκου του δήμου. Αξίζει να αναφερθεί πως ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση κατευθύνσεων σχεδιασμού καλούνται να παίξουν οι πολίτες μέσα από πολλαπλές συνεδριάσεις και διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού, που αποτέλεσαν και την πρώτη φάση του διαγωνισμού.⁹ Ζητούμενο του διαγωνισμού είναι «ο οραματισμός νέων δυνατοτήτων σχεδιασμού μιας ολοκληρωμένης αντίληψης για τον αστικό ιστό, που δημιουργεί νέες σχέσεις μεταξύ οικολογίας και δομημένου χώρου...ιδέες που επανασυνδέουν τα αστικά κενά με το υπάρχον σύστημα υποδομής πρασίνου της πόλης».¹⁰ Δεδομένου της διαφορετικής κλίμακας κοινό και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω προτάσεων αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο επαναπροσδιορίζεται η σχέση του αστικού και του φυσικού τοπίου. Κενά οικοπέδα, εγκαταλειμμένα κτίρια και απαξιωμένες υποδομές δεν αντιμετωπίζονται πλέον μεμονωμένα και αποσπασματικά με επεμβάσεις μικρής κλίμακας. Αντίθετα, εντάσσονται σ' ένα ενοποιημένο, συνεχώς μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο αστικό οικοσύστημα. Τα αστικά κενά εμφανίζονται λοιπόν ως μοναδική ευκαιρία για την αναζήτηση τρόπων έκφρασης της σχέσης αστικού και φυσικού τοπίου όπου πολύπλοκα ανοικτά οικολογικά συστήματα αλληλεπιδρούν και συσχετίζονται με τα κοινωνικά, πολιτισμικά, οικονομικά και συστήματα υποδομής της σύγχρονης πόλης.

Σημειώσεις

- Sies Mary, Silver Christopher, *Planning the Twentieth-Century American City*, Johns Hopkins University Press, Maryland, 1996.
- Για λεπτομέρειες σχετικά με τα επιμέρους προγράμματα βλ. Garvin Alexander, *The American City: what works, what doesn't*, Quebecor/Kingsport Press, 1996.
- Hoffman Dan, "Detroit, Capital of the 20th Century", περιοδικό *Praxis 5: Architecture after Capitalism*, Cambridge 2003, 118.
- Στο παρόν κείμενο ο όρος «τοπίο» χρησιμοποιείται ως μετάφραση του όρου "Landscape" όπως προσδιορίζεται από τον James Corner στο εισαγωγικό σημείωμα του *Recovering Landscape*, Princeton Architectural Press, New York, 1999: «Σπάνια ο όρος τοπίο χρησιμοποιείται αποκλειστικά για να χαρακτηρίσει ειδικά σκη-

- νικά ή φυτεύσεις κήπων, εικόνες με τις οποίες συμβατικά συνδέεται. Αντί αυτού, η χρήση του όρου είναι πολυποικίλη και εμπλουτισμένη με έννοιες όπως αστικοποίηση, υποδομές, στρατηγικό σχεδιασμό και υποθετικά σενάρια σε συνδυασμό με τα γνωστά θεματικά αντικείμενα της φύσης και του περιβάλλοντος».
- Για τον όρο βλ. Waldheim Charles, "Landscape Urbanism: a genealogy", περιοδικό *Praxis 4: Landscape*, Cambridge 2003, 10.
 - Η παραδοσιακή θεώρηση εκφράζει την αντίθεση φύσης–πόλης όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο του Ian McHarg, *Design with Nature*, Natural History Press, Garden City, New York 1969.
 - Ο Rem Koolhaas σημειώνει: «Η Αρχιτεκτονική δεν είναι πλέον το πρωταρχικό στοιχείο οργάνωσης του αστικού χώρου... όλο και περισσότερο το τοπίο (landscape) είναι το πρωταρχικό στοιχείο οργάνωσης του αστικού χώρου», απόσπασμα από την ομιλία αποδοχής του Ιου

- βραβείου στον διαγωνισμό για το IIT Student Center, Σικάγο, 5 Μαΐου 1998.
- 1ο Βραβείο *Tree City* Koolhaas/OMA-Bruce Mau, υπόλοιπα βραβεία *Emergent Ecologies* Comer-Allen/Field Operations, *The Digital and the Coyote* Tschumi, A New Synthetic Landscape Foreign Office Architects, *Emergent Landscapes* Brown-Storey Architects στο *Case: Downsvlew Park Toronto*, ed. Julia Czerniak (Cambridge/New York: Harvard/Prestel, 2001).
 - Philadelphia LANDvisions, *Phase I: Our Voices, Our Future: Community Envisioning Process*, Μάιος 2005, www.landvisions.org
 - Απόσπασμα από την προκήρυξη του διαγωνισμού *Urban Voids: Grounds for change*.

Σημειώσεις για το αστικό κενό: Προτάσεις για επεμβάσεις μικρο-τοπίων

του **Κώστα Μωραϊτή**, αρχιτέκτονα, επίκ. καθηγητή ΕΜΠ

Το πλήρες των φυσικών διεργασιών και το κενό του πολιτιστικού έλεγχου

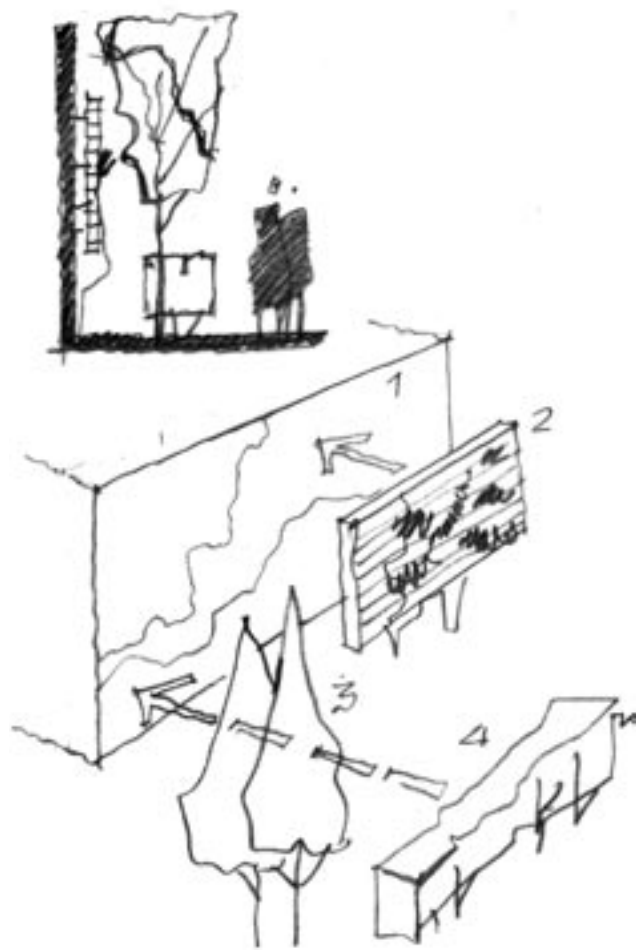
Η «φύση» δεν αφήνει κενά... Αποτελεί ολική συνθήκη, η οποία αναπτύσσεται τόσο στις περιοχές πολιτιστικού έλεγχου, όσο και στις εκτός του ελέγχου αυτού περιοχές. Καταλαμβάνει το σύνολο του διαθέσιμου περιβάλλοντος – είτε το εύρος του περιβάλλοντος αυτού χώρου είναι παρατηρήσιμο και μετρήσιμο, είτε όχι, είτε η υλική παρουσία των φυσικών διεργασιών μας είναι σαφής, είτε όχι. Η περιγραφή επομένως του κενού χώρου, αντιστοιχεί μάλλον σε μια πολιτιστική συνθήκη αναγνώρισης. Το «κενό» υποδηλώνει την πολιτιστική απουσία, την έλλειψη πολιτιστικής συμμετοχής και το κυριότερο, υποδηλώνει την απορία,² απέναντι στην έλλειψη ή την περιστολή του ελέγχου. Η οργανωτική μας συνήθεια, επιμένει να ονομάζει και αυτό ακόμη το μη πολιτιστικά χαρακτηρισμένο, περιγράφοντας όχι βέβαια τη συγκεκριμένη φυσιογνωμία του, αλλά την έλλειψη εσωτερικής δομής. Η προηγούμενη συνθήκη έλλειψης και απορίας, καθίσταται ακόμη περισσότερο έντονη και άρα ακόμη περισσότερο εμφανής, στην περίπτωση του αστικού χώρου, εκεί όπου οι συνθήκες ελέγχου πρέπει υποθετικά να εμφανίζονται ως εκτενέστερες και αποτελεσματικότερες.

Με αφορμή επομένως το αστικό κενό, μπορούμε να περιγράψουμε δυο διαφορετικές ομάδες σχέσεων. Ας ονομάσουμε την πρώτη από αυτές τις ομάδες σχέσεων, με τον όρο «φύση». Αυτές οι σχέσεις, αυτό το σύστημα συσχετισμών, εμφανίζει χαρακτηριστικά συνέχειας, πολύ ευρύτερα από τις συνθήκες ύπαρξης, οι οποίες αντιστοιχούν σε κάθε ιστορικά περιορισμένη κοινωνία χωριστά.

Αυτό το σύστημα συσχετισμών, δεν ενδιαφέρεται για συγκεκριμένες κατευθύνσεις πλεύσης, δεν είναι εμπρόθετο. Υποδέχεται τις εσωτερικές του μεταβολές, οσοδήποτε ισχυρές και αν είναι, ως ωθήσεις, προκειμένου να μεταπέσει σε νέες εσωτερικές σχέσεις. Χαρακτηρίζεται πλήρως από όρους αυτορρύθμισης, επειδή ακριβώς δεν απαιτεί συγκεκριμένη σκοπιμότητα ρύθμισης. Χαρακτηρίζεται πλήρως από όρους αυτορρύθμισης, επειδή ακριβώς δε διαθέτει συγκεκριμένο πολιτιστικό σκοπό. Στον αντίποδα αυτής της αδιάφορης ισορροπίας, οι πολιτιστικές ομάδες εγκαθιδρύουν συστήματα σκέψης και οργάνωσης, με συγκεκριμένες δομικές προθέσεις. Αναπτύσσουν μέριμνα ελέγχου, δομική «αρχιτεκτονική», αλλά ταυτόχρονα εκτίθενται στην πιθανότητα ανατροπής της ισορροπίας τους. Η ευφυία αυτών των συστημάτων σκέψης και οργάνωσης αποβαίνει τόσο υψηλότερη, όσο καλύτερα μπορεί να παρακολουθήσει τους όρους μεταβολής που την περιβάλλουν. Ας εγκαταλείψουμε το γενικόλογο θεωρητικό σχολιασμό, τονίζοντας απλά, πώς ένα αρχιτεκτονικό αφιέρωμα «στο αστικό κενό», αφιέρωμα περιοδικού αρχιτεκτόνων, στρέφει αυτήν ακριβώς την απαίτηση ευφυίας, προς τις αδιευκρίνιστες συνθήκες κατοίκησης. Προς τις ασαφείς ασχεδίαστες περιοχές της πόλης, οι οποίες δεν απόκτησαν ποτέ σχήμα ή προς αυτές οι οποίες απώλεσαν τον παλιότερο σχηματισμό τους. Ακόμη ειδικότερα αξίζει να υποδείξει ως αντικείμενο διαλόγου, όχι το επενδυτικό δέλεαρ των μεγάλων κενών εκτάσεων, οι οποίες αργά ή γρήγορα προσελκύουν το κρατικό ή ιδιωτικό ενδιαφέρον, αλλά τη σημασία του απαξιωμένου «αστερισμού»,³ από διάσπαρτα μικρά υπολείμματα αστικού τοπού επιχειρησιακά και πολιτιστικά απαξιωμένα, τα οποία μπορούν εντούτοις να συγκροτήσουν ένα περιβαλλοντικά σημαντικό δίκτυο.

Η προϊστορία του ενδιαφέροντος στην Ελλάδα

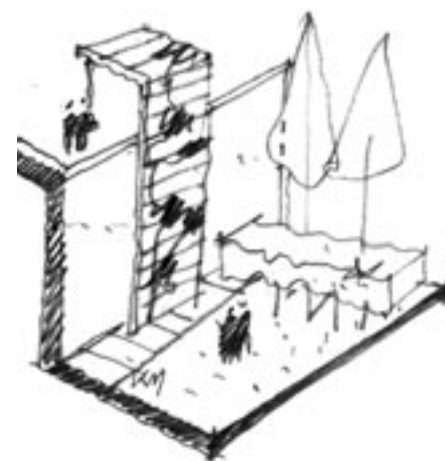
Η σημασία των απαξιωμένων αυτών αστικών υπολειμμάτων έχει υποδειχθεί από την αρχιτεκτονική κοινότητα στην Ελλάδα, ιδιαίτερα από τους σπουδαστές αρχιτεκτονικής ήδη από τη δεκαετία του '70. Το Σεπτέμβριο του 1977, ο Πάνος Κόκκορης είχε παρουσιάσει τη διπλωματική του εργασία με αντικείμενο τη διαμόρφωση των αστικών κενών της Αθήνας,⁴ ενώ το Μάρτη του 1979, η σπουδαστική ομάδα Μελαμπιανάκη, Οικονόμου, Παπαδάκη, Πιργάκης, Τεκτονίδης, παρουσιάζει τη δική της διπλωματική εργασία, σε σχέση με τη δυνατότητα αναβάθμισης των υποβαθμι-

σμένων ακαλύπτων των αστικών πολυκατοικιών.⁵ Λίγα χρόνια αργότερα, το 1985, οι σπουδαστές του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, προτείνουν ως επιμέρους δράση της ευρωπαϊκής σπουδαστικής συνάντησης EASA στην Αθήνα, την παρέμβαση σε μικρούς, υποβαθμισμένους, κενούς τόπους της πρωτεύουσας.⁶ Σε σχέση με το παρελθόν αυτό του αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, η εμπειρία της εικοσαετίας που μεσολάβησε, αξίζει να παρουσιάσει τις απόψεις της με ακόμη εντονότερο τρόπο, τονίζοντας ξανά πως οι τόποι αυτοί δεν αποτελούν αντικείμενο περιθωριακής ενασχόλησης, αλλά μπορούν να απασχολήσουν κεντρικά τον προβληματισμό μας για το αστικό περιβάλλον και το αστικό τοπίο.

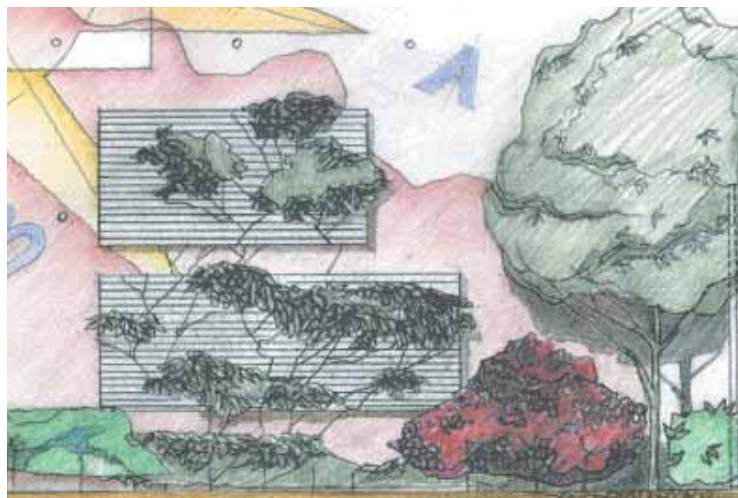
Η διαμόρφωση των μικροτοπίων:
Περιβαλλοντική ανάπλαση και προοπτική αειφορίας

Η στάση των σύγχρονων αστικών κοινωνιών, ως προς τους υποβαθμισμένους μικρούς, «κενούς» τόπους της πόλης, μπορεί να είναι επομένως, ως προς τα βασικά της χαρακτηριστικά, αντίστοιχη με τη στάση απέναντι στο τοπίο γενικά. Με άλλα λόγια, αυτά τα ασχεδίαστα μικρά αστικά κομμάτια, εμφανίζονται ως τόποι πρόσφοροι για τοπιακή διαμόρφωση, ως πιθανά «μικροτοπία», άξια να απασχολήσουν την αυξανόμενη περιβαλλοντική και τοπιακή μας ευαισθησία. Ξεκινώντας από αυτήν τη σχεδιαστική εντέλει βεβαιότητα, μπορούμε να επιμελούμε σε τρεις βασικές παραδοχές.

κάτω: Πρόταση για την ενιαία διαμόρφωση των υπαίθριων δημόσιων χώρων της πόλης και κενών χώρων μεταξύ των κτιρίων

δίπλα μέση αριστερά: Η διαστολή του διαθέσιμου χώρου και η επεξεργασία του διαθέσιμου βόθους: Παρέμβαση φύτευσης στους ακαλύπτους
δίπλα μέση δεξιά: Η διαστολή του διαθέσιμου χώρου: Παρέμβαση φύτευσης στους ακαλύπτους και «αναρρίκηση» στα δώματα των κτιρίων
δίπλα κάτω: Παρέμβαση φύτευσης σε Αθηναϊκή μεσοτοιμία

Σύμφωνα με την Πρώτη Παραδοχή, η μεγάλη πρόκληση συνδέεται εν προκειμένω, με την ανασύσταση συνθηκών αστικού περιβάλλοντος και αστικού τοπίου, θετικότερων για την αστική διαβίωση. Όχι των οποιονδήποτε «φυσικών» συνθηκών, αλλά επιλεγμένων προτάσεων περιβαλλοντικής ανάπλασης – απαίτησης η οποία υπονοεί όρους σχεδιασμού. Είναι φανερό, πως οι όροι αυτοί περιλαμβάνουν τόσο τον προγραμματισμό της επιλογής, όσο και τον υλικό σχεδιασμό διατάξεων και κατασκευών. Αναφέρονται δηλαδή στην ολοκληρωμένη συνθήκη, την οποία τόσο η αρχιτεκτονική τοπίου όσο και η αρχιτεκτονική, ως μια από τις παλιότερες διεργασίες περιβαλλοντικού έλεγχου, οφείλουν να περιλαμβάνουν. Σύμφωνα με τη Δεύτερη Παραδοχή, η ακόμη μεγαλύτερη πρόκληση, αφορά στην προώθηση διεργασιών, οι οποίες μπορούν να συνεχίσουν την ανάπτυξή τους με την μικρό-

πάνω: Δ. Τριανταφύλλου. Πρόταση για την ενιαία διαμόρφωση των υπαίθριων δημόσιων χώρων της πόλης και κενών χώρων μεταξύ των κτιρίων

τερη, με την ελάχιστη κατά την πάροδο του χρόνου, εξωτερική συνεισφορά. Με τη δεύτερη αυτή παραδοχή, η απαίτηση σχεδιασμού εμπλουτίζεται με την απαίτηση, καλλίτερα με την προοπτική, της σειφορίας.

Ο έλεγχος των διαστάσεων του τόπου

Σύμφωνα με μια Τρίτη παραδοχή, στην περίπτωση των αστικών μικροτοπίων, όπως και στην περίπτωση των εκτεταμένων παραδειγμάτων διαμορφώσεων τοπίου, κύριο αντικείμενο σχεδιασμού αποτελεί ο έλεγχος των διαστάσεων του τόπου. Ενώ όμως στις μεγαλόσχημες τοπιοτεχνήσεις, συχνά ως στόχος εμφανίζεται η σύμπτυξη των τοπικών σχέσεων, έτσι ώστε από το χάος των μεγάλων εκτάσεων να αναχθούν στο πεπερασμένο, ελεγχόμενο πεδίο της νοητικής σχηματοποίησης, στους μικρούς κενούς θύλακες των μεγαλουπόλεων η μέριμνα κατευθύνεται αντίστροφα. Υποδεικνύει αντίστροφα τη διαστολή της πεπερασμένης έκτασης, είτε με τον ευρηματικό πολλαπλασιασμό του διατιθέμενου εμβαδού, είτε με την ανάπτυξη του βάθους του. Οι σχεδιαστικές διεργασίες μπορούν να παρομοιαστούν με το ξεδίπλωμα μιας μεμβράνης περιβαλλοντικής ανάπλασης, η οποία αφού καλύψει τα δάπεδα των κενών χώρων, αναπτύσσεται στη συνέχεια στα κατακόρυφα μέτωπα των κτιρίων, για να φθάσει να καλύψει εντέλει και τμήματα των δωμάτων. Η σύγχρονη φυτοτεχνική έρευνα έχει δείξει πως μικρό βάθος χώματος, μπορεί να εξασφαλίσει τη φύτευση στα δώματα, υποδηλώνοντας τάσεις σχεδιασμού, που χαρακτηρίζουν και σύγχρονα λόγια αρχιτεκτονικά παραδείγματα. Όσο για τις κατακόρυφες παρειές των κτιρίων, η φύτευση αναρριχώμενων φυτών, προσφέρει μια χρονικά ενεργή βιοκλιματική και αισθητική κάλυψη. Κατά κάποιον τρόπο η νεκρή ταράτσα ή η αδρανής εσωτερική κτιριακή όψη, χαρακτηρίζονται από τις ίδιες ενδείξεις απουσίας, οι οποίες χαρακτηρίζουν επίσης έναν κενό αστικό πυθμένα, ένα απογυμνωμένο οικόπεδο, έναν οποιοδήποτε αστικό τόπο εγκατάλειψης. Η ανάδυση των περιβαλλοντικών σημασιών από το βάθος της εγκατάλειψης, δεν αποτελεί μια «νοικοκυρεμένη» πράξη κηπουρικής, αλλά πολύ περισ-

σότερο την ανάδυση μιας απόλυτα σύγχρονης διαλεκτικής βιωμάτων.⁷ Διαστέλει πρακτικά και μεταφορικά, στην εμπειρία και στη συνείδηση των σύγχρονων αστικών κοινοτήτων, την πολιτιστική σημασία των υποβαθμισμένων μικρών αστικών κενών.

Η κεφαλαιώδης σημασία του ενδιαφέροντος, για τους μικρούς «κενούς» χώρους της πόλης

Ο Theodor Adorno, στα 1935 γράφει στον Walter Benjamin, με σκοπό να τον εμπνέει, ώστε ο τελευταίος να συνεχίσει και να ολοκληρώσει το έργο του για τις γαλλικές στοές, το Passagen-Werk. Εξηγεί, πως βλέπει αυτό το έργο, όχι ως «μια (διαπιστωτική) ιστορικοκοινωνική διερεύνηση», αλλά ως «*prima philosophia* με τη δική σου (απαυθύνεται στον Benjamin) ειδική αίσθηση».⁸ Ένα πρακτικό θέμα λοιπόν, ένα θέμα που αναδεικνύει την ιδιαίτερη κατασκευαστική πρακτική μιας πολιτιστικής περιόδου, μπορεί να αποκαλύψει το συγκεκριμένο ήθος της περιόδου αυτής, ώστε να συσπειρώσει γύρω του τα αποφασιστικά στοιχεία της κριτικής σκέψης. Αν στην περίπτωση του Adorno και του Walter Benjamin, η διερεύνηση της «φαντασμαγορίας» των αστικών στοών αναφέρεται στην αναγνώριση ενός ιδιαίτερου, αλαζονικού τρόπου αστικής όρασης, η ευαισθησία μας για το αστικό

Σημειώσεις

1. «Α-πορία», με την έννοια της α-μηχανίας, όπως και της έλλειψης οδού προσέγγισης.
2. Οφείλω τη χρήση του όρου στις συζητήσεις με τη συνάδελφο επίκ. καθηγήτρια ΕΜΠ Μ. Καφρίτσα, στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος για την Αναβίωση των αρχαιολογικών χώρων της Ελευσίνας (Αθήνα 1998, συνεργασία ΥΠΠΟ – ΕΜΠ, υπεύθυνος προγράμματος επίκ. καθηγήτρια ΕΜΠ Μ. Παναγιωτοπούλου).
3. Με υπεύθυνο διδάσκοντα τον Καθηγητή Δ. Ζήβα.
4. Πρόκειται για τους συναδέλφους σήμερα αρχιτέκτονες, Ευγενία Μελαμπιανόκη, Θάνο Οικονόμου, Άννα Παπαδάκη, Δημήτρη Πυργάκη, Βασιλή Τεκτονίδη, με υπεύθυνο διδάσκοντα τον Επιμελητή Δ. Αντωνακάκη. Προφανώς, λόγω της περιορισμένης έκτασης του σημειώματος, αδικώ τις πολυάριθμες διπλωματικές και άλλες ερευνητικές εργασίες, της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, που ασχολήθηκαν με το θέμα από τη δεκαετία του '80 έως σήμερα. Ανάλογο ενδιαφέρον υπήρξε και υπάρχει φαντάζομαι και στις άλλες αρχιτεκτονικές σχολές της χώρας.
5. Η συνάντηση είχε τον γενικό τίτλο «Interpretation and Action in the City».
6. Σε αντιπαράθεση προς μια «διαλεκτική της όρασης», όπως αυτήν, η οποία σύμφωνα με την Susan Buck-Morss, αναδεικνύεται από τον Walter Benjamin, στο ατελείωτο έργο του *Passagen Werk*. Πρβλ. S. Buck-Morss, *The dialectics of seeing. Walter Benjamin and the Arcades Project*, MIT Press, 1991.
7. Ό.π. σελ. 216.

Ο κενός χώρος του εκ-τοπισμού...

της **Ελένης Τζιρτζιλάκη**, αρχιτέκτονας

«Ξεκίνησα από το Αφγανιστάν, έφτασα στη Σμύρνη, με συνέλαβαν, με πήγαν φυλακή στην Κωνσταντινούπολη, έμεινα τρεις μήνες, μόλις βγήκα ξανάφuga, πέρασα με φουσκωτό στη Χίο, κινδυνέψαμε, όταν έφuga μετέφερα μαζί μου, τα απολύτως απαραίτητα, ρούχα, σκεπάσματα,ότι χωράει στο σακίδιο, πολλά απ αυτά χάθηκαν στο ταξίδι, έμεινα μόνο με τα ρούχα που φορούσα » μαρτυρία Αφγανού που ζει στην Αθήνα.

Στις σημερινές συνθήκες είναι πολλοί-ες εκείνοι που εγκαταλείπουν τα εδάφη τους για να αναζητήσουν νέα, παράλληλα τα μέτρα που λαμβάνονται στις ευρωπαϊκές μητροπόλεις κατά των «χωρίς χαρτιά» είναι όλο και πιο σκληρά! Πρόκειται για ροές μετακινούμενων οι οποίοι αναγκαστικά δημιουργούνται καθώς απειλούνται από πολέμους, διώξεις και δεν μπορούν να απορροφηθούν σε θέσεις εργασίας. Σ αυτές τις συνθήκες του μεταφορντικού καπιταλισμού,όπου το χάσμα μεταξύ ευπόρων και απόρων κρατών είναι τεράστιο,το έδαφος, μοιάζει να υποχωρεί για αρκετούς ανθρώπους οι οποίοι αποφασισμένοι το εγκαταλείπουν. Πρόκειται για το «δικαίωμα στη φυγή» όπως αναφέρει ο Sandro Mezzadra.

Εκείνοι που ταξιδεύουν λαθραία συνεχώς αυξάνονται όπως επίσης και τα μέτρα που λαμβάνονται κατά της λαθρομετανάστευσης στα σύνορα της συνθήκης Schengen. Φεύγουν με κάθε τρόπο κανένας νόμος, καμία απαγόρευση δεν φαίνεται ότι μπορεί να τους σταματήσει. Το φάντασμα της μετανάστευσης τριγυρνά παντού. Οι συνθήκες παρανομίας των μετακινούμενων αποτελούν ένα δομικό χαρακτηριστικό της εποχής μας καθώς και τη βασική διαφορά με τη νομική συνθήκη του 1960-1980 και είναι επίσης αυτή που τους αναγκάζει να μετακινούνται από χώρα σε χώρα, από μητρόπολη σε μητρόπολη. Ζουν σ' ένα νομικό κενό και χωρίς να το ξέρουν αμφισβητούν δύο βασικές αρχές του συστήματος τα σύνορα και τον νόμο. Στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εάν συλληφθούν οδηγούνται σε χώρους όπως το Μπέλ Γιονέχ έξω από τη Θέουτα (Μαρόκο-Ισπανία),το Γκουρουγκού έξω από τη Μελίγια (Μαρόκο-Ισπανία), το κέντρο Προσωρινής Διαμονής στη Λαμπεντούζα (Ιταλία). Πρόκειται για μια «γυμνή ζωή ενώπιον της υπέρτατης εξουσίας» όπως την αποκαλεί ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν, για μια κατάσταση εξάιρεσης η

μέση αριστερά: Δράση στο Γκαζοχώρι. Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική
 μέση δεξιά: Δωμάτιο, Κέντρο Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο. Κατασκευάζοντας ένα Χάρτη. Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική

οποία εγκαθιδρύει μία κρυφή αλλά θεμελιώδη σχέση μεταξύ της ύπαρξης και της απουσίας του νόμου.Είναι κενός, άγραφος ο νομικός χώρος ο οποίος υποχρεώνονται να ζήσουν αλλά παρ όλα αυτά, αποτελεί συστατικό του νομικού συστήματος.

Και στην Ελλάδα ο χώρος του νόμου είναι κενός για εκείνον-ην που συλλαμβάνεται στα σύνορα. Συνήθως κρατείται σε φυλακές μαζί με ποινικούς χωρίς να γνωρίζει το μέλλον, ακόμα και όταν κάνει αίτηση ασύλου.

Ο νόμος εφαρμόζεται μόνο όταν αποκτήσουν την ιδιότητα του πρόσφυγα η του μετανάστη, ιδιότητες οι οποίες για πολλούς δεν είναι εφικτές. Στην Ελλάδα ελάχιστοι αποκτούν πλέον την ιδιότητα του πρόσφυγα² και υπάρχουν πολλοί περιορισμοί ακόμη και με τον πρόσφατο νόμο για την απόκτηση της ιδιότητας του μετανάστη.^{3,4}

Είναι τα ανθρώπινα απορρίμματα. Οι συνθήκες της ανομίας στις οποίες ζουν καθώς κάνουν οποιαδήποτε εργασία η για μεγάλα διαστήματα είναι άνεργοι-ες καθορίζουν την κατοικίή τους. Κατοικούν οπουδήποτε σε υπαίθρια καταλύματα,σε εγκαταλειμμένα κτίρια, σε εγκαταλειμμένες πλατείες, σε στοές σε όλους τους χώρους της πόλης οι οποίοι θεωρούνται αστικά κενά.

Σ' αυτές τις συνθήκες τα αστικά κενά αποκτούν νέα σημασία και επαναπροσδιορίζονται από τις νέες μητροπολιτικές ομάδες των εκ-τοπισμένων αστικών νομάδων. Πρόκειται για μια ροή ανεξέλεγκτη η οποία διαπερνά τα σύνορα,διαφοροποιεί τα εδάφη και τον χώρο της πόλης.

Η συνθήκη αυτή του κενού παραμονεύει και για τον μόνιμο κάτοικο ο οποίος έχει μετατραπεί σε καταναλωτή. Αν δεν έχει να καταναλώσει περιθωριοποιείται εκ-τοπίζεται, πολύ εύκολα μπορεί κάποιος να μετατραπεί σε άνεργο και στη συνέχεια σε άστεγο. Έτσι άλλες μητροπολιτικές ομάδες έρχονται να προστεθούν στο αστικό περίσσειμα το οποίο αναζητά να στεγαστεί στα αστικά κενά.

Μέσα από αυτή την κατοίκηση στις μητροπόλεις σε εδάφη χωρικά και νοητικά εγκαταλειμμένα,αναπτύσσονται πολλαπλές διαφορετικές ανάγκες πολλαπλών διαφορετικών υποκειμένων. Ως πολίτες που δεν ανήκουν αναίρουν συνεχώς όρια στην κατοίκηση .

Στο παρατεταμένο και απρόβλεπτο ταξίδι τους συνήθως μεταφέρουν ελάχιστα αντικείμενα,τα απαραίτητα, τα οποία συχνά αναγκάζονται να εγκαταλείψουν στη διαδρομή. Συνήθως είναι ενδύματα και σκεπάσματα για να αντιμετωπίσουν τις καιρικές συνθήκες. Ότι τους απομένει από τον τόπο καταγωγής τους είναι οι ίδιοι το σώμα τους και οι σκέψεις τους ότι μεταφέρουν μαζί τους,τα μάτια τους, τα πόδια τους, τα χέρια τους,η φωνή τους.

Εξ αρχής εισάγονται σε μια διαδικασία εγκατάλειψης του τόπου και συγχρόνως τόπος γίνονται οι ίδιοι. Είναι συχνές οι διηγήσεις για ένα σπίτι με κήπο, για εκείνους που βρίσκονται στην πατρίδα. Ο τόπος υπάρχει στο σώμα στη σκέψη καθώς και η ανάγκη έκφρασής του, μ αυτή την έννοια ο τόπος μπορεί να μεταφερθεί οπουδήποτε από τη στιγμή που κατοικεί στο σώμα τους. Ο τόπος γίνεται τρόπος έκφρασης και έρχεται να εκφράσει το αίσθημα της εγκατάλειψης για τον τόπο που άφησαν. Το σώμα γίνεται ο πρωταρχικός εν δυνάμει χώρος του εκ-τοπισμένου-ης όπως και για τον προαστικό νομάδα. Το σώμα οι καθημερινές χειρονομίες και κινήσεις, η επαφή του σώματος με τις καθημερινές έννοιες όπως περπατάω, ξεκουράζομαι, κοιμάμαι, τρώω, προσφιλάσσομαι από τις καιρικές συνθήκες,εμπλέκομαι με άλλους δημιουργεί χώρο.

Από την αρχή από το ταξίδι, το μόνο που έχει είναι το σώμα και η ύπαρξη, τον δε τόπο τον μεταφέρει στο σώμα,

τον επινοεί στο ταξίδι στους χώρους στους οποίους αυτο-σχεδιάζει.

Στην κατοίκηση τους στους φυσιολογικά ακατοίκητους χώρους της πόλης, το σώμα και οι πρωταρχικές του ανάγκες είναι το όχημα. Το σώμα μετατρέπεται σε εργαλείο σχεδιασμού το οποίο σχεδιάζει-κατασκευάζει χώρους. Παραδείγματα της έρευνας αποτελούν οι χαράξεις στο προαύλιο του Κέντρου Φιλοξενίας αιτούντων άσυλο στον χορό των φιλοξενουμένων κούρδων, τα σώματα σχεδίαζαν στο έδαφος με μια αργή κοφτή ρυθμική κίνηση και το εγκαταλειμμένο προαύλιο αποκτούσε ζωή και κίνηση. Στον εσωτερικό χώρο στον οποίο μας υποδέχονται Αφγανοί φιλοξενούμενοι ο χώρος μεταμορφώνεται από την διαδικασία του τσαγιού σ ένα χαλί στρωμένο στο πάτωμα, το τσάι σερβίρεται με τσαγιέρα σε γυάλινα ποτήρια, στο

δωμάτιο βολεύονται 10 άτομα καθώς έχουν εκμεταλλευτεί το κάθε τι, με διπλά κρεβάτια,αποθηκευτικούς χώρους. Σε εγκαταλειμμένο χώρο κοντά στην πλατεία Αττικής με χαρτόκουτα και νύυλον οι προσωρινοί κάτοικοί του έχουν κατασκευάσει χώρους-διαμερίσματα, φιλοξενούνται γύρω στα 100 άτομα.

Οι κατοικίες αυτές έχουν χαρακτηριστικά δράσεων καθώς χαρακτηρίζονται από το εφήμερο,το μη σχεδιασμένο, το ανατρεπτικό χαρακτήρα τους στην μητροπολιτική συνθήκη.

Το σημείο που αποκαλύπτεται όσον αφορά την Αθήνα, είναι ότι οι εκ-τοπισμένοι μέσα από αυτές τις αντίξοες συνθήκες της μητρόπολης επινοούν μία κατοίκηση στα αστικά κενά επινοητική, διάσπαρτη, ρέουσα στην οποία αναπτύσσονται νέα χωρικές σχέσεις και εκφράσεις. Κατασκευάζουν αυτόνομες ζώνες μέσα στις μητροπόλεις στις οποίες ο τόπος μεταφέρεται. Μεταφέρουν δηλαδή ιστορίες,γεγονότα, μύθους, διηγήσεις,συνθήεις και θρησκευτικές τελετές, ήθη και έθιμα ώστε ο χώρος ο οποίος μπορεί να βρίσκεται οπουδήποτε αποκτά μορφή.

Η διασπορά ως έννοια εμφανίζεται σημαντική, αντικαθιστά την έννοια του τόπου και της πατρίδας ορίζει την κατοίκηση στη μητρόπολη. Από την απουσία και την απώλεια, οδηγούνται στον επαναπροσδιορισμό τους σ αυτές τις συνθή-

κες τη διασποράς στις οποίες δημιουργούν τον χώρο τους νοητικό και σωματικό.

Σ αυτή τη φάση πολλοί καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες εργάζονται πάνω σε αυτά τα θέματα καθώς επεξεργάζονται τη θεωρία της αλληλεπίδρασης και της εμπλοκής των νέων χωρικών δυνατοτήτων και μετασχηματισμών κατά την διάρκεια του ταξιδιού και της κατοίκησης στην μητρόπολη. Τα αστικά κενά και οι δυνατότητές τους αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Οι ομάδες αυτές πειραματίζονται σε μία νέα εκδοχή της αρχιτεκτονικής μέσα από την βιωματική έρευνα και αποτελούν ερευνητικά εργαστήρια Αναζητούν εναλλακτικές δυνατότητες στις παραδοσιακές μορφές αστικής παρέμβασης καθώς και την ανάπτυξη μιας μεθοδολογίας στις περιοχές που βρίσκονται σε οριακές συνθήκες μέσα από την εδαφική παρατήρηση, την εμπλοκή και τη δράση.

Σημειώσεις

1. Γύρω από αυτό το θέμα υπάρχουν συνεχώς ανακοινώσεις στον τύπο. Ο Σαρκόζι στη Γαλλία στις 9 Σεπτεμβρίου του 2005 ζήτησε χειροποιαστά μετρήσιμα αποτελέσματα στον αγώνα εναντίον της λαθρομετανάστευσης «σας έχω ζητήσει να προχωρήσετε σε 23000 απελάσεις λαθρομεταναστών εντός του έτους, είπε μιλώντας στους νομάρχες της γαλλικής δημοκρατίας.Διαπιστώνω ότι μέχρι τέλη Αυγούστου είχατε λάβει αποτελεσματικά μέτρα μόλις για 12849 ξένους», *Καθημερινή*, 6 Νοεμβρίου 2005 Έχασαν τη ζωή τους 14 Αφρικανοί μετανάστες στα συρματοπλέγματα της Θέουτα και της Μελίγια, *Ελευθεροτυπία*, 30 Οκτωβρίου 2005

2. Από τις 3083 αιτήσεις ασύλου το 2000, 222 άτομα αναγνωρίστηκαν ως πρόσφυγες και σε 175 δόθηκε ανθρωπιστικό καθεστώς, το 2001 έγιναν 147 χορηγήσεις ασύλου και 148 χορηγήσεις ανθρωπιστικού καθεστώτος,το 2002 μόλις 36 χορηγήσεις ασύλου και 25 ανθρωπιστικού καθεστώτος, το 2004 έγιναν 11 χορηγήσεις ασύλου και 22 ανθρωπιστικού καθεστώτος.

3. Ο νέος μεταναστευτικός νόμος 3386/2005 (*Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, αρ. φύλλου 212) θέτει ως βασική προϋπόθεση για την νομιμοποίηση να αποδείξουν οι αιτούντες ότι κατοικούσαν στην Ελλάδα πριν τις 31 Δεκεμβρίου 2004 όσοι δηλαδή είχαν άδεια

παραμονής στη χώρα,η οποία για διαφόρους λόγους δεν ανανεώθηκε, μπορούν να υποβάλλουν εκ νέου αίτηση στον δήμο που διαμένουν για την ανανέωσή της όπως επίσης οι παράνομα διαμένοντες στην χώρα αλλοδαποί πριν τις 31 Δεκεμβρίου 2004 Πολλοί-ες είναι εκείνοι-ες οι οποίοι δεν μπορούν να αποδείξουν την παραμονή τους στην Ελλάδα διότι δεν έχουν έγγραφα που να το αποδεικνύουν η διότι πέρασαν παράνομα τα σύνορα και δεν έκαναν ποτέ αίτηση η έχουν κρατήσει τα δακτυλικά τους αποτυπώματα σε άλλες χώρες.

4. Η χώρα μας αν και διαθέτει μικρό αριθμό μεταναστών σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό και αποτελεί σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες σχετικά ομεγενοποιημένη κοινωνία διαθέτει τον μεγαλύτερο αριθμό παράνομων μεταναστών Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρωπίνου δυναμικού – Πάντειο Πανεπιστήμιο Έρευνα Μελέτη για την εκπόνηση του επιχειρησιακού προγράμματος

τους για τους μετανάστες στην Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

- Mezzadra Sandro, *Il diritto di fuga cartografie migrazioni cittadinanza globalizzazione*, Ombre Corte, 2001.
- Agamben Giorgio, *Η μορφή της ζωής*, εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2002-2003.
- Agamben Giorgio, *Η εξαίρεση και οι κανόνες, συλλογή κειμένων και συνεντεύξεων*, μεταφρ. Παναγιώτης Κалаμαράς, εκδ. άρθρο 46, Μάιος 2005.
- Bauman Zigmud, *Vite di scarto*, editori Laterza, 2004.
- Said Edward, *Η απαλλαγή από την κυριαρχία στο μέλλον. Κουλτούρα και Ιμπεριαλισμός*, εκδ. Νεφέλη Θεωρία και Κριτική, 1996.
- Papastergiadis N.,*The turbulence of migration*, Cambridge Polity Press, 2000.
- Σπαθανά Ελένη, *Νομική συνδρομή σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα*, έκδοση Ελληνικό Συμβούλιο για τους πρόσφυγες, Ιούνιος 2003.

Αστικά κενά και γυμνή ζωή

της **Χαρίκλειας Χάρη**, αρχιτέκτονας

1. Αν η βιομηχανική οικονομική ανάπτυξη δημιούργησε τις αστικές δομές,¹ η από-βιομηχανοποίηση, ή «νέα οικονομία» των υπηρεσιών και της ευέλικτης παραγωγής, οδηγούν σήμερα στη δημιουργία των νέων δομών και των μηχανισμών άρθρωσης της μετάπολης. Αυτό που η αστική γεωγραφία αποκαλεί «μετά-φορντικό» μοντέλο παραγωγής μας οδηγεί σ' ένα νέο μοντέλο οργάνωσης του χώρου, σ' ένα τόπο όπου συνυπάρχουν «θύλακες» της παγκόσμιας οικονομίας με «τριτοκοσμικές», περικαρακωμένες γειτονιές, όπου η διασπορά αυξάνεται ραγδαία ακόμη και όταν εξακολουθεί να υπάρχει μητροπολιτική συγκέντρωση. Οι νέες κοινότητες μεταναστών πολλαπλασιάζονται και εξαπλώνονται, και τα τοπία κατανάλωσης εισβάλλουν –αν δεν αντικαθιστούν– στους κάποτε ακμαίους χώρους παραγωγής. Οι ιεραρχημένοι χώροι της νεωτερικότητας έχουν αντικατασταθεί από ένα μείγμα εξαρθρωμένων χώρων που διαθέτουν στοιχεία «αυτο-οργάνωσης».²

Η σύγχρονη πόλη δεν είναι ούτε συμπαγής, ούτε συνεχής· είναι μία πόλη όπου εναλλάσσονται διαφορετικές πυκνότητες με μεγάλα αστικά και εδαφικά κενά που προκύπτουν από την ανεξέλεγκτη διασπορά, τις αλλαγές χρήσεων ή τους θεσμικούς μετασχηματισμούς. Η ιδέα της πυκνότητας, και όκι της συμπαγούς μορφής (που χαρακτηρίζει την παραδοσιακή πόλη), περιγράφει αυτή τη ρευστή μεταβατική κατάσταση: μία κατάσταση γειτνίασης στοιχείων που

είναι εντελώς ασύνδετα μεταξύ τους και ενός «γαλαξία κενών που μοιάζει να θέλει να εκπληρώσει το πετρωμένο του ως ασυνέχεια».³

Πρωτεύον δεν είναι το ζήτημα των καθαρών καταστάσεων, των σαφών ορίων ή των συνόρων, αλλά η αποδοχή της ετερογένειας. Η ετερογενής αυτή πυκνότητα, στην οποία δεν φαίνεται να ισχύει κανένας νόμος αισθητικής ή πολεοδομικής αρμονίας, καθορίζεται από αντιθέσεις (ανάμεσα σε διαφορετικές κλίμακες και μορφολογικούς χαρακτήρες), από αναμειξεις, από υβριδικές ενδιάμεσες καταστάσεις, από στρωματοποιήσεις και ωσμώσεις.

2. Κανένας από τους παλιούς διαχωρισμούς δεν είναι σαφής και οροθετημένος με κατανοητό τρόπο. Ακόμη και οι ίδιες οι συμπεριφορές και οι αντιλήψεις της αστικής ζωής επεκτείνονται παντού, αποικίζουν όλο το κατοικήσιμο σύμπαν. Ωστόσο, πρέπει να επισημάνουμε ότι κανένας τόπος και κανένα τοπίο δεν αποτελούν ένα άγραφο χάρτη, όπως η τοπική ιστορία δεν είναι μια λευκή σελίδα (tabula rasa) στην οποία επεμβαίνουν οι σχετικοί φορείς, οι στρατηγικές ανάπτυξης και οι πολεοδόμοι.

Για να κατανοήσουμε ένα μεταβαλλόμενο τοπίο ή ένα αστικό κενό, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων, των τοπικών κοινοτήτων και της περιοχής τους, ταυτόχρονα με τις οποίες παρεμβάσεις και στρατηγικές. Είναι σημαντικό να διερευνήσουμε πως οι

δίπλα: Φαρκαδόνα, Η περιοχή του στρατοπέδου αμέσως μετά την εγκατάσταση των Παλιννοστούντων, 1993

κάτω: Παλαγία Αλεξανδρούπολης, Κέντρο Υποδοχής Παλιννοστούντων, 2005

άνθρωποι επηρεάζουν τους τόπους και διαμορφώνουν πρακτικές για την καθημερινή τους ζωή και τελικά για το χώρο. Όπως αναφέρει ο M. De Certeau «κανένα έτοιμο σύστημα, καμία δομή δεν μπορεί να επικαλύψει την καθημερινότητα που παράγει χαρτογραφούμενα εδάφη».

3. Τα σύγχρονα φαινόμενα μεταναστευτικών ροών διοχετεύονται σήμερα στα γεωγραφικά και τα αστικά κενά της διάχυτης πόλης. Τα κενά αυτά λειτουργούν σαν πόλοι έλξης, χώροι «υποδοχής» και «φιλοξενίας» των μετακινούμενων πληθυσμών, οι οποίοι με τον τρόπο αυτό τα συμπληρώνουν και τα «πληρούν» κατά προσωρινό τρόπο. Από αυτή τη σκοπιά, αυτό ό,τι θεωρούμε αστικό ή γεωγραφικό «κενό» γίνεται μία δυναμική πολεοδομική κατάσταση σε συνεχή μετασχηματισμό.

Το φαινόμενο αυτό αποκτά ιδιαίτερη γεωπολιτική σημασία και ένταση καθώς επαναπροσδιορίζει τα εδαφικά χαρακτηριστικά και τις πολιτιστικές ταυτότητες ολόκληρων περιοχών, δημιουργώντας περιθωριοποιημένες ζώνες και γκέτο που πολλαπλασιάζονται στο εσωτερικό του μητροπολιτικού αρχιπελάγους. Αν κάτι χαρακτηρίζει αυτά τα «κενά» είναι η υπερεκμετάλλευση και η ομοιοποίηση που εξορίζουν έναν όλο και μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων από τις οικονομικές συναλλαγές, τους θεσμούς, την πολιτιστική ζωή και την περιβόητη «ποιότητα ζωής, αυξάνοντας την ανασφάλεια, την προσωρινότητα και την αναστολή του δικαίου».⁴

Η σύγχρονη πόλη, η οποία δημιουργήθηκε σαν ο κατ'εξοχήν τόπος του Νόμου, του Δικαίου και του Πολιτισμού, τείνει σήμερα να γίνει ένα σύνολο από θύλακες και κενά εξαίρεσης. Ο αστικός χώρος χρησιμοποιείται σαν ένα είδος «πολεμικού εργαλείου» στις σύγχρονες συγκρούσεις. Οι εθνικές ιδεολογίες ιδιοποιούνται το χώρο και το έδαφος και το χρησιμοποιούν σαν στοιχείο κατασκευής ταυτοτήτων.

Μια αλυσίδα ανθρώπινων παρεμβάσεων και πολιτικών ενδυναμώνουν μια τέτοια κατάσταση εξαίρεσης. Πρόκειται για ζώνες εξαίρεσης με την τεχνική έννοια του όρου, δηλαδή ζώνες αναστολής του νόμου, των δικαιωμάτων και

συνθηκών κατοίκησης, που από ορισμένες απόψεις θυμίζουν τις ζώνες απόλυτης αναστολής του νόμου ή τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, στα οποία –όπως έγραφε η Hannah Arendt– «τα πάντα είναι δυνατά», επειδή ακριβώς ο νόμος έχει ανασταλεί. Η απουσία του νόμου ήταν παραδοσιακά συνδεδεμένη με ένα ευρύ αδιευκρίνιστο εδαφικό πεδίο, πέρα από την επικράτεια του πολιτισμού.

4. Σήμερα οι καταστάσεις εξαίρεσης υπάρχουν σε περιφραγμένους «κενούς χώρους» μέσα στα όρια του έθνους-κράτους. Ωστόσο, οι χώροι αυτοί διαφοροποιήθηκαν στο πέρασμα του χρόνου, αποκτώντας νέες μορφές μέσα σ' ένα αρχιπέλαγος από «υπερεδαφικούς» και «εξωεδαφικούς» τόπους, δηλαδή αφορούν περισσότερο μεταναστευτικές ομάδες, που όλο και περισσότερο τείνουν σε μια αντίληψη του «μη πολίτη»: denizens και όχι citizens, αναφέρει σχετικά ο Agamben. Η συνεχής διασπορά είναι το κύριο χαρακτηριστικό της «εξωεδαφικότητας» που χαρακτηρίζει ομάδες που δεν θεωρούνται πολίτες –με την πλήρη έννοια– της χώρας όπου βρίσκονται, ούτε της χώρας απ' όπου προήλθαν: «Αυτοί οι μη πολίτες αποτελούν τη σκόνη, τα ροκανίδια, από το πριόνισμα της παλιάς τάξης πραγμάτων από τη μηχανή της παγκοσμιοποίησης».⁵

Εγκαταλείποντας τους τόπους προέλευσης οι ομάδες αυτές εισέρχονται στην επικράτεια των «μη τόπων» (όπως τους αποκαλεί ο Augé). Αν υπάρχει ένα κοινό στοιχείο ανάμεσα στα αστικά κενά, τους οικισμούς προσωρινής διαμονής και τους «μη-τόπους» είναι η διαρκής μεταβατικότητα. Οι πρόσφυγες και οι οικονομικοί μετανάστες αποτελούν επιτομή της «εξωεδαφικότητας», από την οποία αυτά η προσωρινότητα της σύγχρονης ζωής αλλά και οι φόβοι του σύγχρονου ανθρώπου. Από εδώ αντλούν, με τη σειρά τους, οι περισσότερες κοινωνικές φοβίες απέναντι στους πρόσφυγες και τους οικονομικούς μετανάστες. Επειδή αντιπροσωπεύουν κάτι που αφορά το μέλλον όλων μας.

Το πρωτεύων κριτήριο με το οποίο αποφασίζεται η θέση των οικισμών προσωρινής διαμονής είναι εκείνο της απόστασης που πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη ώστε να εμποδίζει τη μόλυνση της κοινωνικής αποσύνθεσης να φτάνει στις περιοχές που κατοικούνται από τον αυτόχθονα πληθυσμό. Έξω από αυτά τα «κενά», μακριά από τους απομονωμένους οικισμούς-στρατόπεδα οι πρόσφυγες, οι μετανάστες και οι παλιννοστούντες αντιπροσωπεύουν τη φτηνή εργατική δύναμη. Τις ώρες που η λειτουργία αυτή αναστέλλεται, μοιάζουν όλο και περισσότερο με εμπόδιο και ενόχληση. Μέσα σ' αυτά «κενά» περιπέφτουν σε λήθη και συχνά αντιμετωπίζονται σαν «γυμνές ζωές», σαν «γυμνές υπάρξεις». Με το να εγκλωβίζονται εκεί παγιώνοντας την κοινωνική απομόνωσή τους, η συμπόνια ορισμένων και το μίσος άλλων συνεργούν στην πρόκληση του ίδιου αποτελέσματος: τους κρατούν σε απόσταση.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι όσοι ζουν σ' αυτά τα «κενά» μένουν αλλά δεν ανήκουν. Βρίσκονται μετέωροι σ' ένα «χωρικό κενό όπου ο χρόνος σταμάτησε. Δεν είναι ούτε σταματημένοι, ούτε σε κίνηση, ούτε εδραίοι ούτε νομάδες. Με όρους αφήγησης της ανθρώπινης κατάστασης είναι με σάρκα και οστά οι "άρρητοι" του Jacques Derrida. Στο δικό μας κόσμο των φανταστικών κοινοτήτων είναι οι αφάνταστοι».⁶

5. Στη χώρα μας οι περικαρακωμένοι νομαδικοί οικισμοί των τσιγγάνων και οι γκετοποιημένοι οικισμοί των προσφύγων και των παλιννοστούντων βρίσκονται διάσπαρτοι σ'

όλη σχεδόν την εδαφική επικράτεια. Οι περισσότεροι από τους τελευταίου προέκυψαν από τη μετακίνηση παλιννο-
στούντων από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης
θέτοντας μια σειρά καίρια ερωτήματα που αφορούν στη
δομή και το χαρακτήρα που αποκτούν οι σύγχρονες
πόλεις σε σχέση με αυτό το φαινόμενο.
Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια του προγράμματος μόνι-
μης στέγασης του Ε.Ι.Υ.Α.Α.Π.Ο.Ε κατασκευάστηκαν μία
σειρά οικισμών σε παραμεθόριες ζώνες, ως αποτέλεσμα
της κρατικής πολιτικής περιφερειακής διασποράς των
προσφύγων σε οργανωμένους και απομονωμένους καταυ-

λισμούς. (νομοί Καβάλας, Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου).
Κοινό στοιχείο των οικισμών αυτών είναι η απομόνωση και
χωροθέτησή τους στα όρια των οικισμών/πόλεων υποδο-
χής.⁷
Τι είδους περικαρακωμένοι χώροι είναι αυτοί οι οικισμοί
των παλιννοστούντων και τι είναι αυτό που καθιστά εδα-
φικό και αρχιτεκτονικό φαινόμενο αυτό το νέο είδος
«κενού» χώρου; Τα κοινωνικά και εδαφικά χαρακτηριστικά
των περιοχών υποδοχής φαίνεται ότι περισσότερο λει-
τούργησαν ως εμπόδια παρά ως ευκαιρίες κοινωνικής
ένταξης. Οι κοινωνικές ανάγκες, οι συνθήκες διαμονής και
οι ανάγκες κατοίκησης των παλιννοστούντων, σε συνδυα-
σμό με τα χαρακτηριστικά του βιοτικού-οικονομικού επιπέ-
δου των περιοχών υποδοχής, εξελίχτηκαν σε αντιφατικά
και αλληλοσυγκρουόμενα στοιχεία που δεν ευνόησαν ούτε
την κοινωνική και επαγγελματική τους αποκατάσταση, ούτε
την περιβαλλοντική τους ένταξη.
Περιορίζομαι να επισημάνω ότι οδήγησαν στο να δημι-
ουργηθούν κοινωνικοί μικρόκοσμοι (δηλαδή πολιτισμικές-
οικιστικές νησίδες και καταστάσεις εξάρσεως) στους οποί-
ους κατοικούν μόνο παλιννοστούντες, με αποτέλεσμα το
δραστικό περιορισμό των κοινωνικών επαφών με τα υπό-
λοιπα στρώματα της κοινωνίας και την επικοινωνιακή και
κοινωνική τους απομόνωση.
Κάτι τέτοιο δημιούργησε συνθήκες περιθωριοποίησης και
εδαφικής πε-ριχαράκωσης, εφόσον μειώθηκε η ανάγκη για
γλωσσική, οικονομική και πολιτισμική ένταξη στην κοινωνία

υποδοχής, καθώς η κοινότητα δημιούργησε συνθήκες
«παρηγορητικής διαχείρισης των ματαιώσεων από την
καθημερινή επαφή με τα περιβάλλοντα της έξω-ομάδας».⁸
Οι περιφράξεις και τα container κάνουν αυτούς τους
«κενούς τόπους» να μην μοιάζουν με πόλη αλλά με ένα
ιδιόρρυθμο είδος «στρατοπέδων». Είναι γνωστή και χρή-
σιμη, επί του προκειμένου, η υπόδειξη του Giorgio
Agamben: «το στρατόπεδο συγκέντρωσης και όχι η πόλη
αποτελεί σήμερα το βιοπολιτικό παράδειγμα της Δύσης».⁹
Ωστόσο, «αν το στρατόπεδο είναι ο τόπος στον οποίο,
ως τόπος εξάρσεως, δεν υπάρχουν υποκείμενα δικαίου
αλλά γυμνές υπάρξεις», η διάχυση σήμερα σ' ολόκληρο
τον κόσμο περιοχών τέτοιου τύπου διαστέλλει το μοντέλο
των καταστάσεων εξάρσεως, όπου «τα πάντα ήταν
δυνατά, επειδή ακριβώς ο νόμος είχε ανασταλεί».¹⁰
Μια τέτοια υπόθεση διαθέτει διαβαθμίσεις και διαφορετι-
κές εκδοχές που μας υποχρεώνει να αναθεωρήσουμε τις
πολιτικές χωροταξικής εγκατάστασης και τους μηχανι-
σμούς ενσωμάτωσης που ακολούθησε η χώρα μας, όπως
άλλες ευρωπαϊκές χώρες, τα τελευταία χρόνια.

Σημειώσεις

1. Η πόλη του μοντερνισμού είναι μία σαφώς διαχωρισμένη πόλη,
άμεσα συνδεδεμένη με το Φορντικό μοντέλο παραγωγής.
2. Αναμφίβολα η πόλη των αρχών του 21ου αιώνα διαφέρει χωρικά
από την πόλη των αρχών του 20ού αιώνα. Αναμφίβολα οι πόλεις
εξακολουθούν να διαθέτουν κέντρα, περιοχές που διαχωρίζονται
με βάση τις κοινωνικές τάξεις ή τις φυλετικές διακρίσεις ή έντονες
διακρίσεις ανάμεσα σε λειτουργικές ζώνες. Η χωρική μορφή της
πόλης ποτέ δεν ανταποκρίνεται απολύτως στην οικονομική διαδι-
κασία που παράγει την πόλη.
3. L. Lerup, "Postscript: Lacunas", *Ladders*. Albert Pope, Princeton
Architectural Press, New York, 1996, σ. 242.
4. Γ. Τζιρτζιλάκης, «Η Πόλη της Εξέγερσης και το Αρχιπέλαγος
της Προσωρινότητας: Για Όλα φταίει η Πρειφέρεια», *Athens
Voice*, τ. 110, σσ. 16-17.
5. Α. Λιάκος, *Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελαν να αλλά-
ξουν τον κόσμο; Αθήνα*, Πόλις, 2005, σ. 119.
6. Z. Bauman, *Liquid Love. On the Frailty of Human Bonds*, Polity
Press, Cambridge & Blackwell, Oxford 2003, σ. 195.
7. Οι οικισμοί αυτοί είτε είναι εξολοκλήρου κατασκευασμένη από
το Ε.Ι.Υ.Α.Α.Π.Ο.Ε (Σάπες Ροδόπης), είτε τμήματα τους (Εύμοιρος
Ξάνθης, Νέος Ζυγός Καβάλας, Παγούρια). Ορισμένοι από τους
οικι-σμούς είναι μεγαλύτεροι, από 150-500 κατοικίες, (Σάπες Ροδό-
πης, Νέος Ζυγός Καβάλας, Εύμοιρο Ξάνθης, Παλαγία Αλεξανδρού-
πολης, Ζώνες ενεργού πολεοδομίας Κομοτηνής και Ξάνθης) και
άλλοι μικρότεροι, από 5-60 κατοικίες, διάσπαρτοι κυρίως κατά
μήκος του ποταμού Έβρου (Ορεστιάδα, Γιαννούλη, Τυχερό,
Κοτρωνιά, Ιτέα, Φέρες, Μοναστηράκι, Απαλός Αλεξανδρούπολης).
8. Α. Γκότοβος, «Γένος και ξένος: Θεσμικές και τρέχουσες εγγρα-
φές ταυτότητας», *Διαπολιτισμικές Διαδρομές*, Ελληνικά Γράμματα,
Αθήνα, σ. 102.
9. G. Agamben, *Homo sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ.
Π. Τσιμούρας, Scripta, Αθήνα, 2005, σ. 276.
10. G. Agamben, *Η μορφή-της-ζωής*, μτφρ. Π. Κалаμαράς, Αθήνα
2002, σσ. 41-45. «"Η παράδοση των καταπιεζομένων μας διδόνει
ότι η 'κατάσταση εξάρσεως' στην οποία ζούμε, είναι ο κανόνας.
Οφείλουμε να φτάσουμε σε μια έννοια της ιστορίας που θα αντα-
ποκρίνεται σ' αυτό το γεγονός". Αυτή η διάγνωση του Benjamin
δεν έχει χάσει τίποτα από την επικαιρότητά της. Και αυτό όχι
τόσο, ή όχι μόνο, επειδή η εξουσία δεν έχει σήμερα άλλη μορφή
νομιμοποίησης πέρα από την έκτακτη ανάγκη... αλλά επίσης και
προπάντων γιατί, στο μεταξύ, η γυμνή ζωή έχει γίνει παντού η
μορφή της ζωής που κυριαχεί». (ό.π., σ. 7).

Γουδί: Μια σημαντική ευκαιρία για την πόλη

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί μέρος μιας συνέντευξης-συζήτησης του **Γιάννη Πολύζου**
με τους **Δημήτρη Πολυχρονόπουλο** και **Χαρίκλεια Χάρη**

Το 2001 ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας ανα-
θέτει σε ομάδα αρχιτεκτόνων του Πολυτεχνείου να κατα-
θέσουν μια ολοκληρωμένη μελέτη για το σχεδιασμό πάρ-
κου μητροπολιτικής εμβέλειας στην περιοχή Γουδί. Ο
χώρος ο οποίος υποδείχτηκε, αφορούσε μια ευρεία ζώνη
που φιλοξενεί διάσπαρτες δημόσιες χρήσεις, εγκαταλειμ-
μένα καθώς και ενεργά στρατόπεδα. Η περιοχή αυτή
χαρακτηρίστηκε σαν ένα μεγάλο «αστικό κενό» εν μέσω
των ασφυκτικά δομημένων όμορων δήμων. Το όραμα
αφορούσε τη δημιουργία χώρων πολιτισμού, εκπαίδευσης
και αναψυχής μέσα σ' ένα μητροπολιτικό χώρο πρασίνου
που θα χαρακτηριζονταν πρώτιστα από την υψηλή οικολο-
γική ποιότητα του τοπίου, καθώς και την ανάδειξη του
ιστορικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα της περιοχής
και των κτισμάτων της.
Σήμερα πέντε χρόνια από τη μελέτη, έχουν μάλλον ξεχα-
στεί οι αρχικές προθέσεις του Οργανισμού Αθήνας. Οι
κατευθύνσεις της μελέτης αλλοιώθηκαν σταδιακά, πρώτα
με την εγκατάσταση των ολυμπιακών υποδομών (Badming-
ton) και άλλων ειδικών χρήσεων στο διάστημα αυτό, ενώ
σήμερα νέες κινήσεις για την αξιοποίηση μεγάλου μέρους

κάτω: *Masterplan πρότασης ομάδας Πολυτε-
χνείου για το μητροπολιτικό χώρο πρασίνου-
πάρκου στο Γουδί*

των χώρων από επιχειρηματικά σχήματα (Ολυμπιακά Ακί-
νητα ΑΕ). Τα παραπάνω θέτουν μια σειρά ερωτήματα για
τη μελλοντική τύχη αυτού του χώρου αλλά και του οράμα-
τος το οποίο για λίγο καιρό φάνηκε να επικρατεί.

**Υπήρξετε ο συντονιστής της ομάδας του Πολυτεχνείου και ο
άνθρωπος που μέσα από μια σειρά σχεδίων και δημοσιεύσεων
προσπαθήσατε να κρατήσετε αμείωτο το ενδιαφέρον της πολι-
τείας σε σχέση με τις δυνατότητες των χώρων αυτών στο Γουδί.
Πώς βλέπεται την περίοδο εκείνη, που Οργανισμός Αθήνας ανέ-
θεσε στην ομάδα του Πολυτεχνείου τη διατύπωση των προτά-
σεων και σχεδίων για τη συγκρότηση ενός πάρκου Μητροπολιτι-
κής εμβέλειας σε σχέση με την σημερινή κατάσταση του χώρου;
Έχουν κερδηθεί πράγματα ή έχουν χαθεί, στο διάστημα που
μεσολάβησε;**

Η αλήθεια είναι ότι την περίοδο της ανάθεσης από τον
Οργανισμό Αθήνας (1996-99) υπήρχε ένας ενθουσιασμός
ότι θα γίνουν σημαντικά πράγματα σε εύλογο χρονικό διά-
στημα. Η πολιτεία φαινόταν να έχει τη βούληση να δημι-
ουργήσει κάτι ιδιαίτερα σημαντικό. Κυρίως να περισώσει
μια μεγάλη αδόμητη έκταση, ένα από τα τελευταία μεγάλα
αστικά κενά, που δέχεται ασφυκτικές πιέσεις από του όμο-
ρους δήμους αλλά και ομάδες ειδικών συμφερόντων. Ας
μην ξεχνάμε ότι η σταδιακή εγκατάλειψη των στρατιωτικών
κυρίως εγκαταστάσεων άνοιξε την όρεξη σε κάθε είδους
«αναπτυξιακές» διαθέσεις. Άλλες φορές για γήπεδο του
Παναθηναϊκού, άλλοτε σαν χώρος μεταφόρτωσης σκουπι-
διών κλπ. Στην πόλη έχει επέλθει ένας κορεσμός εδώ και
δεκαετίες και οι δυνατότητες ανάπτυξης μεγάλων υπερτο-
πικών κτιριακών έργων και εγκαταστάσεων έχουν φτάσει σε
αδιέξοδο εξεύρεσης χώρων. Από την άλλη, η θέση των
χώρων αυτών στη περιοχή των Αθηνών, οι πρόσφατες επε-
κτάσεις του μετρό, η ανάπτυξη της Μητροπολιτικής περιο-
χής προς τα Μεσόγεια κλπ., τους καθιστά κεντρικής εμβέ-
λειας αυξάνοντας σε πολλαπλάσια μεγέθη την αξία τους.
Τότε νομίζαμε ότι, αν και πολλά πράγματα είχαν ήδη χαθεί
από ευκαιριακές καταπατήσεις και αυθαιρεσίες, υπήρχε
ακόμη περιθώριο για ένα ολοκληρωμένο σχεδιασμό όπως
ένα πάρκο Μητροπολιτικής εμβέλειας, γεγονός που μας
έφερε κοντά σε άλλους επιστήμονες, αλλά παράλληλα και
σε κατοίκους και συλλόγους της περιοχής, καθώς θέλαμε
να διατυπώσουν άποψη για τον ρόλο και τις ανάγκες που
θα επιθυμούσαν να εξασφαλίσει αυτή η προσπάθεια.
Αυτό γιατί βλέπαμε την λειτουργία του και τον ρόλο του,
τόσο σε υπερτοπικό όσο και τοπικό σε επίπεδο.

**Μια από τις κύριες προθέσεις σας υπήρξε η ένταξη του φυσικού
τοπίου του Υμηττού στον ιστό της πόλης. Πείτε μας για αυτό.**

Το περιβαλλοντικό ζήτημα και η ανάδειξη της ιστορίας του
τόπου υπήρξαν από του πρώτους και κύριους στόχους
του σχεδιασμού. Πρέπει να σας πω ότι όλοι με μεγάλη

έκπληξη ανακαλύψαμε με τη βοήθεια τοπογραφικών χαρτών των αρχών του αιώνα, ότι σημαντικά τμήματα του αρχαίου Ιλισού βρίσκονταν ακόμη μέσα στη «στρατιωτική πόλη» Γουδί, με τη μορφή ακάλυπτων χειμάρρων. Ελάχιστα γνώριζαν για αυτά. Η πολιτεία είχε φροντίσει πριν από μισό αιώνα για τον πλήρη εγκιβωτισμό και κάλυψη αυτού του ιστορικού για την πόλη των Αθηνών φυσικού στοιχείου, από την περιοχή Ζωγράφου έως την Καλλιθέα. Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι όλη η περιοχή για την οποία μιλάμε εντάσσεται στην Β΄ ζώνη προστασίας του Υμηττού, γεγονός που καθιστά ένα μεγάλο αριθμό εγκατεστημένων ή προτεινόμενων δραστηριοτήτων εντός του, αυθαίρετες.

Θα έπρεπε να γίνει κατανοητό ευρύτερα ότι η οικολογική σημασία αυτού του χώρου είναι τεράστια. Αποτελεί τη φυσική συνέχεια του Υμηττού μέσα στο αστικό τοπίο.

Σήμερα πώς είναι η κατάσταση;

Προς απογοήτευσή μας, τα πράγματα σήμερα είναι σε χειρότερη μοίρα. Μεσολάβησαν οι εγκαταστάσεις ολυμπιακών υποδομών που τελικά (παρά την νομοθετική πρόβλεψη περί λυόμενων κατασκευών), παραμένουν. Η διάσπαση του χώρου εντάθηκε. Σήμερα, με ειδικό μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ ΤΕΘΑ και Ολυμπιακών Ακινήτων ΑΕ, μαθαίνουμε ότι προγραμματίζεται η αξιοποίηση και σχεδιασμός του από ιδιώτες, με γνώμονα την οικονομική αξιοποίηση. Αυτές οι εξελίξεις κάνουν τα πράγματα δυσκολότερα. Εμείς σχεδιάσαμε δύο φορές αυτόν το χώρο. Την πρώτη με την ανάθεση του Οργανισμού Αθήνας, ενώ τη δεύτερη προχωρήσαμε ως Πολυτεχνείο στο σχεδιασμό του τοπίου (Τμήμα πρώην στρατοπέδου Βαρύτη) με ειδικές περιβαλλοντικές παραμέτρους, στα πλαίσια ευρωπαϊκού προγράμματος σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Cambridge. Κατά κάποιο τρόπο υπάρχει μια απογοήτευση κυρίως από την μεριά των κατοίκων οι οποίοι συνεργάστηκαν μαζί μας και έχουν δώσει επανειλημμένα αγώνες για τη διατήρηση και το μέλλον αυτών των χώρων.

Υπάρχουν ακόμη περιθώρια για να γίνει κάτι σημαντικό στην περιοχή αυτή;

Ναι, αλλά αυτό θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτικές πρωτοβουλίες και τις αντιδράσεις των επίσημων φορέων. Το Πολυτεχνείο από τη μεριά του έκανε ότι μπορούσε. Χώροι όπως το Γουδί, το Ελληνικό, ο Ελαιώνας έχουν τεράστια σημασία για την ποιότητα του περιβάλλοντος στην πόλη της Αθήνας. Η διασύνδεσή τους με τα δίκτυα καθημερινών δραστηριοτήτων της πόλης είναι κάτι ιδιαίτερα σημαντικό. Είναι οι τελευταίοι μεγάλοι χώροι και αποτελούν κατά κάποιο τρόπο ένα απόθεμα, μια παρακαταθήκη θα λέγαμε με όρους βιώσιμης ανάπτυξης, για τις

επόμενες γενιές. Τα πράγματα δεν είναι εύκολα, πιστεύουμε όμως στις κινητοποιήσεις των κατοίκων. Η ομάδα είχε την άποψη από την αρχή ότι οι συμμετοχικές διαδικασίες ευνοούν την προώθηση των στόχων και τους εντάσσουν στις πραγματικές ανάγκες των πολιτών. Από την άλλη αυτή η συμμετοχή στις διαδικασίες του σχεδιασμού τους κάνει ιδιαίτερα ενεργούς και διατηρούν από την μεριά τους αμείωτο το ενδιαφέρον για την αξιοποίηση αυτών των χώρων. Σήμερα φαίνεται ότι μάλλον περιμένουμε περισσότερα από τις διεκδικήσεις των μη κυβερνητικών οργανώσεων (WWF Ελλάς, Ελληνική Εταιρία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς) και τοπικών συλλόγων παρά από την επίσημη πολιτεία. Τουλάχιστον στα ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον. Συνεπώς και από αυτή την άποψη, η συνεργασία μας με τους κατοίκους έχει αποδώσει.

Ο Ελαιώνας σε τροχιά μεταμόρφωσης υπό την επίδραση νέων δυναμικών

του **Θάνου Παγώνη**, αρχιτέκτονα-πολεοδόμου

Ο χαρακτήρας του «αστικού κενού» στην περίπτωση του Ελαιώνα προσδιορίζεται μέσα από τουλάχιστον τρεις αλληλοσυνδεόμενες διαστάσεις. Η πρώτη είναι η κυριολεκτική και αναφέρεται στην πρωτοφανή από άποψη μεγέθους χωρική ασυνέχεια στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας που καταλαμβάνει μια έκταση περίπου 9.000 στρ. σε απόσταση μόλις 3 χλμ. από την Ομόνοια και κατανέμεται σε 5 Δήμους. Εντός της επικρατούν συνθήκες άλλου «τόπου και χρόνου»: αχανής κλίμακα εξαιτίας του μη πραγματοποιημένου τοπικού δικτύου, εγκαταλελειμμένες βιομηχανίες, περιβόλια, αποθήκες, νταλίκες, μάντρες, καταυλισμός αθίγγανων, αυθαίρετη κατοικία αλλά και υπολείμματα του αρχαίου Ελαιώνα της Αθήνας.

Η δεύτερη διάσταση του «κενού» αναφέρεται στο πολεοδομικό καθεστώς. Αν και περιβάλλεται από πυκνοδομημένο αστικό ιστό, η περιοχή εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης μόλις στα μέσα του 90 με το ΠΔ 1049Δ/95 που βασίστηκε στις μελέτες του ΕΜΠ σε συνεργασία με τον Οργανισμό της Αθήνας. Το διάταγμα αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ για διάφορους λόγους που ξεκινούν από μακροοικονομικές συγκυρίες και γενικότερη ολιγωρία και συνοψίζονται στην ανεπάρκεια του πολεοδομικού εργαλείου των χρήσεων γης και μόνο στο να ανταποκριθεί στις σύνθετες απαιτήσεις ενεργού οικονομικής και περιβαλλοντικής διαχείρισης και πολυεπίπεδης συνεργασίας που απαιτούνται για την εξυγίανση μιας βιομηχανικής περιοχής (Sapountzaki & Wassenhoven, 2003). Σημαντικό παράγοντα καθυστέρησης των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων αποτελεί η μη διευθέτηση των ιδιοκτησιών μέσω μιας ενιαίας Πράξης Εφαρμογής για όλη την περιοχή. Ως εκ τούτου έχουν υλοποιηθεί ελάχιστα από τα προβλεπόμενα τεχνικά έργα υποδομής και τις διαπλάτυνσεις του ΠΔ.

Η τρίτη και σημαντικότερη διάσταση του «κενού» είναι η παραγωγική – αναπτυξιακή εξαιτίας της αποβιομηχάνισης και του οικονομικού μαρasmus. Από τα μέσα του 80 και έπειτα, η παραγωγική βάση του Ελαιώνα που αποτέλεσε για μισό αιώνα έδρα σημαντικών επιχειρήσεων και χώρο εργασίας χιλιάδων ανθρώπων, σταδιακά φθίνει. Οι βιομηχανίες φεύγουν αφήνοντας πίσω τους μολυσμένη γη και ερειπωμένες εγκαταστάσεις ή μεταφέρουν τις παραγωγικές τους λειτουργίες εκτός χώρας διατηρώντας τις εγκαταστάσεις τους στον Ελαιώνα ως κέντρα αποθήκευσης και χονδρεμπορίου. Την αίσθηση του «μη φιλικού προς το χρήστη» περιβάλλοντος εντείνουν τα πρακτορεία εμπορευματικών μεταφορών, που εκμεταλλεύονται την ύπαρξη φτηνής δόμητης γης, τα συνεργεία και τα depot των κοινωφελών οργανισμών. Σε θύλακες αυτού του αχανούς τοπίου συνεχίζουν να ζουν μερικές χιλιάδες μόνιμοι κάτοικοι σε υποβαθμισμένες συνθήκες.

Μια σειρά νέων δυναμικών στη μετα-Ολυμπιακή Αθήνα θέτουν αυτή τη λειτουργία του κενού σε μια μεταμορφωτική τροχιά και δημιουργούν πιέσεις ανάπλασης. Ένας σημαντικός παράγοντας είναι η επέκταση του Μετρό, που καθιστά την Ιερά Οδό βασικό άξονα σύνδεσης του κέντρου της πόλης με τις Δυτικές συνοικίες, καθώς και άλλα σχεδιαζόμενα έργα υποδομής, όπως ο υπεραστικός σταθμός λεωφορείων (που βρίσκεται ακόμη στο στάδιο των απαλλοτριώσεων) και η Λεωφόρος Προφήτη Δανιήλ. Ένας άλλος παράγοντας είναι η τάση σταδιακής μετακίνησης δραστηριοτήτων πολιτισμού και αναψυχής προς Δυσμάς που έχει δημιουργήσει νέα σημεία αναφοράς στις παρυφές της περιοχής του Ελαιώνα, (Γκάζι, άξονας Πειραιώς, Μεταξουργείο). Αυτή η τάση ενισχύεται και από την ολοκλήρωση της α' φάσης της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων καθιστώντας φυσική την επέκταση αυτού του δικτύου δυτικά κατά μήκος της Ιεράς Οδού, με εφαρμογή της σχετικής πολεοδομικής μελέτης ανάπλασης, και συμπερίληψη νέων χώρων όπως η Ακαδημία Πλάτωνος.

Σημαντικός παράγοντας μετασχηματισμού είναι ακόμη η γενικότερη στροφή προς ένα νέο πρότυπο καταναλωτικά προσανατολισμένης αστικής ανάπτυξης που κάνει την εμφάνιση του μέσα στη συγκυρία των Ολυμπιακών Αγώνων σε συγκεκριμένες «περιοχές» πολεοδομικής αρμοδιότητας, όπως η αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, και δίνει έμφαση στη διαχειριστική διάσταση της παρέμβασης. Βασικό στοιχείο αυτής της προσέγγισης είναι ότι αναφέρεται σε μία νέα κλίμακα επενδυτικού κεφαλαίου που σχηματίζεται επίσης μέσα στην ίδια περίοδο και δραστηριοποιείται σε συγκεκριμένους τομείς όπως μεγάλα εμπορικά κέντρα και αναψυχή, (βλέπε Ιερά Οδό). Στον Ελαιώνα αυτή η νέα αντίληψη εισάγεται μέσα από το πρόσφατο σχέδιο «Διπλής Ανάπλασης» του Δήμου Αθηναίων και του Παναθηναϊκού, που περιλαμβάνει την κατασκευή έως το 2008 του νέου γηπέδου στη θέση «Βοτανικός» σε συνδυασμό με εμπορικές χρήσεις. Η διαφορετικότητα της προσέγγισης είναι ότι αντιμετωπίζει αποτελεσματικά εξ αρχής τις προϋποθέσεις υλοποίησης του σχεδίου μέσα από τη δέσμευση των άμεσα εμπλεκόμενων εταίρων σε μια «Συμφωνία Πλαισίου Αρχών». Επίσης σε αντίθεση με άλλες αντίστοιχες προσεγγίσεις αστικής ανάπτυξης που δίνουν προτεραιότητα στη δημοσιονομική διαχείριση –βλέπε αξιοποίηση Ολυμπιακών εγκαταστά-

σεων– είναι θετικό το ότι πρόκειται για μια δημοτική πρωτοβουλία, έστω και αν αυτή δεν έχει ως αφηγηρία την ικανοποίηση των τοπικών αναγκών, αλλά συνδέεται περισσότερο με τη φιλοδοξία ανάδειξης του Ελαιώνα σε νέο πόλο αθλητικού και πολιτιστικού χαρακτήρα μητροπολιτικής εμβέλειας. Το αδύναμο στοιχείο του σχεδίου από πολεοδομικής άποψης είναι εκείνο ακριβώς που το ισχυροποιεί ως επιχειρηματική συμφωνία, δηλαδή το ότι επικεντρώνεται στον ελάχιστο δυνατό κύκλο εμπλεκόμενων και περιχαρακώνεται εντός των ορίων των ιδιοκτησιών τους. Αυτό περιορίζει εκ των πραγμάτων το εύρος των θετικών συνοδευτικών επιπτώσεων που θα μπορούσε να έχει προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των έντονων αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών προβλημάτων της περιοχής. Παράλληλα η μη ολοκλήρωση της αναγκαίας τεχνικής υποδομής και ο ελλειπής έλεγχος της οικιστικής ανάπτυξης εγκυμονεί κινδύνους υπερφόρτωσης των υφιστάμενων δικτύων αλλά και ανεξέλεγκτης αύξησης των αξιών γης περιμετρικά.

Με βάση αυτά τίθενται σημαντικά ερωτηματικά ως προς το κατά πόσον η επιδιωκόμενη παρέμβαση μπορεί να αποτελέσει καταλύτη για την οικονομική και κοινωνική αναζωγόνηση της περιοχής, τουλάχιστον εφόσον παραμένει στα σημερινά όρια των ιδιοκτησιών, καθώς και ως προς τις δυνατότητες της νέας «επιχειρηματικής προσέγγισης ελληνικού τύπου» στο να ενεργοποιήσει μια διαδικασία αναπλάσεων που να μην αποτελούν αναγωγή της μεγα-ιδιωτικής κλίμακας σε πολεοδομική. Ολοκληρώνοντας θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η οικονομική επανένταξη του Ελαιώνα στο πολεοδομικό συγκρότημα, όχι απλά ως καταναλωτικού προορισμού αλλά πρωτίστως ως παραγωγικού πόλου με νέους όρους αποτελεί μέγιστη πρόκληση μητροπολιτικής σημασίας. Αυτό όμως δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς τη σαφή δέσμευση της Πολιτείας σε πολιτικές επανάχρησης της γης και της διοχέτευσης στην περιοχή παραγωγικών επενδύσεων, (όπως πάрка τεχνολογίας και έρευνας) μέσω συγκεκριμένων κινήτρων σε συνδυασμό με την εφαρμογή των κατάλληλων θεσμικών εργαλείων.

Αναφορές

Sapountzaki, P & L. Wassenhoven (2003) "Spatial discontinuities and fragmentation of urban areas. The example of Eliaionas of Athens". In: *Connecting the city: connecting citizens. The 5th Biennial of Towns and Town Planners in Europe*, Barcelona, 10-12 April 2003.

Αστικά κενά εν δράσει

των **Δημήτρη Πολυχρονόπουλου** και **Χαρίκλειας Χάρη**

Τα τελευταία χρόνια «τα αστικά κενά» έχουν βρεθεί στο επίκεντρο των σύγχρονων ερευνητικών αναζητήσεων όλο και περισσότερων αρχιτεκτόνων, εικαστικών, κινηματογραφιστών και ομάδων που μελετούν τις νέες σχέσεις αυτών των χώρων μέσα στη μητρόπολη. Επίσης έχει αναπτυχθεί ένας ιδιαίτερα σημαντικός διάλογος σε σχέση με τη σημασία συλλογικών δράσεων και παρεμβάσεων στην πόλη από ομάδες που αναπτύσσουν μεθοδολογίες με στόχο τη διαμόρφωση νέων αρχιτεκτονικών, καλλιτεχνικών και πολιτιστικών πρακτικών στο δημόσιο χώρο μέσα από συλλογικές παρεμβάσεις και καλλιτεχνικές δράσεις. Ομάδες όπως *Διαδρομή 49*, *Ίδια Πόλη, Κενό Δίκτυο*, *Όμοιο, Πλατφόρμες [Feedback, Inactivities, Ωραίο]*, *Σαύρα*, *Σύλλογος για την Ποιότητα της ζωής στα Πατήσια*, *Φιλοπάππου, AttuAllamente, Flashmob*, *Ζαΐμη 54*, *PARA/SITE*, *PixelDepth*, *Ομάδα Πρωτοβουλίας «Ένα σχολείο για τους Τσιτάπας»*, *PPC_T*, *Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική* κ.ά., δραστηριοποιήθηκαν στην πόλη τις τελευταίες δεκαετίες έχοντας στο ιστορικό τους αρκετές δράσεις που αγγίζουν τον προβληματισμό για το δημόσιο χώρο. Ιδιαίτερος όμως ομάδες όπως το Αστικό Κενό και *Osservatorio nomade/STALKER* θα μπορούσε να ειπωθεί ότι έχουν επικεντρωθεί με πιο συστηματικό τρόπο πάνω

σε ζητήματα που αφορούν στα αστικά κενά της πόλης, είτε μέσα από θεωρητικό λόγο, είτε με δράσεις, παρεμβάσεις και δημόσιες συζητήσεις.

Η ομάδα Αστικό Κενό αναγνωρίζει το κενό στην πόλη ως αναπόσπαστο και απαραίτητο μέρος της. Αναγκαίο για την ανάγνωση και την κατανόησή της, αποτέλεσμα της συνεχούς εξέλιξης της. Η αμηχανία που προκαλεί ο αυθαίρετος τρόπος χρήσης των αστικών κενών από ποικίλες ομάδες κατοίκων της πόλης, αντικατοπτρίζει μία κοινωνική πραγματικότητα. Οι Δράσεις της ομάδας τείνουν να υποστηρίξουν την αυθαιρέσία αυτή και να την καταστήσουν θεμιτή, είναι συχνά απόπειρες επιβεβαίωσης της αναγκαιότητας των κενών αυτών χώρων και συγχρόνως διαμαρτυρία για τον εκφυλισμό ή την κατάργησή τους. Στις πρώτες δράσεις της ομάδας τα αστικά κενά ήταν κυριολεκτικά κενά οικόπεδα μέσα στον ιστό της πόλης. Στη συνέχεια όμως η έννοια του αστικού κενού διευρύνθηκε συμπεριλαμβάνοντας χώρους οι οποίοι παρουσιάζουν απουσία σαφούς υπόστασης ή νομικού πλαισίου. Έτσι σε χώρους όπως τα προσφυγικά στη λεωφόρο Αλεξάνδρας, η κοίτη του Κηφισού, ο αρχαιολογικός χώρος της Ακαδημίας Πλάτωνος κ.ά. έχουν πραγματοποιηθεί 12 «αστικές δράσεις» ενεργοποιώντας την συμμετοχή του κοινού. Τα

σελ. 79 πάνω: Ρέμα προφήτη Δανιήλ
σελ. 79 κάτω: Αδιέξοδος δρόμος

πάνω αριστερά: Καταυλισμός Τσιγγάνων
πάνω δεξιά: Δορυφορική λήψη από το Google

σελ. 81: Δράση στην κοίτη του ποταμού Κη-φισού. Αθήνα, Πέμπτη 11 Μαρτίου 1999, 21.00 μ.μ.

πάνω: Αποχαιρετισμός στην ελεύθερη πόλη. Γεύμα στον αρχαιολογικό χώρο της Ακαδη-μίας Πλάτωνος. Κυριακή 27 Ιανουαρίου 2002, 12.00 μ.μ.

μέση: Δράση στις εργατικές πολυκατοικίες της λεωφόρου Αλεξάνδρας

γεγονότα αυτά συμπεριλαμβάνουν απλές καθημερινές πράξεις όπως περπάτημα, ανάγνωση κειμένων, συζητήσεις κα., που οργανώνονται από την ομάδα στις περιοχές παρέμβασης. Με την παραμονή τους σ' αυτούς τους τόπους, τα μέλη του Αστικού Κενού προσκαλούν τους πολίτες να ενεργοποιήσουν απαξιωμένους χώρους της πόλης που υπόκεινται σε αλλαγές και μετασχηματισμούς, σε ένα πλαίσιο ασαφούς νομικού καθεστώτος. Κατοικώ-ντας προσωρινά σ' αυτούς τους χώρους, το Αστικό Κενό δοκιμάζει την αλληλεπίδραση/σχέση του τύπου με τους κατοίκους και την αστική ζωή.

Ο τρόπος παρέμβασης της ομάδας Stalker/ OsservatorioNomade βασίζεται σε χωρικές πρακτικές έρευνας και αυτό-οργάνωσης, σε συνεργασία με κατοί-κους και κοινότητες, διαμέσου μηχανισμών που οι ίδιοι αποκαλούν «αρχεία μνήμης»

Πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζει σ' αυτές τις πρακτικές η έρευνα πεδίου, η συστηματική ακρόαση των κοινοτήτων, η «γνωσιολογική χαρτογράφηση» και η θεώρηση των αστι-κών κενών ως «territori attuali», δηλαδή ως εδαφών που

βρίσκονται εν τω γίνεσθαι. Τα «κενά» αυτά αποτελούν τον αρνητικό χώρο της κατασκευασμένης πόλης, ενδιάμε-σες και οριακές ζώνες που είναι εγκαταλελειμμένες ή σε καθεστώς μετασχηματισμού. Πρόκειται για τόπους της απωθμένης μνήμης και του ασυνείδητου γίνεσθαι των αστικών συστημάτων. Για τη σκοτεινή πλευρά της πόλης, όπου αναμειγνύεται το οργανικό με το ανόργανο, το φυσικό και το τεχνητό. Ο μεταβολισμός των ανθρώπινων υπολειμμάτων από την πλευρά της φύσης και η ανθρώπινη δραστηριότητα παράγουν ένα νέο ορίζοντα, ανεξερεύνη-των και μεταλλαγμένων εδαφών τα οποία μοιάζουν «παρ-θένα» και τα οποία η ομάδα Stalker αποκαλεί «γίνεσθαι άλλο του χώρου». Είναι δύσκολο να σχεδιάσουμε αυτούς τους χώρους γιατί δεν διαθέτουν μία ακριβή τοποθέτηση στο παρόν μας και βρίσκονται έξω από τις διαθέσιμες σύγ-χρονες γλώσσες και συστήματα. Μπορούμε να γνωρί-σουμε αυτούς τους χώρους μόνο διαμέσου της άμεσης εμπειρίας, έχουμε γι αυτούς μαρτυρίες και όχι αναπαρα-στάσεις, ενώ το αρχείο αυτών των εμπειριών είναι η μόνη δυνατή χαρτογράφηση του αστικού τοπίου σήμερα. Ένας τέτοιος τρόπος έρευνας και παρέμβασης έγινε αναγνωρί-σιμος στο Corviale Network της Ρώμης καθώς και σε μια σειρά δραστηριότητες που ανέπτυξε η ομάδα αυτή, σε συνεργασία με ελληνικές ομάδες, καλλιτέχνες και αρχιτέ-κτονες, για την Εγνατία Οδό.

Επιστολές

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Μ. ΔΩΡΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

Συνάδελφοι, Στο τεύχος 09/Δεκ. 2002 του περιοδικού Δομές, στις σελίδες 24-26 υπάρχει δημοσίευση με τίτλο: «Αρχιτεκτονική ανάπλαση – Γενική Τράπεζα – Μια χειρονομία στο Μοναστηράκι» των Αρχιτεκτόνων κκ. Κωνσταντίνου Παπαϊωάννου και Τριανταφυλλιάς Δασκαλάκη. Αμέσως μετά τον τίτλο οι Αρχιτέκτονες με έντονα προβαλλόμενο υπότιτλο βεβαιώνουν ότι: «Η επέμβαση στο κτίριο ακολούθησε μια σύγχρονη προσέγγιση, σεβόμενη ταυτόχρονα την αρχιτεκτονική του '70» και προς επιβεβαίωση των ισχυρισμών τους δημοσιεύουν δίπλα στην μεγάλη φωτογραφία με την «ανάπλαση» και την μικρή φωτογραφία της αρχικής μορφής του κτιρίου. Η παραβολή των δύο φωτογραφιών (παρά την φανερή προσπάθεια να μειωθεί η αξία της αρχικής μορφής που καταστράφηκε), αποδεικνύει άμεσα τα εξής:

1. Ότι η αρχική μορφή του κτιρίου ήταν σοβαρή, αξιοπρεπής, έκφραζε (όπως πρέπει να συμβαίνει σε κάθε αρχιτεκτονικό έργο) τη λειτουργία του κτιρίου και ασφαλώς δεν χρειαζόταν καμία ανάπλαση. Ένας καλός καθαρισμός, πιθανόν ορισμένες στερεώσεις των μαρμαρεπενδύσεων και αποκατάσταση της όψης του ισογείου η οποία είχε ταλαιπωρηθεί, ήταν αρκετά. Αν για καθαρά τεχνικούς λόγους ήταν αναγκαίες δραστηρότερες επεμβάσεις, αυτές έπρεπε να γίνουν με σεβασμό της αρχική μορφής του κτιρίου και της εργασίας του αρχικού μελετητή από τους «εκσυγχρονιστές». Αλλά αυτό δεν έγινε.

2. Η λεγόμενη από τους μελετητές «ανάπλαση» ασφαλώς και δεν σεβάστηκε την αρχική μορφή του '70 ούτε τη δεοντολογία. Νομίζω επίσης ότι λίγη σεμνότητα δεν βλάπτει. Εκφράσεις όπως: «(...) το κτίριο αλλάζει και δίδεται νέα πνοή» είναι «βαριές» κουβέντες που αποδεικνύουν α) ότι εσκεμμένα δεν σεβάστηκαν οι «αναπλάστες» την αρχική μορφή του '70, παρά τον αντίθετο ισχυρισμό τους και β) ότι τα περί «νέας συνθετικής αρχής» η οποία μάλιστα «χαρκτηρίζει» την αρχική μορφή του '70, παρά τον αντίθετο ισχυρισμό τους (δθήεν) στην εργασία των συναδέλφων τους (και άλλα ηχηρά παρόμοια) εκφράζονται με την ανάρτηση στις όψεις αλλοπρόσαλλων και άσχετων ως προς την βασική δομή, τους άξονες και τη λειτουργία του κτιρίου άξονες και τη λειτουργία του κτιρίου (για των οικοδομικών στοιχείων), με φύλλα αλουμινίου, μονόχρωμα, γκριζά, θλιβερά και πένθιμα μετατρέπει το σύνολο σε συνδυασμό αντιθετικών στοιχείων που βεβαίως ήταν αδύνατο να αποτελέσουν «σύνθεση». Η «ανάπλαση» ισοπεδώνει τα πάντα, εξαφανίζει την πλαστικότητα που μπορούσε να δοθεί με τους ισχυρούς όρους δόμησης, μετατρέπει το κτίριο σε έναν άχαρο όγκο, σκοτεινό, μονόλιθο, χωρίς άξονες, πλήρη και κενά, φέροντα και φερόμενα στοιχεία. Το κοτετσόσυρμα αποτελεί τη «χαριστική βολή» στην «εκτέλεση» του κτιρίου. Πέρα όμως από τις παραπάνω παρατηρήσεις που αφορούν κυρίως στο συνθετικό μέρος, υπάρχουν και κάποια καίρια ερωτήματα σχετικά με τη διαδικασία με την οποία εφαρμόστηκε η συγκεκριμένη «ανάπλαση». Αυτά είναι: α) Οι υπεύθυνοι και οι αρμόδιοι της Γενικής Τράπεζας πώς και γιατί επέλεξανε μια πολυέξοδη λύση η οποία βεβαίως δεν έκανε καλό, αλλά αντιθέτως πολύ κακό στο κτίριο λόγω της μεγάλης μείωσης της αισθητικής επομένως και της οικονομικής αξίας του; Γνωρίζουν κάποιο αδίκημα λεγόμενο «απιστία»;

β) Η Πολεοδομία, η ΕΠΑΕ ή όποιο άλλο όργανο ενέκρινε αυτή την «αρχιτεκτονικότα» μελέτη πώς και γιατί δεν έλαβαν υπ' όψη τους ότι με την «ανάπλαση» του κτιρίου καταστρατηγείται ο «Νόμος περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας» και στραπατσάρεται μία τουλάχιστον καλή αρχιτεκτονική λύση; Έχουν αντίληψη των πολλαπλών ευθυνών τους; γ) Το περιοδικό Δομές (το οποίο υποτίθεται ότι ενδιαφέρεται για τη σύγχρονη αρχιτεκτονική) πώς και γιατί δεν έλαβε υπ' όψη του τα παραπάνω όταν διέθεσε τις σελίδες του για την προβολή μιας τουλάχιστον αντιδεοντολογικής ενέργειας; Γιατί απέφυγε να δημοσιεύσει επιστολή μου με την οποία ζητούσα επανόρθωση και αποκατάσταση της αλήθειας; Αγνοούν τις στοιχειώδεις υποχρεώσεις τους ή έχουν λόγους να «θβάουν» τα λάθη τους;

Συνάδελφοι,

Επειδή ορισμένοι, νεώτεροι κυρίως,

άκρως υπεροπτικοί αρχιτέκτονες νομίζουν ότι «ανακάλυψαν την πυρίτιδα» και υποτιμώντας την εργασία παλαιότερων συναδέλφων τους, επεμβαίνουν χωρίς φραγμό και χωρίς σεβασμό σε λίγο παλαιότερα κτίρια, συνήθως καταστρέφοντάς τα, θεωρώ υποχρεωσή μου να θέσω το θέμα στα θεσμικά όργανα: στο ΥΠΕΧΩΔΕ (για τη λειτουργία της ΕΠΑΕ και της Πολεοδομίας), στο ΥΠΠΟ (για την εφαρμογή του Νόμου περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας), στο ΤΕΕ και στον ΣΑΔΑΣ για θέματα Πειθαρχικά και Δεοντολογίας. Πιστεύω ότι η Γενική Τράπεζα έχει την υποχρέωση να επαναφέρει το κτίριο στην προηγούμενη κατάσταση και εάν δεν το πράξει, τότε το ΥΠΠΟ, ως θεματοφύλακας (υποτίθεται) της προστασίας της Αρχιτεκτονικής δημιουργίας και της εφαρμογής του Νόμου για την Πνευματική Ιδιοκτησία, να την υποχρεώσει. Επί τέλους, ή ζούμε σε συντεταγμένη πολιτεία ή ο καθένας κρίνει, αποφασίζει και πράττει κατά τη δική του αντίληψη και γνώμη και κυρίως για τα δικά του «καλά και συμφέροντα». Τον τελευταίο καιρό αυτού του είδους οι «αναπλάσεις» πολλαπλασιάζονται ανεμπόδιστα, «χωρίς περίσκεψη και χωρίς αιδώ». Σημεία της εποχής βέβαια, αλλά κάποιοι, κάπως και άμεσα, πρέπει να σταματήσουν και αυτή την ασυδοσία. Το ΤΕΕ και ο ΣΑΔΑΣ πρέπει να επέμβουν. Να μελετήσουν και να επιβάλλουν ένα αυστηρό κώδικα δεοντολογίας γι' αυτές τις περιπτώσεις,

Παρακαλώ να δημοσιεύσετε αυτή την επιστολή και είμαι βέβαιος ότι θα ακολουθήσουν κι άλλες καταγγελίες για παρόμοια θέματα. Πιστεύω επίσης ότι θα ήταν καλό να αφιερωθεί κάποιο τεύχος του περιοδικού ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ στο θέμα της προστασίας της σύγχρονης αρχιτεκτονικής δημιουργίας και του σεβασμού προς το έργο των συναδέλφων από τέτοιες αθλιότητες.

Το κτίριο έχει δημοσιευθεί στο περιοδικό Άνθρωπος + Χώρος, τ. 1-2/1978, σσ. 57-58. Βεβαίως οι «αναπλάστες» - αρχιτέκτονες δεν τηρήσανε ούτε και αυτή τη στοιχειώδη αρχή της δεοντολογίας, δηλαδή τη σαφή υποχρέωσή τους να αναφέρουν αυτή τη δημοσίευση. Προφανώς θεωρήσανε «άνευ αξίας» το υπάρχον, σε σχέση με το υπέροχο προϊόν της «ανάπλασης» με κοτετσόσυρμα, η οποία όμως δυστυχώς γι' αυτούς, είναι απλώς μετάλλαξη «κακοήθους μορφής» ίτοι «δυσπλασία» ή απλούστερα «καρκίνος» ή όπως λέγανε οι παλαιότεροι «φάγουσα».

Με εκτίμηση

Μιχάλης Δωρής, αρχιτέκτων

3 σημεία προσωπικής ανώνυμης για το βιβλίο των Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ και Ε. Μαρμαρά, 12 ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2005

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το εν λόγω βιβλίο συνιστά εργασία-σταθμό στη μελέτη της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής. (Με έρευνες σε αρχεία σχολών της Ευρώπης, αναδιφώντας σε οικογενειακά άλμπουμ, διασώσεις πρωτότυπων σχεδίων από προσωπικές συλλογές, συναρμोजές συνεντεύξεων σε μια εξαντλητική εργογραφία κ.ά.). Ως εκ τούτου, όμως, αμφιβάλλω αν είμαι αρμόδιος να το κρίνω. Εξηγούμαι με μια αυτοβιογραφική παρέκκλιση.

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

Διάβαζα πρόσφατα, στο βιβλίο του Χομπσμπάουμ: Ξεχωριστοί άνθρωποι, ένα άρθρο για τους «πολιτικοποιημένους παπουτσιόδες». Ο γνωστός ιστορικός εξετάζει τη συμμετοχή διαφόρων επαγγελματιών σε κινήματα του 18ου και 19ου αιώνα κι εντοπίζει ιδιαίτερη συχνότητα συμμετοχής υποδηματοποιών, με αμέσως πολυπληθέστερη συμμετοχή σε ράφτες, ενώ άλλα επαγγέλματα εμφανίζουν πολύ κατώτερα ποσοστά. Ο Χομπσμπάουμ ανατρέπει σε πλήθος πηγές και καταχωρημένες εγγραφές μελών σε επαναστατικές οργανώσεις, δίκως όμως να προτείνει οριστική εξήγηση για το θέμα. Αλλ’ εγώ έσπευσα να συμπεράνω πως η σωματική εγγύτητα με τον πελάτη, την οποία συνεπαγόταν το επάγγελμα του παπουτσιή, όπως και του ράφτη, ήταν αυτή που εξέτρεφε την ριζοσπαστικότερη ρίξη προς τα αφεντικά απ’ ό,τι άλλες, πιο αποστασιοποιημένες προς εργοδότες, επαγγελματικές δραστηριότητες.

Δεν φέρνω αυτό το παράδειγμα για να περάσω στην επαναστατικότητα των αρχιτεκτόνων, από την εποχή του Γουίλιαμ Μόρις και του Μπερλάγκε, ούτε για ν’ αλλάξουμε θέμα βιβλιοκριτικής. Φέρνω το παράδειγμα για να εκθέσω

(με την κακή σημασία) την αδημονία μου για συναγωγές θεωριών από υλικό που άλλοι μοχθούν να συγκεντρώσουν εξαντλητικά.
Ιδού, λοιπόν, τι προτείνω ως: 3 σημεία προσωπικής ανάγνωσης (ή «παράνγνωσης») μιας θαυμαστά μεθοδικής δουλειάς.
Πρώτον, οι 12 αρχιτέκτονες καταχωρούνται κατά σειρά χρονολογιών γέννησης. Η σειρά, από τον Ζάχο ως τον Δούρα, καλύπτει κάπου 35 χρόνια (από 1870 ως το 1904). Περίπου όσα τα χρόνια άναμεσα στα πρώτα μεγάλα έργα του Ζάχου (τέλη δεκαετίας του 1910) μέχρι τα τελευταία σημαντικά έργα του Καραντινού ή του Δούρα (αρχές του 1950). Τα 35 χρόνια οριοθετούν και τη διάρκεια της παραγωγής αυτών των αρχιτεκτόνων, εκτείνοντας τον μεσοπόλεμο ως την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία (όπως για τον Χομπσμπάουμ ο 19ος αιώνας υπερβαίνει τα αυστηρά του όρια κι «εκτείνεται» απ’ το 1789 ως το 1917). Ορθές επεκτάσεις, αφού οι περιόδοι ζωής των κοινωνικών φαινομένων αδιαφορούν για αυστηρά, ανά εκατονταετία ή χιλιετία, όρια από τη γέννηση του Ιησού (εκτός αν είναι κάποιοι χιλιαστές).
Δεύτερον, νομίζω πως αν συνοψιστεί στο έπακρο –μ’ έναν μόνο τίτλο– η αρχιτεκτονική που παράγαν οι 12 στην εν λόγω 35ετία, αυτός ο τίτλος θα ήταν: Από τον γερμανοτραφή ελληνοκεντρισμό στον ελληνοτραφή μοντερνισμό, μέσω ενός άλλοτε γαλλόφρονος κι άλλοτε αλλόφρονος εκλεκτικισμού. Διότι, τι άλλο συνιστά λ.χ. το αρχαΐζον ή βυζαντινίζον Jugendstil του Α. Ζάχου (με τον λαϊκότροπο διάκοσμο και των πιο λειτουργικών εξοχικών κατοικιών του να αντισταθμίζει την εκσυγχρονιστική του αντιμετώπιση της ναοδομίας)- τι άλλο συνιστούν οι κλασικίζουσες ως προς τη διαίρεση βάση-κορμός-στέψη πολυκατοικίες του Κ. Κυριακίδη, με με σαφείς παραπομπές στη Βιέννη και τον Ότο Βάγκνερ ή στον Φρ. Σίνκελ (με την πρόταση για μια διαμόρφωση του Λυκαβηττού εφάμιλλη εκείνης του Σίνκελ για το άνακτορο του Όθωνα στην Ακρόπολη)- πού αλλού, αν όχι σ’ έναν γερμανικό ρομαντισμό, παραπέμπουν τα δαντελωτά γκιγκλιδώματα στα μπαλκόνια των πολυκατοικιών ή οι κεκλιμένες στέγες στις αγρεπαύλεις του Ν. Νικολαΐδη- και πώς αλλιώς να συνοψίσει κανείς τις πολύτροπες λύσεις του Κ. Κιτσιήκη, εάν όχι ως «μεταβατικό» εξελληνισμό όλων των κεντροευρωπαϊκών στυλ της εποχής του;
Μετά τον Κιτσιήκη αρχίζει ό,τι ονόμασα άλλοτε γαλλόφρονα κι άλλοτε αλλόφρονα εκλεκτικισμό. Μ’ έναν Μ. Λαζαρίδη που σπουδάζει στο Παρίσι –όχι

στο Μόναχο ή το Βερολίνο, όπως οι προηγούμενοι– συνδυάζει τη γαλλική πολεοδομία με την ελληνική αρχαιότητα στο μνημείο του αγνώστου στρατιώτου, την αρ-ντεκό με τον νεοκλασικισμό σε κτίρια τραπεζών, καθώς και την κεραμοσκεπή ελληνικότητα με αγγλικά μπέι-γουντούς, γαλλικά μπουντούαρ και κινέζικα σαλόνια, σε έπαυλη της Λεωφόρου Κηφισίας. Σπουδές στο Παρίσι ακολουθεί κι ο Δ. Φωτιάδης, ψάχνοντας πιο μεθοδικά τον συγκερασμό αρ-ντεκό και αρχαιοελληνικής λιτότητας. Κι ανάλω, γι’ αυτή την ενδιάμεση φάση, είναι πολλά έργα του Λ. Μπώνη που, επίσης σπουδασμένος στο Παρίσι, συνδυάζει τον γαλλικό μοντέρνο κλασικισμό με την αρ-ντεκό σε μελέτες εμπορικών κτιρίων ή αίθουσες θεαμάτων.
Από εκεί, ερχόμαστε πια σε αρχιτέκτονες που κάνουν σπουδές στην Ελλάδα (σολές Καλών Τεχνών ή Αρχιτεκτονικής, μετά το 1917) κι επιτυγχάνουν ό,τι ονόμασα: πέρασμα από τον γερμανοτραφή ελληνοκεντρισμό στον ελληνοτραφή μοντερνισμό. Κι εννοώ βεβαίως, για να μη μακρηγορώ άλλο, τις λεπταίωθτες και εξαιρετικά λιτές συνθέσεις του Γ. Κοντολέοντος, τις διακριτικά χρωματισμένες με εντοπιότητα επι-νοπτικές λύσεις του Ν. Μπισάκη, τις αποσπάσασες τον θαυμασμό του Λε Κορμπυζιέ προτάσεις του Κυρ. Παναγιωτάκου ή τον στιβαρό μοντερνισμό του Π. Καραντινού κι εκείνον του Β. Δούρα, με καλά αφομοιωμένη την ελληνική παράδοση σε εξοχικές κατοικίες πεζογράφων (Ν. Καντζιζάκη, Π. Πρεβελάκη).
Στην ακροθιγή περιγραφή μου δεν απέφυγα αξιολογικούς υπαινημούς. Κάτι που, ως πιο σωστός επιστήμονες, οι συγγραφείς κατάφεραν να αποφύγουν. Με πολλή επιμέλεια, ωστόσο, η μελέτη τους παραθέτει οικογενειακές φωτογραφίες των 12 αρχιτεκτόνων, δίπλα σε φωτογραφίες τους ως σπουδαστών, και φωτογραφίες εποχής των αρχιτεκτονημάτων τους, με σχέδια ή εικόνες από μακέτες.
Επιμέλεια η οποία αναδεικνύει, νομίζω (ερχόμενος στο 3ο σημείο της ανάγνωσής μου), ένα ολόκληρο κλίμα εποχής και, μαζί, μια ελαφρά μελαγχολία για το ότι τόσο προικισμένα άτομα πρόσφεραν μάλλον ατελέσφορα το ταλέντο τους. Παρήγαγαν εφάμιλλη της διεθνούς και λαμπρή σε ποιότητα αστική αρχιτεκτονική, μα δεν κατάφεραν (δεν όχι ως «μεταβατικό» εξελληνισμό παράγουν μια πιο συνετή αστική τάξη στην Ελλάδα. Ο εμφύλιος που ακολούθησε τον πόλεμο (ενώ οι διχασμένοι με την κυβέρνηση του Βισού Γάλλοι, π.χ., κατάφεραν να τον αποφύγουν), μαζί με τα απότοκα του εμφυ-

λίου, σημάδεψαν τις σύγχρονες ελληνικές πόλεις πολύ πιο έντονα από τις εμπνευσμένες προτάσεις των 12 αρχιτεκτό-νων του μεσοπολέμου.
Στην λιτή κομψότητα καλο-μελετημένων σαλονιών, στην φροντισμένη άνεση των χώρων προσωπικού, στις δεξιοτεχνικές λύσεις αγορών ή αιθουσών θεαμάτων όπου συναντάμε, διατρέχοντας το βιβλίο, να διαβιώνουν επιχειρηματίες και καλλιτέχνες παγκόσμιας ακτινοβολίας, πολιτικοί και πεζογράφοι, γαλαζοαίματοι και ποιητές, δεν μπόρεσε να καλλιεργηθεί η σφύρων διακρίσιση της αστικής γης ή οι συνθήκες μιας γενικευμένης φιλανεξίας.
Αντίθετα, εκείνο που επικράτησε ήταν ο ανταγωνισμός των αντιπαροχών, η αισθητική της απλοσίας και μια φιλοκαλία μάλλον αφίλοσοφητη εντέλει, η οποία καταδυναστεύει και τις μέρες μας όκι με έλλειψη σημαντικών αρχιτεκτονημάτων με με έλλειψη σεβασμού προς αυτά.
Για έναν ακόμη λόγο λοιπόν –για τον σεβασμό προς έργα που αλλοιώθηκαν ή κατεδαφίστηκαν κι αρκετά που σώζονται ακόμη, μα και για τον σεβασμό προς τους 12 αρχιτέκτονες που με γνώση, μεράκι κι όνειρα εργάστηκαν να τα υλοποιήσουν– η μελέτη της κ. Φεσσά και του κ. Μαρμαρά είναι άξια θαυμασμού.

Πέτρος Μαρτινίδης

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

VIVERE PERICOLOSAMENTE: 26 ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ, Εκδόσεις Αντίκτυπος, Αθήνα 2005

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

Ιστορίες από τα καλύτερά τους χρόνια στην Ιταλία θυμήθηκαν οι συγγραφείς του βιβλίου με τον τίτλο «Vivere pericolosamente: 26 ιστορίες από την Ιταλία» που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Αντίκτυπος.

Πρόκειται για μια συλλογή πεζογραφημάτων από συγγραφείς δημοσιογράφους, επιστήμονες και καλλιτέχνες που

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΡΘΕΙ ΣΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ

Η Επιστολή του Μ. Δωρη προς το Περιοδικό Αρχιτεκτονές

- Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΑΡΕΝΘΕΣΕΙΣ 27 πόλεις στη Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2004
- Πάνος Τότσικας, Η ΑΛΛΗ ΟΨΗ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑΣ 2004, Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2004
- Δρ. Κ.Ν. Παρθενόπουλος, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2004
- Αριστείδης Γ. Ρωμανός, ΑΘΗΝΑ. ΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2004
- Γιώργος Νικολαΐδης, Ξεπερνώντας ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ (Το Χρέος), Εκδόσεις Εμπειρία, Αθήνα 2005
- Μιχάλης Α. Βιδάλης, αντιΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ Αρχιτεκτονικοί Μονόλογοι, Εκδόσεις ΙΩΝ, Αθήνα 2005
- Στέλιος Χριστοφυλάκης, ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1974-2004, Εκδόσεις Γόρδιος
- Ισμήνη Καρυωτάκη, ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ, ΑΝΤΛΙΟΣΤΑΣΙΟ, ΓΙΑΛΟΒΑ, Εκδόσεις Το Ροδακίό, Αθήνα 2005
- Αντώνης Βεζύρογλου, ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟΠΟΥΣ 1964-1984, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα 2005
- Πάνος Γ. Τότσικας, ΕΔΩ, ΚΑΠΟΤΕ ...ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ, Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2005
- Κωνσταντίνος Μ. Πολιουδάκης, ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα 2005
- Ιορδάνης Ε. Δημακόπουλος, SCRIPTA MINORA, Υπουργείο Πολιτισμού, Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου Αρ. 88, Αθήνα 2005
- Δημήτρης Ηλιόπουλος, ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΕΣ, Τόμος Α΄, 35 Μείζονες υποθέσεις με Λύσεις (1979-1990), Έκδοση συγγραφέα υπό την αιγίδα του Συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών Ελλάδος, Αθήνα 2006

το κοινό τους γνώρισμα είναι ότι σπούδασαν και έζησαν στην Ιταλία από τη δεκαετία του '6ο μέχρι τη δεκαετία του '8ο. Η φοιτητική ζωή, οι συνθήκες διαβίωσης σε μια άλλη χώρα, οι αγωνίες της καθημερινότητας, η νοσταλγία, οι κλαυσίγελες καταστάσεις, αλλά και η έντονη πολιτικοποίηση της μεταπολίτευσης, τα «μολυβένια χρόνια», οι δύσκολες συνθήκες στη δικτατορία, η Ιταλία του πολιτισμού και της πολιτικής, είναι το φόντο της αφήγησης των ιστοριών. Συγγραφείς του βιβλίου είναι οι: Μιχάλης Αγγελάκης, Πύρρος Αλεξόπουλος, Θανάσης Γκαϊφύλλιας, Δημήτρης Δημητρός, Δημήτρης Δεληολάνης, Κώστας Ζυρίνης, Πέτρος Κακολύρης, Αφροδίτη Κουκουτσάκη, Σάκης Κουρουζίδης, Φώντας Λάδης, Παύλος Κρέμος, Μανόλης Μαυρολέων, Γιώργος Μπράμος, Παύλος Νεράντζης, Βασίλης Νόττας, Γιώργος Παπαγιαννόπουλος, Κώστας Παπακώστας, Νίκος Πλυτάς, Βασίλης Ρούβαλης, Νατάσα Ρουκωτά, Χρήστος Σιάφκος, Νίκος Συρμαλένιος, Γιάννης Χαλαμπαλάκης, ενώ γίνεται και αναφορά σε τρεις σπουδαίες προσωπικότητες που έφυγαν πρόωρα από τη ζωή, στον Κώστα Γεωργάκη, τον Γιώργο Σημαιοφορίδη και τον Άλκη Χριστοφέλλη.

Επίσης συμμετέχουν με 6 πίνακες οι ζωγράφοι Πύρρος Αλεξόπουλος, Κατερίνα Μαρούδα, Νίκος Μπουκλής, Δημήτρης Τζάνης, Άννα Φιλίνη, Γιάννης Χαλαμπαλάκης. Ένα βιβλίο, η αξία του οποίου αντικατοπτρίζεται στα λόγια του συγγραφέα Γιώργου Σκαμπαρδώνη, στον πρόλογο του βιβλίου «...Στα κείμενα που ακολουθούν, μερικά εκ των οποίων, είναι από τα καλύτερα που έχω διαβάσει τα τελευταία χρόνια – παρότι γραμμένα από μη επαγγελματίες συγγραφείς- ξαναβρίσκει κανείς την Φελινική μαγεία και την Παζολινική αναδίπλωση της μνήμης, διαφορετικές φωνές και οπτικές που συνθέτουν μίαν μικρή καθημερινή εποποιία...»

ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ...

Ποιοι είναι οι Έλληνες αρχιτέκτονες που σημάδεψαν τον 2οο αιώνα; Μας αφορούν σήμερα και γιατί; Ποια ήταν η σχέση τους με τα νέα φαινόμενα της μεγαλούπολης, τις αντιστάσεις και τις συναρμογές, τις συγκρούσεις και τις ουτοπίες, τον πολιτισμό και τις αντιφάσεις της εποχής τους; Ερωτήματα σαν κι αυτά διατρέχουν τα έξι πρώτα επεισόδια της νέας σειράς τηλεοπτικών ντοκιμαντέρ που παρουσιάζει η ΕΡΤ από την Πέμπτη 02 Μαρτίου και κάθε

Πέμπτη στις 19:30 με το γενικό τίτλο «ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ...». Η σειρά εστιάζει στο έργο εκείνων των αρχιτεκτόνων που διαδραμάτισαν κομβικό ρόλο στη διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής κουλτούρας του «σύγχρονου 20ου αιώνα» και άλλαξαν τις αντιλήψεις μας για τους τρόπους και τους τόπους της σύγχρονης ζωής και κατοίκησης. Μια τέτοια επιλογή αποκτά ιδιαίτερη σημασία τη στιγμή που ο υλικός πολιτισμός της «μοντέρνας παράδοσης» περικυκλώνεται από παρεξηγήσεις και εγκαταλείπεται στην αδιαφορία και στη λήθη. Στόχος της σειράς δεν είναι η αναπαγωγή μιας ακαθόριστης νοσταλγίας, ούτε η σχολαστική στιλιστική ανάλυση, αλλά η ριζική επανεκτίμηση του μοντέρνου αρχιτεκτονικού παραδείγματος: Η δημιουργία ενός πλαισίου ερμηνείας και ενός είδους «οδηγών χρήσεως» που μπορούν να αποσπάσουν τα επιλεγμένα κτίρια και τις διαμορφώσεις χώρων από την εσωστρέφεια των εξειδικευμένων μελετών, καθιστώντας τα ζώσα και κατανοητά εμπειρία για τους σημερινούς κατοίκους των πόλεων μας. Αν κάποτε το προβάδισμα ανήκε αποκλειστικά στο κτιριακό προϊόν σήμερα συμπεριλαμβάνει το υποκείμενο που βιώνει και βλέπει.

Για το σκοπό αυτό δίνεται έμφαση σε μια διασταυρούμενη ανθρωπολογική προσέγγιση, δηλαδή στη σχέση του αρχιτεκτονημένου περιβάλλοντος με την ανθρώπινη εμπειρία, τις πολιτιστικές σημασιολογήσεις και τους τρόπους ζωής που το διασχίζουν εγκάρσια. Υπ’ αυτήν την έννοια, οι «αρχιτεκτονικές διαδρομές» της σειράς δεν ανακατασκευάζουν ένα εξιδανικευμένο και πλαστό σκηνικό της ανθρώπινης δράσης, αλλά διερευνούν το μεταβλητό πεδίο όπου συντελείται η αλληλεξάρτησή τους.

Οι βιογραφικές πληροφορίες και οι νεώτερες θεωρήσεις, οι συναντήσεις και τα παραδόξα, οι οπτικές αναγνώσεις και οι μετασχηματισμοί, οι σκόρπιοι μύθοι και οι προσωπική ματιά των σχολιαστών, συνιστούν το υλικό αυτών των τηλεοπτικών ντοκιμαντέρ. Έτσι ώστε, εμπλουτίζοντας τις διαθέσιμες μαρτυρίες και ερμηνείες, να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις ενός οπτικο-ακουστικού αρχείου της νεώτερης ελληνικής αρχιτεκτονικής και των πόλεων μας.

Επιμέλεια Σειράς - Επιστημονικός Σύμβουλος: ΠΩΡΓΟΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ
Σκηνοθεσία: ΕΦΗ ΞΗΡΟΥ, ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΒΟΤΣΟΣ, ΠΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΩΥΣΙΔΗΣ
Παραγωγός: ΝΙΚΟΣ ΤΑΜΙΩΛΑΚΗΣ

ΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Στις 12.10.05 έγιναν τα εγκαίνια του πλήρως ανασχεδιασμένου υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας στην Πάτρα. Το κτίριο είχε σχεδιαστεί από την αρχιτέκτονα Αναστασία Τζάκου (1964-1966) και παρ’ όλες τις τροποποιήσεις, παρέμεινε μέχρι το 2005 ένα από τα ελάχιστα αναγνωρίσιμα δημόσια κτίρια της μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην Πάτρα... Κατά τον ανασχεδιασμό, το μοντέρνο κέλυφος του κτιρίου, αντικαταστάθηκε από νέο κέλυφος. Κατά τη διάρκεια των εγκαίνιων, προβλήθηκε η κατεδαφισθείσα μοντέρνα όψη του ιστορικού κτιρίου σε μεσοτοκία πολυκατοικίας που βρίσκεται σε απόσταση τριών οικοδομικών τετραγώνων από την πλατεία Τριών Ναυάρχων όπου βρίσκεται το κτίριο, και ανάμεσα στις οδούς Όθωνος Αμαλίας και Αγ. Ανδρέου. Η

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΥΙΑ

Ο Διεθνής Διαγωνισμός Extreme, ανοικτός σε φοιτητές Αρχιτεκτονικών Σχολών απ' όλο τον κόσμο, διοργανώθηκε από την Παγκόσμια Ένωση Αρχιτεκτόνων (UIA), στα πλαίσια του 22ου Διεθνούς Συνεδρίου Αρχιτεκτονικής της ΥΙΑ, που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη από τις 1-8 Ιουλίου 2005. Στον διαγωνισμό, που είχε ως θέμα «Extreme: Δημιουργώντας Χώρο σε Ακραίες και Έκτακτες Συνθήκες» συμμετείχαν 2.075 ομάδες που αντιστοιχούν σε περισσότερους από 4.000 φοιτητές από όλο τον κόσμο. Το ένα από τα 26 βραβεία της Κριτικής Επιτροπής της ΥΙΑ απέσπασαν ο Τάσος Γκοβάτσος και η Έλενα

όψη προβλήθηκε σε πραγματική κλίμακα 1:1, ασπρόμαυρη και υπερυψωμένη από το επίπεδο του δρόμου κατά 3 ορόφους. Ήταν μερικώς ορατή από το επίπεδο του δρόμου, αλλά πλήρως ορατή από τις γύρω ταράτσες και τα καταστρώματα των πλοίων. Η προβολή διάρκεσε από τις 7 έως τις 10 το βράδυ. Κατά τη διάρκεια της προβολής έγιναν συζητήσεις από την ομάδα των φοιτητών με περαστικούς και κατοίκους. Οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν σε ζητήματα σημείωσης της ιστορίας και πολιτικής της μνήμης στο δημόσιο χώρο της πόλης. Τη δράση πραγματοποίησαν το ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ του ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ, οι καθηγητές Πάνος Κούρος και Νίκος Καζέρος μαζί με τους φοιτητές Δάφνη Ανδόνη, Τατιάνα Αναγνωστάκη, Λουίζα Αναγνώστου, Ελένη Βάν, Έλλη Βασσάλου, Θάλεια Νινιού, Γεωργία Πουλοπούλου, Μαριρένα Ρέστα, Αλέξη Τσουκαλά.

Καπομπασοπούλου, φοιτητές του 3ου έτους του Τμήματος Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Πατρών, με θέμα «Κέντρο ασκπιτισμού σε σύμπλεγμα βραχονησίδων στο Αιγαίο». Το θέμα δουλεύτηκε υπό την επίβλεψη του επίκ. καθ. Πάνου Κούρου, στα πλαίσια μαθήματος του εαρινού εξαμήνου. Στον κύκλο των finalists προκρίθηκαν οι Ειρήνη και Δήμητρα Τσαχρέλια, φοιτήτριες του 4ου έτους του Πανεπιστημίου Πατρών, με θέμα «Memory-walks and dwelling-archives along perimetric city highways».

